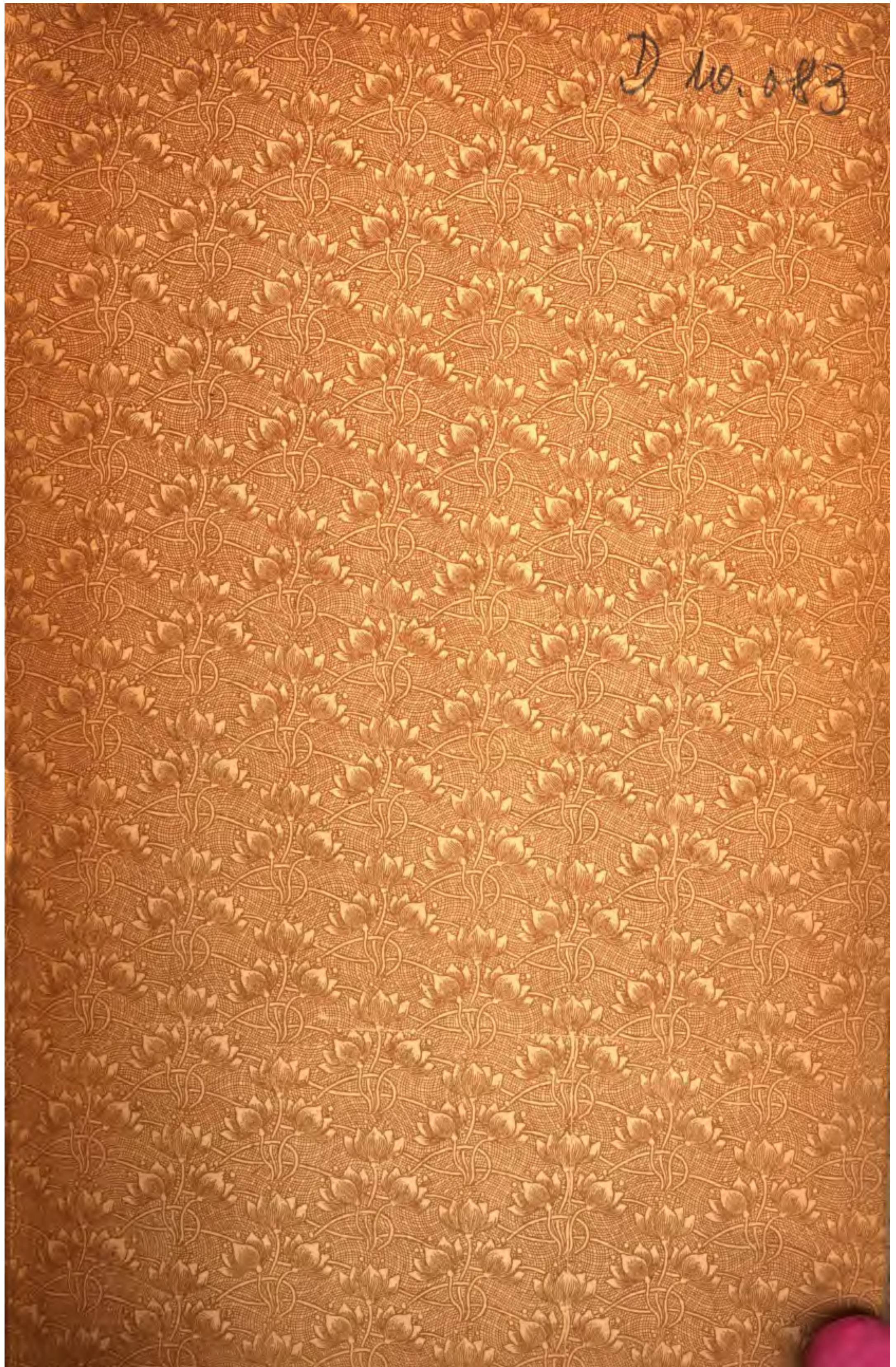
LÉVAY LAJOS

EGYHÁZI BESZÉDEK

D no. 083

Bánóczy Gyula

EGYHÁZI BESZÉDEK.

*

ÍRTA

LÉVAY LAJOS

SÁRKERESZTÚRI REF. LELKÉSZ.

*

NEGYEDIK KÖTET.

Ára kötve 6 korona.

DEBRECEN,

HEGEDŰS ÉS SÁNDOR, ELŐBB LÁSZLÓ ALBERT ÉS TÁRSA KÖNYVKIADÓHIVATALA

1905.

ELŐSZÓ.

Gyors szárnyakon repülnek életemnek napjai, esztendei. Úgy tetszik, mintha csak nemrégiben lett volna még: hogy fenkölt eszményekkel, erős elhatározással szívemben, ott álltam lelkészi pályám kezdetén. Pedig annak, Isten kegyelméből, huszonhét és fél esztendeje immár!

E hosszú idő legnagyobb részét — teljes 25 évet — a Gondviselés akaratából egy helyben, a sárkeresztúri református gyülekezet kebelében, mint annak lelkipásztora, töltöttem el, — munkálkodván csendesen, szakadatlanul, Istenben bízva — magasztos hivatásom mezején ... Szeretett híveim, jóakaróim ezt a negyedszázados évfordulót, a minap, nem várt kedves meglepetéssel tették rám nézve emlékezetessé ... Forró köszönet érette! ... Viszont én a magam részéről, ezzel a szerény emlékkel: újabban írt prédikációim e negyedik kötetével kivántam megjelölni, itt e helyen megfutott lelkészi pályám negyedszázados szakaszát ...

Hadd hirdesse azért e könyv egyrészről Isten igéjét a gyülekezetekben! Hadd legyen másrészről rám nézve mintegy Ében Haézer! emlékeztessen arra szüntelen, hogy: mind-eddig segitséggel volt nékem az Úr!

Áldassék szent neve érette!

Sárkeresztúr, 1905. október hó 31-én.

Lévay Lajos.

I.

a) A hitetlen.

14. Zsolt. 1. „Azt mondja a balgatag az ő szívében: nincsen Isten".

A mai úgynevezett felvilágosodott korban, fájdalom, nem egyszer hallhatjuk azt a káromló beszédet, amelylyel egyik-másik, bölcseségében elbizakodott, önmagával eltelt, avagy magával és a világgal meghasonlott ember, nem átallja egyszerűen kétségbevonni, söt nyiltan tagadni magának a legfőbb valóságnak a létezését, — azt mondván vakmerően az ő szívében, hogy nincsen Isten! . . . A Istent hivő és félő ember felháborodással hallja ezt az istenkáromlást és a 14-ik Zsoltárral azt mondja az ilyen sivárlelkü istentagadóra: csak az elméjében megzavarodott ember, csak a bolond szólhat így szívében: nincsen Isten! . . . Csakhogy ezt be is kellene ám bizonyítani! — veti ellen gúnyolódva az istentagadó, — aki hiszen épen azért meri ajkaira venni ama szentségtörő szavakat, mivelhogy magát nagyon is okosnak, a bölcsnél is bölcsebbnek tartja s egyáltalában nem hajlandó magára vonatkoztatni a zsoltáriró ama kemény ítéletét: hogy ő hitetlen létére balgatag volna, hogy neki talán nem volna helyén az esze.

Nézzünk azért szemökbe az ilyen hitetleneknek. Nézzünk szembe azokkal a vakmerő, vagy a legtöbb esetben talán csak könnyelmü és megfontolatlan állításokkal,

miket ezek a hitetlenek istentagadásuk mellett rendesen felhozni szoktak. Annyival is inkább, mivel szomorú tapasztalat, hogy a hitetlenség, a vallástalanság nagyon is ragályos természetű betegség, — igaza lévén a példabeszédnek, hogy egy bolond sokszor százat csinál, — kivált napjainkban, midőn a sokféle bölcselkedés és a veszedelmes irányt vett társadalmi forrongás nagyon is könnyen megtévesztheti, vagy legalább hitében megingathatja még a legjózanabb gondolkodású, a legistenfélőbb lelkeket is.

Atyámfiai! ti ne tévelyegjetek, a Krisztustól vett hitetekben meg ne tántorodjatok! . . . mert igaza van a zsoltárírónak, hogy csak a balgatag szólhat így szívében: nincsen Isten! . . . s mind romlott elméjű ember az, aki tagadni meri az Isten lételét, — olyan, mint egy eszeveszett, aki a fényes napot is letagadja az égről.

* * *

Egyszer egy társaságban egy magát kiválóan míveltnek tartó s előkelő társadalmi állású úri emberrel találkoztam. Beszélgetés közben szóba került a többek közt a vallás is, — ámbár, hogy ma a mívelt társaságokban már nem igen szokás a hitre, vallásra tartozó dolgokról eszmét cserélni; — én azonban elég illedelmetlen voltam egy bizonyos kérdésben végül az Isten nevével előhozakodni... „Isten, Isten!“ — szólt gúnyos mosolylyal az említettem úri ember, — aztán elhallgatott. De én világosan láttam, hogy most nyilván azt gondolja, azt mondja szívében, hogy nincsen Isten!... Mintha egy kést vertek volna belém, olyan rosszul esett nekem az Isten nevének ez a csúfondáros megtagadása: nem állhattam meg szó nélkül. „Hogyan, uram! — szólítám meg pillanatnyi felindulásom legyőzése után, — Ön, úgy látom,

nem hisz abban a legfőbb lényben, aki, a biblia tanítása szerint, teremtett, megtart és igazgat mindeneket és akinek szentséges nevét ezer és ezer év óta milliók és milliók, — nem csupán keresztyének, de még a legsötétebb világrész pogány lakói is — dicsőítve áldják!"

— „Mi tagadás benne, — válaszolt az én emberem, — ma már sokkal előbbre haladtunk a tudományos vizsgálódás terén, semhogy továbbra is ragaszkodhatnánk a biblia tanításához. Az én bibliám a nagy természet... én természet-imádó vagyok s azt tartom, hogy a természet minden". — „Nos jó, — viszonzám én, — csak azt szeretném tudni, honnan vette magát ez az Ön által annyira imádott természet?" — „Nagyon egyszerü — szólt ő; — a természet, ez a nagy világmindenség volt öröktőlfogva és lesz örökkön-örökké". — „Szép; de hát honnan tudja ezt Ön?" — „A legnagyobb tudósok egyértelmüleg ezt állítják". — „De hát hogy tudják ezt az Ön tudósai? És miért higyjek én jobban Önnek, vagy azoknak az épen nem csalhatatlan tudósoknak, mint az Isten lelkétől ihletett Szentírásnak, mely azt mondja, hogy „kezdetben teremté Isten az eget és a földet".

— „Annyit a tudomány is megenged — szólt ő, — hogy ez a világ úgy, abban a szép rendben, amint most előttünk áll, nem volt öröktőlfogva, hanem hogy eleinte, általunk elképzelhetetlen óriási összevisszaságban sürt-forrt, kavargott minden a végtelen világürben, s csak azután, millió és millió évek múlva, rendeződött el ez a nagy világmindenség úgy, amint most van". — „De hát hogyan, miként, mimódon állott elő ez a szép rend? ez a kérdések kérdése". — „No, természetesen, magától; másként gondolni sem lehet". — „Bocsásson meg, uram, én azt tanultam gyermekkoromban az iskolában s azóta is azt tapasztalom, hogy csak egy ház, vagy egy

kis kunyhó sem épül fel magától, ha csak azt valaki nem építi. Hogy állhatott volna hát fel magától ez a roppant nagy világ?" — Erre ő csak a vállait vonogatta.

— „De legyen — fűztem tovább a vitatkozást, — engedjük meg, hogy önmagától állott elő a világ; de hát miként állhatna fenn magától?... A csillagászok ugyanis azt mondják, hogy csak az az úgynevezett tejút az égen több mint 20 millió napból áll, s hogy ezek az óriási világtestek oly roppant távolságra vannak tőlünk, hogy ezer meg ezer esztendő kell csak arra is, hogy azok fénye mihozzánk, e mi szerény földünkre elérkezhessék. Azonkívül abban, az emberi képzeletünkkel fel sem fogható véghetetlen nagy világürben, ezek a millió és millió világtestek igazán szédületes gyorsasággal futnak kimért pályájukon és szakadatlanul forognak és keringenek úgy saját tengelyök, mint egymás körül, anélkül, hogy valaha, világteremtése óta csak egyetlenegyszer is összeütköztek volna egymással... Honnan — kérdem — ez a csodálatos összetartás, ez a nagyszerü rend és hármónia a csillagos ég seregei közt ott fenn?!" — „Hát a beléjök öröktőlfogva adott természeti törvényeknél fogva" -- felelt az én úri emberem. — „Nagyon helyes! de hát kicsoda adta beléjök ezeket az örökre változhatatlan s egy bizonyos cél felé müködő törvényeket? A vak véletlen! — mondja Ön... Már engedjen meg, de ez csak üres szó. Ahol oly csodálatos bölcseséggel meghatározott rend és oly bámulatos célirányosság uralkodik, mint a világmindenségben, ott valósággal oktalanság: tagadni egy legfőbb bölcseséget, tagadni a minden valóságok végokát: a teremtő Istent s az ő bölcsen vezető kezét!"

— „De hagyjuk a végtelen világürt: nézzük csak a mi kis világunkat, a földet. Mit mondanak erről az Ön tudósai?" — „Azt mondják — válaszolt az én hitetlen

Tamásom, — hogy ez a föld korántsem hat nap alatt teremtetett, mint a biblia tanítja, hanem hogy sok millió évnek kellett addig elmúlni, míg földünk az ú. n. khaoszból, abból az óriási összevisszaságból végre teljesen kivált és izzó, olvadt állapotából lassanként annyira kihült, hogy rajta a növény- és állatvilág helyet találhasson". — „No hiszen, ha úgy tetszik, legyen ez az Ön s tudósai hite szerint. Én is olvastam a tudósoknak ide vonatkozó állításait s úgy találtam, hogy ahány tudós, annyiféleképen vélekedik földünk alakulására nézve. Igy hát ők sem tudnak, de nem is tudhatnak semmi bizonyost arról, hogy mi volt akkor, mikor még semmi élet sem volt a földön... De hiszen ez nem is fontos. Ránk nézve az a fő, hogy tudjuk, hogy az eget és a földet az Isten teremtette. Hogy hat ezer, vagy mondjuk, hat millió évvel ezelőtt? Arról a biblia nem szól, csak annyit mond, hogy kezdetben teremtette, vagyis, hogy egyszer, valamikor az Isten mindenható keze hozta létre a földet a sötét tömérdekségből. Mert ha nem ő, hát kicsoda más? Erre nem tudnak megfelelni az Ön tudósai soha!... Hogy aztán vajjon hat nap alatt, vagy mint Ön mondja: végtelen hosszú idő alatt nyerte „a kietlen és puszta föld" a mostani szép és rendezett alakját: ez reánk nézve szintén csak mellékes kérdés; hisz különben is Isten előtt ezer esztendő annyi, mint a tegnapi nap. A fődolog az, hogy, mint a biblia mondja, „Isten lelke lebeg vala a vizek felett"; vagyis, hogy nem a vaksors, hanem Isten akarata és bölcsesége hozta létre e földön a nappalt és éjszakát, a hideget és meleget, a vetést és aratást, az állatot és az embert. Mert ha nem ő, nem a legfőbb Alkotó minden létel nek és életnek a kútforrása, vajjon akkor honnan származnék e mi világunkon maga az élet?... Erre sem tudnak megfelelni az Ön tudósai soha".

— De igen — veti ellen a hitetlenségben már nagyon megcsökönyösödött úri ember; — a tudomány bebizonyította, hogy minden létezés alapja az anyag és az erő. Az anyag ugyanis végtelen finom, szemmel nem látható kis részecskékből, az ú. n. atomokból vagy parányokból áll, s e parányi részecskéknek véletlen összetalálkozása vagy vegyülése következtében állanak elő mind az élettelen, mind az élő valóságok a földön. Hogy pedig az anyag vagy test milyen alakot vagy szervezetet öltsön magára, az a parányokban vagy anyagban öröktől fogva benne rejlő, láthatatlan és megmérhetetlen erőtől függ".

— Bocsásson meg, uram, — vettem fel ismét a szót én, — amit Ön állít, azt már én százszor hallottam, — de hát szerintem és az igaz tudomány szerint, ez a tudományosnak látszó állítás sem egyéb, mint üres szóbeszéd, semmivel sem bizonyított állítás; amit sokkal, de sokkal nehezebb elhinnem, mint amit nekem az én vallásos hitem tanít... Ön erőről és anyagról beszél; de mondja meg hát, uram, — ismét csak azt kell kérdeznem, — honnan vette magát ez a mindenható anyag és erő a nagy természetben?... Azt mondja Ön, hogy öröktőlfogva van! De hát honnan tudja azt Ön, hogy valami öröktőlfogva van a természet világában?... És aztán, engedjen meg, uram, de hát valóban nem oktalanság-e: egyrészről hinni azt, hogy az az atom vagy parány, — melyről Ön maga is bevallja, hogy olyat emberi szem még nagyító üvegen keresztül sem látott s így hát csak az Önök képzeletében van meg, — hogy tehát azon, csakis a tudósok által kifundált, kiokoskodott parány, — no meg az a szintén láthatatlan és megmérhetetlen erő, mely a parányok mozgását, csoportosulását csak úgy vaktában eszközli: — mondom — nem oktalanság-e, hinni és állítani azt, hogy ez az ú. n.

parány és erő valósággal létezik és pedig öröktől fogva; — és másrészről nem oktalanság-e: kétségbevonni, sőt tagadni egy öntudattal biró legfőbb lényt, — tagadni egy öröktől fogva és örökkévaló s egy végtelen bölcs és hatalmas valóságot, aki a józan felfogás és a vallásos hit szerint a világmindenség teremtője és fentartója és minden életnek a kútfeje!... Hát nem oktalanság-e ez? Nem oktalanság-e, okossággal biró embernek tagadni a minden dolgok végokát, az Istent?!... De bizony, igaza van a zsoltárírónak: csak a balgatag mondja azt szívében, hogy nincsen Isten!

* * *

Idáig jutottunk a már nagyon élénkké vált vitatkozásunkban, midőn bizonyos körülmény miatt félbe kellett azt szakítanunk... Komoly hangulatban tértem vissza otthonomba. A legfelségesebbnek, a legszentebbnek ilyen nyilt, mondhatnám szemérmetlen megtagadása mélyen leverőleg hatott reám s egész lelki valómat megzavarta... Ime, amit én oly megdönthetetlen igazságnak tartok, amiben én lelkem egész odaadásával hiszek, ami nélkül én egy szempillantásig sem élhetnék: az Isten lételét ez az előkelő állású s nagyműveltségű úri ember egyszerűen kétségbevonja, sőt határozottan, egész meggyőződéssel és vakmerően tagadni merészkedik!... Istenem! — kiáltottam fel önkénytelenül — „micsoda az ember, ki te tőled annyi dicsőséget nyer, kit csak egy kevéssel teremtél kisebbé az angyaloknál, kit minden te kezeidnek munkáin úrrá tevél... micsoda az ember, hogy a te lételedben csak kételkedni is mer, sőt kevélységében így gondolkodik: hogy nincsen Isten! azzal csúfolódik!“...

De aztán csakhamar megnyugodtam, megvígasztalódtam. Megvígasztalt a zsoltáríró jól ismert szava: Csak a bolond szól így szívében: nincsen Isten!... Megví-

gasztalt a dícséret-író, a 69-ik énekével: „Isten, a roppant egeknek Bölcs, erős alkotója, A lételnek és letteknek Hatalmas fentartója"... Megvígasztalt a vallásos keblü költő ama „Fohászkodás"-a: „Isten! kit a bölcs lángesze föl nem ér, Csak titkon érző lelke óhajtva sejt: Léted világít, mint az égő nap, De szemünk bele nem tekinthet". (Berzsenyi.) — És aztán eszembe jutott az is, amit egyik, igazi mélyelméjü és nagy müveltségü írónk (Eötvös József) mondott: „Kereshetjük az Istent eszünkkel, de megtalálni őt csak a szív által lehet".

Úgy van, atyámfiai! nem annyira fontoló értelem és tudás, mint inkább érező szív és vallásos kebel kell ahhoz, hogy mint Pál apostol mondja (Csel. 17, 27.), a gyarló emberek „az Istent valami módon megtapasztalván, őt megtalálhatnák: jóllehet bizony nem messze vagyon mindenikünktől, mert ő általa élünk, mozgunk és vagyunk." — Ime hát a legbölcsebb tanítómester, a Jézus Krisztus sem bizonyítgatta tanítványainak soha az Isten lételét, — csak ég felé emelte kezeit és így imádkozott: „Mi Atyánk, ki a mennyekben vagy, megszenteltessék a te neved! ... Mert tied az ország, a hatalom és a dicsőség mindörökké". S hogy meggyőzze tanítványait az örökké éber isteni gondviselés felől, csak annyit mond nekik: „Ne féljetek, néktek még fejetek hajszálai is mind számon vannak".

... Oh azért, szeretteim az Urban! ha véges értelmünk kifárad a lét titkainak vizsgálásában; ha szemünkkel, eszünkkel magát az Örökkévalót s az ő mindenekre kiterjedő gondviselését föl nem foghatjuk: borúljunk alázattal a hit karjaira, vonúljunk vallásos keblünk szentélyébe: ott bizton megtaláljuk őt, s a vele való társalkodásból nemcsak hogy megújúlunk és erőt nyerünk, mint a plánta, hanem egyszersmind világosság árad értel-

münkre is, hogy teljes szívvel és meggyőződéssel vallhatjuk: „Atya Úristen, rólad vallást tészek, Dícséretedre szám és szívem készek. Te vagy az erős, ki tudtál isteni Szóval semmiből mindent teremteni. Amit fent, alant szemeink szemlélnek, Általad vannak, mozognak és élnek“. Ámen.

II.

b) A hitetlen.

14. Zsolt. 1. „Azt mondja a balgatag az ő szívében: nincsen Isten“.

Nem sok időre azután, hogy a múlt vasárnap általam körülményesen előadott vitatkozásom volt ama bizonyos úri emberrel, aki a hitetlen Tamásnál is hitetlenebbnek mutatta be magát előttem, — újra találkoztam vele egy társaságban. Derült hangulatban közeledett felém s mindjárt azon kezdte: „Nem folytatnók-e tovább a multkoriban félbeszakadt igen érdekes vitát ezúttal, hogy a véletlen újból összehozott bennünket?“ . . . Megvallom, részemről nem sok kedvet éreztem ehhez s szerettem volna a 39. Zsoltár eme szavaival válaszolni neki: „Én szájamra zabolát vetettem, Míg a hitlen áll előttem“. Aztán meg eszembe jutottak az én nagy Mesterem szavai is: „Ne adjátok azt, ami szent, az ebeknek, sem a disznók elibe ne hányjátok drága gyöngyeiteket, hogy meg ne tapodják lábaikkal és reátok fordúlván, meg ne szaggassanak titeket“ . . . Akik csak mosolyogni tudnak azon, amit én szentnek tartok, akik a vallás igazságainak drága gyöngyeit úgyszólván semmire sem becsülik, sőt lelkiismeretfurdalás nélkül lábbal tapodják: az ilyen vallásgúnyoló, hitetlen emberek útjából legtanácsosabb egyszerűen kitérni, — gondolám magamban.

De aztán csakhamar másra határoztam el magamat; bátoríttatva Péter apostol amaz intésétől is: „Legyetek pedig mindenkor készek megfelelni nagy alázatossággal és becsülettel azoknak, akik számot akarnak venni a ti bennetek való reménységről“. Hisz maga Krisztus Urunk is hányszor állt szóba és tusakodott a hitetlenségben megcsontosodott írástudókkal! s hát vajjon Pál apostol is nem vetekedett-e, mint megvan írva a Cselekedetek könyvében (17, 17—18.), még „a piacon is mindennapon mindenekkel, akiket előtalált“, nem különben az ú. n. „epikureus és stóikus filozófusokkal“ vagy bölcselőkkel; s vajjon hallgatott-e az áthénebeliek tanácsának közepette, midőn megragadván őt, vivék az áreopágus-ra?

— Én sem térhetek ki a vetekedés, a vita elől, — mondám magamban, — ha már a múlt alkalommal belebocsátkoztam. Avagy, ha vonakodnám ettől, nem joggal hihetné-e ez a hitetlen, hogy vagy nincs bátorságom síkra szállni az igazságért, vagy pedig a múltkori eszmeharcban legyőzetve éreztem magamat . . . Igaz, hogy helyzetem nehéz, mivelhogy hiába öltözöm fel „a lelki fegyvert, mely az Istennek beszéde“; — hisz ellenfelem épen ennek az Istenigének az igazságát tagadja; hiába hivatkozom a Szentírásra: előtte egy pogány latin, vagy görög író mondása nagyobb becscsel bir, mint akár a Krisztusnak, akár az Istennek örökkévaló beszéde . . . Ám „vegyétek fel az Istennek minden fegyverét, — mondja Pál apostol — hogy megállhassatok e veszedelmes időben e világnak urai, ez élet setétségének vezérei ellen“. (Eféz. 6, 13.) Felveszem hát én is a világi tudomány, az emberi bölcselkedés fegyverét, bármilyen gyenge és gyakorlatlan vagyok is az ezzel való viaskodásban;

és igyekezem az igaz tudomány vizsgálódásai alapján s a józan észből vett okokkal harcolni, vitatkozni tovább ezzel, a magát oly erősnek hitt és hitetlenségében oly konok ellenfelemmel.

* * *

Megkezdődött tehát újból a vita közöttünk. — A nagyvilágból, annak vizsgálásából visszatértünk ahhoz a kisvilághoz, mit e m b e r n e k nevezünk. Mert hát sokan vannak manapság, kik Istennek e legfelségesebb teremtéséről, az emberről vajmi alacsony nézeteket táplálnak magukban. Egyenesen azon kezdtem hát a vitát:

— „Ön szerint, uram, úgy-e bár nem áll a bibliának az a tanítása, hogy Isten a földnek porából teremtette az embert s a maga isteni képét adta rája, azaz okos és halhatatlan lelket lehelt beléje?“

— „No ez nagyon ó-testamentomi felfogás — gúnyolódott az én emberem, — a tudomány rég túl van már ezeken a jámbor meséken. Egy nagy tudós (Darwin) bebizonyította, hogy a természet három világa: az ásvány-, növény- és állatország az ú. n. ő s - s e j t b ő l keletkezett; de csak végtelenül lassú, mindamellett folytonos és fokozatos f e j l ő d é s útján, elképzelhetetlen hosszú idő alatt jutott el abba a tökéletes állapotba, amelyben a természet e három országát mostan szemlélhetjük . . . Vagy más szavakkal: A természet ereje az élettelen anyagból létrehozván az első életcsirát vagy sejtet, ez a sejt hovatovább fejlődött, tökéletesedett, annyira, hogy pl. az előbb még csak gyenge és csenevész növényből utóbb mind tökéletesebb növény lett; abból a növényből viszont, végtelenül hosszú idő alatt, egy félig növényi, félig állati szervezet fejlődött; mignem a hova-tovább tökéletesedő állatfajok folytonos k i v á l á s a útján, kifejlődött végre a legtökéletesebb állat: az ember“.

— „Jól ismerem — válaszolám én erre az okoskodásra, — jól ismerem ezt a legalább is furcsa felfogást, amelynek az a summája, hogy tehát maga az ember is az oktalan állattól — és pedig, mint Önök állítják — a majomtól származott légyen... De hát ez az okoskodás is csak olyan alaptalan és erőltetett, mint a többi; legfeljebb csak annyi világlik ki belőle, amit mi is elismerünk: hogy a nagy természetben — mint mondani szokás — ugrás nincs sehol, hanem igenis, miként egyik láncszem a másikkal, oly szoros összefüggésben van egyik teremtmény a másikkal, a természet egyik országa a másikkal. De hogy hosszas vita helyett csak egyet említsek: nézze meg Ön az egyiptomi sírokban talált évezredes állati múmiákat vagy csontvázakat: vajjon van-e valami különbség azon ősrégi és a mi időnkből való állatok csontvázai között? ... Épen semmi, de semmi! — Igen, mert a mi ismereteink és tapasztalataink szerint, sem a növényi, sem az állati fajok nem tökéletesedhetnek annyira soha, de soha, hogy a köztük levő faji és nemi különbség teljesen elenyészhessék; már t. i. annyira, hogy a szerény ibolyából pl. a serény hangya, abból a sörényes oroszlán, abból viszont a majom formálódhassék, — nem is említve az oly csodálatos testtel és okos lélekkel felruházott embert... De még ha mindez megtörténhetnék is, hát azt kérdem: akkor is nem az Isten véghetetlen hatalma és mindent egy bizonyos célra intéző, csodálatos bölcsesége mellett bizonyítana-e ez is?!“ ...

— „No de bárhonnan vette légyen is eredetét az ember, — folytatám — mégis csak nevetséges dolog azt állítani, hogy a teremtésnek e koronája, az ember, minden tekintetben egy színvonalon állana az oktalan állattal, azaz, mint egy régi bölcs mondotta: hogy az ember is csak kétlábú tollatlan állat, lelke azonban

nincs! ... Ah, milyen őrültség! mikor a gondolkodni, beszélni, önállóan cselekedni képes ember azt állítja magáról, hogy az ő saját becses személyisége, öntudatos értelme, okossága — az mind nincs, vagy semmit sem számít, — ellenben a sejtek, az idegek, az agyvelő minden! hogy az agyvelő érez, az agyvelő gondolkodik, az agyvelő akar! ... mert hát ezt látjuk, — úgy mondják Önök, — de az ú. n. lelket épenséggel nem láthatjuk sehol!" ...

„Hát hiszen, ha nagyító üvegen keresztül nézik Önök az emberi testet és ezer ízre darabolják szét: persze, hogy fel nem fedezhetik abban többé az éltető lelket ... De fordítsuk meg a dolgot: itt van! rakják össze Önök, ha tudják, azokat a millió parányi részecskéket, amelyekből áll az emberi test, sőt Önök szerint az embernek egész valósága: teremtsenek, ha tudnak, embert! ... hisz' minden porcikája ott van az Önök kezében! ... Dőreség ilyet mondani, úgy-e bár! ... Persze, hogy dőreség! Mert bizony igaz az, hogy — mint egy nagytudományú ember (Liebig) mondotta: „Soha sem fog sikerülni a vegytannak (a tudománynak), hogy egy sejtet, egy izomszálat, egy ideget, szóval, hogy csak egyetlen szerves részecskét, annál kevésbbé, hogy egy egész szervezetet vegyi konyhájában valaha előállíthasson!" ...

„Úgy van, úgy! az ember nem Isten: teremteni nem tud egyetlenegy fűszálat, egyetlenegy férgecskét sem! De mindazáltal, a józan felfogás szerint, a teremtés koronája csak még sincs egy sorban az oktalan állattal! és pedig azért nincs, mivelhogy lüktet benne olyas valami is, ami egyik teremtett valóságban sincs meg: t. i. a gondolkozó és láthatatlan lélek! — amely felülemeli az embert a természet mindhárom oszágán s egy magasabb, lelki országnak, az Isten-országának és a mennyországnak fiává és örökösévé teszi".

„Igen, uram, — folytatám tovább nekihevülten — mi el sem képzelhetjük az emberi testet anélkül az isteni szikra nélkül, mi azt lelkesíti, azaz képessé teszi az embert a testi és szellemi tevékenységre. Mert szerintünk nem az agyvelő az, ami érez, gondolkozik és akar, hanem a lélek. Az agyvelő csupán csak eszköz erre a célra, — olyan, mint valamely hangszer a müvész kezében, amelyből az a müvész a legfelségesebb dalt csalhatja ugyan ki, de csak úgy, hogy ha játszik rajta; egyébként pedig holt hangszer marad az ... Így az agyvelő is, legyen bár még oly tökéletes része az emberi test szervezetének, magában véve semmi müködésre nem képes, míg az az isteni müvész, az öntudattal és okossággal biró lélek annak húrjait, idegeit mozgásba nem hozza".

„Hogy miként történik ez? hogy a lélek és test mily viszonyban vannak egymással? — ez oly titok, melyet kimagyarázni semmiféle emberi tudomány nem képes; — de amiből nem az következik ám, hogy tehát tagadjuk a lelket és annak halhatatlanságát, hanem ellenkezőleg: hogy eszméljünk kissé és gondoljunk arra, hogy a kézzelfogható, szemmel látható dolgokon túl van olyas valami is bennünk és kivülünk, ami több, nemesebb, maradandóbb, mint a romlandó és mulandó test és annak idegei; — hogy van egy láthatatlan, lelki, szellemi világa is földi létünknek, — s hogy azért tud a por gyermeke okosan gondolkozni s még az Istenség mélységeit is vizsgálni, — azért tud örülni, busúlni, hinni és remélni, lelkesedni és szeretni, — s azért tud azokért, kiket szeret: szíve feléért, szerette gyermekéért, jó barátjáért, vagy vallásáért, hazájáért önfeláldozóan élni és meghalni: — mind e nagyszerü dolgokra csak azért képes az ember, mert valami isteni erő dobog, valami isteni szikra lángol keblében! ...

Igen, egy parányi része annak a mindenható erőnek, mely egy „legyen“ szóval e nagy világmindenséget lételre hívta, s egy parányi szikra abból az örökfényű lánglélekből, mely a mérhetetlen világürben amaz örökös tüzeket meggyújtá!“ . . .

* * *

Ezzel félbe is akartam szakítani a bölcselkedést kettőnk között, midőn az én hitetlen Tamásom ismét a multkori állítására tért vissza, hogy: de bizony ő csak természet-imádó marad továbbra is, s azt tartja, hogy a nagy természet minden — és ezzel vége!...

— „Nem vitatkozom tovább Önnel, — úgyis hiábavaló volna!“ — válaszolám én. — Csak egy régi latin költőnek (Vergilius), kit Ön a szentíróknál is többre becsül, amaz ismeretes mondását idézem vissza emlékezetébe: („Mens agitat molem et magno se corpore miscet.“) „Az egész világegyetemet a minden részében elömlő ész kormányozza, mely a nagy testtel összevegyül“. — Lám, tehát még ez a pogány költő is — s vele együtt a többi stoikus bölcselők is — elismerik, hogy igenis ennek a nagy világmindenségnek van lelke, van kormányzója, van egy jóságos gondviselője, aki szeretettel van legtökéletesebb teremtménye, az ember iránt s neki kiváltságos helyzetet biztosít a mindenségben“.

. . . „Az isteni gondviselésbe vetett hit és a halhatatlanság reménye élt ezeknek — az Ön által annyira magasztalt, régi rómaiaknak keblében is! Sőt az ékesenszólásnak ama nagy mestere (Ciceró) szerint: „Nincs olyan durva és vad nép, melynek ne volna Istenben való hite, még ha saját lényét nem ismeri is“. — Egy újabbkori tudós pedig (Kant), — akinél áthatóbb elméjü bölcselőt az egész 19-ik század nem szült, — ezt a nevezetes vallomást tette egyik müvében: „Két dolog tölti

el az ember lelkét egyre új és növekedő csodálattal és hódolattal, mennél gyakrabban és tartósabban foglalkozik vele a gondolkodás: a csillagos ég fölöttem és az erkölcsi törvény bennem!" És ebből a csodálkozásból jutott el aztán, mint Ön is tudja, ama nagy eszmékhez: az Isten, szabadság és halhatatlanság eszméjéhez.

* * *

Így végződött ez a második vitatkozásunk. — Hogy sikerült-e ellenfelemet valamennyire megingatnom nagy hitetlenségében: nem tudom. Azonban merész, balgatag állítása nem bántott többé; inkább sajnálkozást éreztem fölötte; mivel azt tartom, atyámfiai! hogy az az ember, ki Teremtője, éltető Atyja ellen lázad, aki Istent tagadni mer: az az ember kivetkőzött okos emberi mivoltából, s mivelhogy saját lelkét is tagadja: nem is lehet benne szerintünk sem, tisztán gondolkodó lélek, hanem annak elméje a túlnagy bölcseségtől kizökkent a rendes kerékvágásából; mert különben okos értelemmel, érző szívvel Istent tagadni lehetetlen s csak a balgatag mondhatja azt szívében: nincsen Isten!...

Oh, hiszen „Ő tőle, Ő általa és Ő benne vannak mindenek!" ... „Isten kezét mutatja Az égnek boltozatja, Mely felettem kiterjed" — mondja egyik dícséretünk. Mig egy másik dícséret szerint: „Általad Uram, az ember lelke az ezredik Ég boltozatin is felülemelkedik; Tudja a múltakat, ért, ítél, okoskodik; Lépvén okról-okra, rajtad megállapodik". (67, 9.) — „Teremtő Isten! — énekli a költő is — hova tekintsek, Hol ne lássam hatalmadat? A fényes nap és porszemben, Te megdicsőíted magad; Égen és földön mindenütt, Dicsőséged sugára süt". (Tompa.)

... Végzem hát beszédemet azzal: Te Isten képére teremtett ember! te Krisztus által megváltott keresztyén!

„Te boldog remeke formáló kezének“ . . . „kit ő tett e földön elsővé: Változz dicsőségét mindig buzgó kútfővé“. (68. dics. 6. 7. v.) S dicsőitsd a te Teremtődet ekképen: „Hát én mély tisztelettel, Mély, teljes szeretettel, Előtted megnémulok, Zsámolyodhoz borulok, És imádom nagyvoltodat“, mindaddig, miglen élek. Ámen.

III.

A hitetlen élete.

53. Zsolt. 2. „Ezt mondja a balgatag ember az ő szívében: nincsen Isten! Megromlottak és utálatos hamisságot cselekedtek: nincsen, ki jót cselekednék“.

Van-e, lehet-e oly szerencsétlen teremtése az Úr-istennek, aki elég vakmerő azt mondani, avagy csak gondolni is az ő szívében, hogy nincsen Isten!?... Fájdalom, ilyen romlott elméjű, balgatag gondolkozású emberek — valamint voltak a Krisztus előtt sötétségben ült zsidó és pogány népek között is, — úgy találkoznak ma is — mint már a múlt alkalmakkor láttuk, — amaz „igaz világosság“ felragyogása után kétezer év múlva is találkoznak elegen, akik „látván, nem látnak és hallván, nem hallanak, sem értenek“; (Máté 13, 13.) holott, mint a 19. Zsoltár mondja: „Az egek hirdetik az erős Istennek dicsőségét és az ő kezeinek munkáját hirdeti ama kiterjesztett erősség“. S Ézsaiás próféta szerint: csak fel kellene emelni szemeiket a magasba, hogy meglássák, kicsoda teremtette azokat. (40, 26.)

Az ilyen lelki vaksággal és siketséggel megvert emberekkel nem is volna érdemes hosszasan foglalkozni, ha nem tudnók másrészt, hogy ama példázat szerint: „vak vezeti a világtalant s mindkettem a verembe esnek“, — mennyien, de mennyien járnak e hitetleneknek tanácsán s ülnek az Istent csúfolók székében! s hogy mily vesze-

delmes örvény fenyegeti azt a népet, azt az országot, mely eldobja maga alól azt a kőszikla-alapot: a Krisztus által tanított Isten-hitet! — amely minden vallásnak, minden erénynek nélkülözhetetlen fundamentoma, melyet aki elvet magától, Krisztus szavai szerint: hasonlatos lészen a bolond emberhez, aki fövényre építette az ő házát, melyet aztán az eső, az árvíz és a szelek menthetetlenül összeomlasztottak.

Atyámfiai! Megmondta azt Kisztus Urunk, hogy „a rossz fa jó gyümölcsöket nem teremhet". Azért gyümölcseikről ismerhetjük meg nemcsak a fákat, de a hitetleneket is ... Nézzük csak meg még egyszer s közelebbről is, nézzük meg: mi szokott rendesen gyümölcse, eredménye lenni az ő hitetlenségöknek, istentagadásuknak? S be fogjuk látni, hogy mint a zsoltáríró úgy a 14-ik, mint az 53-ik Zsoltárban csaknem ugyanazon szavakkal mondja: mindazok a balgatagok, kik szívökben így szólanak: nincsen Isten!, mindazok „megromlottak és utálatos hamisságot cselekedtek s nincs köztük, ki jót cselekednék!" Vagyis más szavakkal: megromlottak azok nem csupán elméjökben, de egyszersmind szívökben is.

Erről kívánok elmélkedni előttetek ez alkalommal.

I.

Ha az Istent nem hivő, tehát istentelen embert közelebbről megfigyeljük, először is azt fogjuk találni, hogy annak nem csupán a gondolkozása helytelen, sőt alapjában megromlott, de meg van mérgezve annak a szíve, meg van romolva annak az erkölcsi élete is.

Igen, mert amilyen a fa, olyan a gyümölcse is. A tövisről nem szednek szőlőt, s amely forrásnak a vize keserü, édes vizet az hogyan is adhatna! A zavaros gon-

dolkozású, balgatag elméjü embernek hogyan is lehetnének tiszták és eszélyesek az ő cselekedetei! . . . Ellenkezőleg, mint zsoltáros könyvünk is mondja: „A bolond így szól szívében: Nincsen Isten! azért gonoszságban él, Utálatos bünt teszen, semmit nem fél“... Itt a hiba, hogy a hitetlen semmit és senkitől nem fél. Nem fél az emberektől, a földi bíráktól, mint akik előtt oly könynyü hamisságát elrejteni. Istentől, a mennybéli bírótól pedig, akiben ő nem hisz, miként is félhetne egyáltalában?...

Egyszer egy ilyen, Istentől elfordult ember az éj sötétjében lopni indult s kis fiát is magával vitte. „Jaj apám, de félek!“ — mondá remegve a még ártatlan gyermek, midőn már a tilosban jártak. — „Mitől félsz te, bohó?“ — „Attól, apám, hogy valaki meglát bennünket“. — „Ugyan már kicsoda látna, hisz teljesen sötét van“. — „Jaj édes apám, de Isten lát a sötétben is!“ . . .

Úgy van, Isten előtt „fénylik az éjszaka, mint a nappal“ és „minden helyen vannak az Úrnak szemei, nézvén a jókat és gonoszokat“, — mondja az Írás szava. — De mit törődik a hitetlen az Írással! mit törődik ő Isten szavával! amelyet pedig az az örökkévaló bíró beirt vala minden emberi szívbe, — a tiedbe is, te istentelen! halld csak, mit mond kebeledben az a kisbíró, a lelkiismeret! ah, nem azt mondja-e: térj vissza a bün ösvényéről! van Isten, aki lát, akit megcsalni nem lehet, akinek tekintete elől el nem rejtőzhetel s aki előbb-utóbb megfizet neked hamisságodért!

De prédikálhatsz te annak a bolondnak, aki egyszer fejébe vette és azt mondja: nincsen Isten! következőleg, hogy szerinte nincs sem mennyország, sem pokol, sem jutalom, sem büntetés, szóval nincs semmi szent, amiben hinni, vagy amitől félni lehetne! . . . Mert hát igaza van szentleckénknek, hogy az ilyen gondolkozású emberek mindenestől fogva „megromlottak és

utálatos hamisságot cselekesznek, nincs köztük, ki jót cselekednék!"

Ime, ide vezet a hitetlenség, a vallástalanság. Nézzük meg akár az Izráel népének, akár a régibb és újabb nemzeteknek a történelmét, azt fogjuk találni, hogy mindig és mindenütt, amikor és ahol a hit, a vallásosság elernyedt, azzal együtt rendesen hanyatlani kezdett a nemzetek erkölcsi élete is: — a hitetlenséget nyomon követte mindig és mindenütt az erkölcstelenség.

Ez a tapasztalat mondatta a 18-ik század egy hírneves francia írójával (Voltaire) ama, később általánosan ismeretessé vált szavakat: „Ha Isten nem léteznék, hát fel kellene őt találni"... Pedig ez a tudós és elmés francia író maga is meglehetősen hitetlen volt; amint hogy általában abban a korban, amelyben ő élt, a 18-ik század közepe táján, a francia társadalom körében egész divat volt a vallástalanság, a kigúnyolása mindannak, amiben a jámbor lelkek hinni szoktak. — Fel van jegyezve róla, hogy egyszer, amikor épen díszes vendégsereg ülte asztalát körül és szokás szerint a vallás tárgyai felett nevetgéreztek, — a tudós házi gazda hirtelen közbeszólt: „Csitt, csendesen!... Zárjuk be előbb az ajtókat és beszéljünk halkan;... mert ha cselédeim meghallják, hogy nincs Isten: hát akkor nemcsak a vagyonom, de még az életem se lesz többé biztosságban tőlük!"....

Tökéletesen igaza van! Aki Istent nem hisz: nem is fél tőle; nincs hát szívében a legerősebb fék, mely őt akármi rossztól, a legutálatosabb hamisságtól vagy gonoszságtól is visszatartsa... Csak abban nincs igaza a mi tudós franciánknak, mintha az Istenben való hit, a vallásosság csakis az ú. n. népnek volna szükséges, — amint hogy manapság számosan gondolkoznak ilyetén-képen... Ellenkezőleg; mint hazánk egyik mélyelméjü irója mondja: (Eötvös J.): „Épen a kitünő embereknek

szükséges a vallás leginkább, mert ők érzik igazán emberi elménknek szük korlátait"; — mert „mentől messzebre haladtunk a tudományban, annál inkább érezzük a hitnek szükségét". „Ezért semmi sem szükségesebb boldogságunkra, mint hogy erősen hinni képesek legyünk; enélkül a legkitünőbb ember is csak ingó nád, mely minden szellőre annál könnyebben indul meg, mennél magasabban hordja fejét".

És fájdalom, nem azt tapasztaljuk-e korunkban, hogy épen azok, akik a társadalmi életben a legkitünőbb helyeket foglalják el, épen azok inganak, azok tántorodnak meg nem egyszer a hüségben, a becsületben — és sülyednek alá a köztisztelet magas polcáról az erkölcstelenség posványába! ... Hisz nincs mit takargatnom! az a fenhéjázó úri ember is, kiről mult beszédeimben szólottam s ki oly megvető gúnynyal ejté ki előttem az Isten nevét, — ez a csúfondáros istentagadó is csak ott végezte, ahol a többi, hozzá hasonló hitetlenek: — megromlott elméje után a szíve is és oly utálatos hamisságot cselekedett, mely miatt egy sereg kifosztott ember és sok-sok szegény árva könnye és átka kísérte őt a becstelen halálba! ... Engem legkevésbbé sem lepett meg a sorsnak ilyetén fordulata, mert jól tudtam, hogy amely balgatagok azt mondják szívökben: nincsen Isten, — azok rendesen megromolnak és utálatos hamisságot cselekednek, — és annálfogva az is természetes, hogy előbb-utóbb „jaj lesz vége dolguknak: el kell veszni azoknak!"

II.

Igen, jaj lesz vége dolguknak! Vagyis, a hitetlenség először erkölcsi romlásba, azután pedig — ami ennek elmaradhatatlan következménye — lelki meghasonlásba, boldogtalanságba taszítja az embert.

Mert hát hit nélkül, Isten nélkül lehetetlen is, hogy valaki boldog lehessen a földön. Megmondotta azt már a bölcs Prédikátor is, hogy „a hitetlennek nem lészen jól dolga“ (8, 13.); és Ézsaiás próféta nem különben: „A hitetlenek — úgymond — olyanok, mint egy háborgó tenger, amely nem nyugszik és amelynek vize iszapot és sárt hány; nincsen békességök a hitetleneknek“. (57, 20—21.) — Igen, mert a földi élet folyton hullámzó tengerén az Istenbe vetett erős hit és bizalom az a bárka, amelyben az oly sokképen hányatott szív és lélek biztos menedéket és megnyugvást talál. A hitetlenek pedig, mint Noé idejében az özönvízkor, önmaguk zárják ki magukat abból az életmentő bárkából, hogy aztán egy darabig reménytelenül küzdve a habokkal, végre is a háborgó tenger hullámsírja nyelje el őket.

Nézzétek csak a hitetleneket: mily boldogtalanul vergődnek az élet zajgó tengerén!... Nincs Isten! kiáltanak fel eszeveszetten, — s úgy látszik első tekintetre, mintha ez az őrült beszéd bizonyos megelégedéssel, bizonyos sátáni örömmel töltené el őket. De csakis látszik; mert ha aztán akarva, nem akarva ők is kénytelenek olykor önmagukba elmélyedni és komolyabban gondolkozni kissé az élet megfejthetetlen talányai felett, feltéve maguknak a kérdést: ugyan hát miért is élek én ezen a földön? van-e az én életemnak valami célja?... akkor aztán a legrettenetesebb, legkínzóbb kétség saskeselyüi marcangolják boldogtalan szívöket!

— Ha nincs Isten! — így tépelődnek — hát akkor honnan vagyok, miért vagyok én? honnan vette magát ez a világ és miért? Miért lesz egyáltalán valami, miért nincs a semmi?... Ha nincs lélek: mi az hát bennem, ami háborog, hogy sehol nyugalmat nem lelek? Mi feszíti agyvelőmet annyira, hogy majdnem őrültté tesz

a kérdések kérdése: lenni vagy nem lenni!? Ha nincs másvilág, nincs halhatatlanság: — miért félek hát annyira a sírtól, a haláltól? miért kedvelem ezt a nyomorult életet, mely tele küzdéssel, hasgató fájdalommal, — míg örökre boldog az, ki nyugszik sírjában! ... Ha nincs gondviselés! — miért van az, hogy nemzetek jönnek, nemzetek enyésznek el és ez a világmindenség még mindig nem omlott össze? ki, vagy mi tartja össze és miért? ...

... És egyáltalában mit ér ez az egész nyomorúságos élet! holott az semmi igazi örömöt nem ad nekem. Hiába kezeim közt a nagy vagyon, hiába a gyöngyöző borral telt pohár, hiába minden élvezet és gyönyör! ... itt bent, bent mégis oly kimondhatatlan ürességet, oly véghetetlen keserüséget érzek, hogy azt soká ki nem birhatom! ... Talán rossz volt, gonosz volt eddigi életem? Meglehet! De csak nem lehettem olyan bolond, hogy szegénységben és nyomorban éljek, mikor egy kis életrevalósággal gazdaggá tehettem magam! Csak nem ment el az eszem, hogy le ne tépjem a rám mosolygó virágbimbót, mikor úgy se látja, úgy se kéri számon senki tőlem. És csak nem lehetek olyan nevetségesen együgyü, hogy ott, ahol az én jólétemről, saját érdekemről van szó, ott holmi üres szavaknak engedjek, mint jog, igazság, törvény, szeretet! ...

Ime, ilyen boldogtalan gondolatokkal vívódik a hitetlenek szíve és elméje! ... Természetes, hogy ezekre a gyötrő kérdésekre, szerintünk, nincs elfogadhatóbb, megnyugtatóbb felelet, mint ez: Van Isten az égben! tehát van gondviselés, van lélek, van halhatatlanság, van jutalom és büntetés is! ... De mivelhogy a hitetlen épen ezekben a boldogító igazságokban nem tud hinni: sorsa, átka nem lehet más, mint a legnagyobb boldogtalanság ez életben, és aztán a legtöbb esetben: önke-

zével megásott sír! . . . nem is említve az örök kárhozatot, mely a hitetlenség posványába fult lelkeket a túlvilág kapujánál várja.

III.

Ha már a hitetleneknek ilyen boldogtalanság a sorsuk: így hát végül a legnagyobb szánalomra méltók. Kivált ha azt tartjuk, amit egyik hazai írónk (Greguss Ágost), hogy „a hitetlenség nem bün, hanem szerencsétlenség“. . . Bün biz az, akárhogy szépítsük a dolgot! Mert „valami hitből nincsen, bün az“, — mondja Pál apostol; hogyne volna hát bün, magának az Istennek a lételében, gondviselésében nem hinni, avagy csak kételkedni is?!

De mindenesetre a hitetlenség nemcsak bün, hanem egyszersmind szerencsétlenség is! A szerencsétlen ember iránt pedig rendesen részvétet szoktunk érezni, még ha szinte saját büne okozta volna is szerencsétlenségét, — mint ahogy sajnálatra indult egykor Ábrahám az erkölcstelen életü Sodoma és Gomora szerencsétlen sorsán, — és könnyeket hullatott maga Krisztus Urunk is a pusztulása felé siető, hitetlen Jeruzsálem felett.

Vannak azonban olyanok is a hitetlenek nagy táborában, kik kettős részvétünkre és szánalmunkra méltók; azok t. i., akik voltaképen nem is annyira hitetlenek, mint inkább csak gyenge hitüek; akik olyanok, mint a füstölgő gyertyabél: hitök nem ég azzal a lobogó lánggal, mint kellene; hanem csak pislog, csak füstölög, — jó szerencse, ha ki nem aluszik végképen... Talán nem is tehetnek róla, hogy hitök annyira megfogyatkozott. Mert hát a mi csodálatos korunkban némelyek mintha készakarva taposnák el azt a mustármagnyi hitet is, mely sokakban még megmaradt és növekedni akarna.

Csodálatos, de sokan, akik egyáltalában nem hisznek semmiben, abban az egyben mégis hisznek, hogy csak akkor lesz boldog a világ, ha nem hisz sem Istenben, sem Krisztusban, sem semmi olyanban, ami nem kézzelfogható, ami földöntúli dolog vagy igazság!... S ezt, a szerintök egyedül üdvözítő tudományt nem szünnek meg a lehető legnagyobb hévvel és makacs kitartással prédikálni úton-útfélen: tudományos téren úgy, mint a csapszékben, a palotákban úgy, mint a kunyhókban, szóval úgy, mint tettel. — Nem egy bolond szüle maga tanítja pólyáiból alighogy kivetközött gyermekét az istenkáromlásra! Nem egy ú. n. felvilágosodott apa szó nélkül tűri el, hogy iskolából kikerült, vagy magasabb iskolába járó felserdült fia — nagy fennen mutogatja szerzett müveltségét, hogy röhögve szól le mindent, ami a hitre, Istenre, vallásra, templomra vonatkozik! . . .

Csoda-e aztán, ha az így nevelt gyermekekben lassanként mély gyökeret ver a hitetlenség, — s hogy ha kilépnek az élet nagy iskolájába, ahol ugyancsak sürün hallják azt a bolond szót, hogy: nincs Isten! — már nemcsak hogy szégyenelni fogják a Krisztus evangyéliomát, hanem valósággal tiltakoznak az ellen a feltevés ellen, mintha ők bármiben is hinni tudnának!... Oh boldogtalanok! Uram, bocsáss meg nekik, mert nem tudják, mit beszélnek!

És még egyet! . . . Vannak olyanok is, kik a legjobban ápolt vallásossággal kerülnek ki a szülei házból, — de aztán az a sok csalódás, az a sok megpróbáltatás, az a sok szomorú tapasztalat, amelyen keresztülvezeti őket a Gondviselés keze, — lassan-lassan megingatja keblökben a vallásos hitet s ha egészen hitetlenekké nem is, de sok esetben kishitüekké, csüggetegekké teszi őket . . . „Oh, ha bennem is, mint egykor, épen Élne a

hit, vígaszul nekem!" — énekelé hazánk egyik legkeresztyénibb lelkü költője is. (Arany.)

... Vajmi üdvös lesz azért — még a legistenfélőbb keresztyéneknek is — gyakorta ekkép imádkozniok a tanítványokkal: „Uram, növeljed a mi hitünket!" ... Akiknek lelkében pedig a hit világa csak olyan, mint a füstölgő gyertyabél: foglaljuk be azokat is imádságunkba ... és aztán, ahelyett, hogy oltogatnók, inkább legyünk rajta, hogy minden módon élesztgessük hitöknek már-már kialvó szikráját!

És mit szóljunk végül azokról, akik hitetlenségökben immár teljesen megrögzöttek? ... Óva intelek tőlük benneteket és az apostol szavaival kérlek: „Meglássátok, atyámfiai! hogy valaha ne legyen közületek valakinek gonosz és hitetlen szíve, hogy az élő Istentől elszakadnátok!" ... „bün, ellenség, hitetlenség hogy pokolra ne vigyen!" Ámen.

IV.

A hívő.

Ján. 20, 27. „Ne légy hitetlen, hanem hívő.“

A tizenkét tanítvány egyikének, a Jézus feltámadásában hinni nem tudó Tamásnak mondotta az Úr a most felolvasott szavakat: „Ne légy hitetlen, hanem hívő“. S ime, a kételkedő, sőt hitetlen Tamás szívében a kétség homályát azonnal a hit világa váltja fel, s most már teljes meggyőződéssel mondja: „Én Uram, és én Istenem!“

A Krisztus mai tanítványai között, fájdalom, szintén egész légió a kétségeskedő, a hinni sem nem tudó, sem nem akaró hitetlen Tamások száma; akik Tamás apostolhoz hasonlólag mindent látni, mindent ujjaikkal tapogatni, azaz minden dologról kézzelfogható bizonyosságot akarnak szerezni; — vagyis csak tudni, bölcselkedni szeretnek, de hinni, bízni már semmiben és senkiben sem tudnak... Innen van aztán, hogy a huszadik század emberei, keresztyénei tagadhatatlanul nagyon előre haladtak a tudományos ismeretek, a felfedezések s általában a gyakorlati élet terén, — ellenben hova-tovább szegényebbek lesznek a lelkiekben, az életet boldogító és megszentelő hitben, reményben és szeretetben. Innen van, hogy ma már nagyon tudósok, nagyon bölcsek vagyunk, de igazán boldogok vajmi kevesen.

Vajha szivünkre vennők azért mi is Krisztus Urunknak az élet boldogságára s az örök életre útat mutató nagy Mesterünknek Tamás apostolhoz intézett ama szavait: „Ne légy hitetlen, hanem hívő!“ Vagyis más szavakkal: ne járj a hitetlenek tanácsán s ne ülj az Istent csúfolók székében, s ne mondd balgatagul a te szívedben, hogy nincs Isten!... hanem ellenkezőleg, foglalj helyet ama kicsiny, de hívő seregben, mely a bethániai Mária példájára, oda telepszik a hit fejedelmének, a Jézus Krisztusnak lábaihoz, hogy megtanuljon tőle hinni, bízni: az egy Istenben, a mindenható Atyában, mennynek és földnek Teremtőjében — és a Jézus Krisztusban, Istennek egyszülött fiában, a mi nyugtalan szívünk igazi orvosában — és a Szentlélekben, a mi lelkesítőnkben és minden jóra vezérlőnkben!... Hogy ekképen nagy lelki örömmel és boldogan mondhassuk: Én Uram és én Istenem! Te vagy az én világosságom! Te benned nyugoszik meg az én lelkem! s Te vagy az én életemnek erőssége!

I.

„Az Úr az én világosságom!“ — Így szól elsőben is a hívő keresztyén a zsoltáríróval (27, 1.), midőn elméje, kifáradva a nagy világ csodálatos rejtélyének találgatásában, elvégre kénytelen belátni, hogy a nagy talányt másként megoldani nem lehet, csak úgy, ha hisszük: hogy van Isten, a ki teremtett, megtart és igazgat mindeneket!... Ám ehhez a boldogító hithez nem olyan könnyü eljutni, kivált a mai korban, mely bölcseségében elbizakodva, már mindent tudni vél, vagy legalább tudni akar, mivelhogy hinni már képtelen. De meg az embernek a lelke, az elméje is úgy van teremtve, hogy mint az Írás mondja: mindeneket vizsgál, még az

Istenség mélységeit is. Minden dolognak, minden tárgynak az okát, mivoltát kutatja, s csak aminek valóságáról — miként Tamás apostol — szemével vagy kezével, szóval érzéki eszközeivel meggyőződést szerzett: csak azt hajlandó valósággal létezőnek elismerni... Így kereste, így kutatta Istent ott fenn a csillagos ég seregei között, ama híres csillagász (Laplace) is az ő messzilátójával, mondván: „Át- meg átkutattam az eget s az egész világmindenséget, de Istenre sehol nem találtam!"... No mert hát a nagyítóüvegnél s a messzilátónál mégis csak tökéletesebb eszközre van szüksége a parányi embernek, hogy az ő Teremtőjét, — mit mondok? — akár csak ezt a kis szikrát: az emberben lüktető lelket — megtalálhassa!... Azért mondja a költő: „Léted, Uram, világít mint az égő nap, de szemünk bele nem tekinthet".

De vajjon hát elménk szemeivel nem láthatnánk-e keresztül azon a sötét tömérdekségen, mely elzárja előttünk a világmindenség titkát?... De bizony, a józanon gondolkozó emberi ész, egy bizonyos határig tisztán láthatja, ha ugyan akarja, Istent, „a roppant egeknek bölcs, erős alkotóját"... Ám ha elmémmel azon a bizonyos határon túl is szárnyalni akarok: akkor már, mint egyik dícséret-írónk mondja: „mennél feljebb repülök, annál jobban szédülök", s „csak homályt találunk előttünk és mélységet, elménkkel megfogni akarván ily Felséget!"

...Még tökéletesebb eszközre van tehát szükségünk, hogy beláthassunk az Istenség mélységeibe, — olyan eszközre, melylyel messzebb s biztosabban láthatunk, mint akár a test, akár az elme szemeivel... s ez nem más, mint a hit. Ah, a hit s kivált a vallásos hit szemével nézve a világmindenséget: oly csodálatos tiszta fényben ragyog előttünk minden, de minden!... s egyszerre megoldva látjuk azt a nagy titkot, mit a bölcs lángesze sem képes megfejteni; — sőt hitünk szárnyain egészen közel

emelkedhetünk ahhoz a fővalósághoz, „kit titkon érző lelkünk óhajtva sejt“, — ki az örökvilágosság kútfeje, minden erőnek ereje!... Ah, milyen öröm, milyen boldogság: a hit, a buzgóság szárnyain a földi alacsony helyekről az Istenség trónjához emelkedhetni s neki alleluját zengedezni: Az Úr az én világosságom! az Úr az én világosságom!...

De Ai! e tiszta ismerethez és lelki gyönyörűséghez csakis a hit világánál juthatunk el. A tudomány fáklyája — hiába! — nem képes a világmindenség minden titkába, minden homályos rejtekébe bevilágítani! Mindent tudni, mindent kimagyarázni a legnagyobb emberi bölcsesség sem képes. Hogy mikor, hogyan állott elő e világ s ki, vagy mi tartja azt fenn és mi célból? Hogy hogyan jöttünk s mi végre születtünk erre a mulandó világra? Hogy van-e Isten s van-e annak valami gondja mi reánk?... Mindezekre a kérdésekre csakis a hit adhat nekünk kielégítő, megnyugtató feleletet. „A hit — mely az apostol meghatározása szerint — épen „olyan dolgoknak valósága, amiket remélünk és amely dolgok nem láttatnak, azoknak bizonyos mutatója“. (Zsid. 11, 1.) „E hit által értjük — mondja ugyancsak az apostol — hogy teremtetett e világ Istennek beszéde által, hogy a láthatatlanokból láthatók lennének“. A hit világa vet fényt a világ és élet mindazon rejtélyeire, melyeket az emberi elme hasztalan iparkodik megfejteni. A hit világa, melyet maga az az örökvilágosság gyújtott meg szívünkben és értelmünkben, hogy az ő világossága által lássunk világosságot. (36. Zsolt. 10.)

Ez örökvilágosság kisugárzása volt Az is, aki így szólott egykor: „Én világosságul jöttem e világra, hogy senki ne maradjon a sötétben, aki én bennem hiszen“. (Ján. 12, 46.) A világ-

nak eme világossága, a Krisztus és az ő evangyélioma nélkül az emberiség ma is a tudatlanság és hitetlenség sötétségében tévedezne. S a mai világ, a mai kor is csak akkor lesz igazán felvilágosult és boldog, ha a tudomány fáklyája mellett a hit szövétnekét is fennen lobogtatja; ha belátja egyszer, hogy tudásának és bölcseségének korlátai és határai vannak s azokon túl már csak úgy boldogulhat, ha a hit, a vallás karjaira támaszkodik, — miként a hivő keresztyén, ki sok bölcselkedés és elmélkedés helyett gyermeki bizalommal tekint fel a magasságos égre és boldogító örömérzéssel kiált fel: „Az Úr az én világosságom!"

Vajha azért ne lenne köztünk senki hitetlen, hanem lennénk mindnyájan hivők és teljes meggyőződéssel vallhatnók: „Hiszek egy Istenben, mindenható Atyában, mennynek és földnek teremtőjében". — Igen „Uram! a te igéd nekem, A sötétben szövétnekem. Mind igazak és ámenek, Amik szádból kijöttenek. Azért amit nem látok szemmel, Béveszem szavadra hitemmel".

II.

Ha e szerint elménk homályát egyedül a hit világa oszlatja el: avagy szívünk borúját mi üzhetné el más, hanemha ugyancsak az a vallásos hit, mely a hivő keresztyén ajkára a zsoltáríró ama szavait adja: Csak Istenben nyugoszik meg az én lelkem! (62, 1.)

Mert a mi szívünk sokszor nyugtalan és a mi lelkünk sokszor elborúl, látva, hogy miként küzd az emberi életben a jó és a rossz, az igazság és a hamisság, az istenfélő és az istentelen egymással, és — ami a legnyugtalanítóbb, csaknem kétségbeejtő tapasztalat — látva, hogy e világon igen sokszor „nem a gyorsaké a futás, és nem az erőseké a viadal, és nem

a bölcseké a kenyér és nem az okosoké a gazdagság"; látva, hogy míg az igaz, istenfélő Jóbok nem egyszer porban és hamuban ülnek és könyhullatással eszik kenyeröket, addig az igaznak gyűlölői, a hitetlenek virágoznak és jó szerencsében élnek; hogy az emberek ma is sokszor készek és képesek megfeszíteni a Krisztust, ellenben szabadon és büntetlenül hagyják Barabást!

E visszás és felháborító tapasztalat nem csoda, ha még a hivő keresztyén keblét is ottan-ottan aggodalmakkal, kétségekkel, keserűséggel tölti el, annyira, hogy nem egyszer már arra kénytelen fakadni ő is: ha van Isten az égben, hogy nézheti el ezt az égrekiáltó igazságtalanságot! . . .

De csillapodjál szegény meggyötört szívem! — így szól aztán mégis a hivő keresztyén. — Hát nem tudod-e, hogy van még bíró a felhők felett, aki nem szunnyad és nem aluszik, aki látja mind a jót, mind a gonoszt és meg is fizet előbb-utóbb mindenkinek az ő cselekedetei szerint! Ah, mert „az Isten nem csúfoltatik meg: valamit ember veténd: azt aratja" . . . Csak meg ne rendülj én lelkem soha e hitben: a jónak, az igaznak ellenállhatatlan erejében és végleges győzelmében! Lásd, az igazság fejedelme, a Krisztus is méltatlan szenvedései után örök dicsőségre emeltetett. Ő mondja nekünk: „Boldogok, akik háborúságot szenvednek az igazságért, mert azoké a mennyeknek országa. Örüljetek azért, mert a ti jutalmatok bőséges mennyekben".

Ah de addig, míg eljutunk oda, hol minden titok zárja felnyílik, addig hányszor borul el életünk ege a szenvedések fellegeitől itt a földön, melyet méltán neveztek el siralomvölgyének! Mert talán még a magas égbolt fellegei sem ontanak alá annyi esőcseppet, mint

amennyi könycsepp pereg alá napról-napra az emberek millióinak szeméből, azok miatt a kisebb-nagyobb bajok, csapások, szenvedések miatt, melyek meg-meglátogatják, meg-megpróbálják a por halandó gyermekét!... Ki törli le e könnyeket a szegény szenvedő szemeiről?... Az emberi kéz, igaz, sok könnyet képes letörülni, de, fájdalom, még többet fakasztani. Az úgynevezett nagyvilág pedig, mely csak gyönyörűséget hajhász, a legtöbbször ridegen fordul el azoktól, akik sírnak és nyomorúságot szenvednek. Még az az ezerjófű, a garmadába gyüjtött pénz is csak a külső sérülések ellen ha használ; de a belső bajokra, a szívünket égető sebekre a világ semmiféle aranyán sem lehet a kívánt gyógyírt megvásárolni... Ah, szenvedő testvéreim, avagy nem tudnátok-e még, avagy nem tapasztaltátok-e még, hogy járjuk be bár az egész világot „keresve enyhülést fájdalmink közepett: oda jutunk vissza sok keresés után, nem gyógyíthat meg más, mint ki megsebhetett". Vagy mint egyik egyházi atya (Augustinus) mondá: „A mi szívünk mindaddig nyugtalan, míg te benned, Uram, meg nem nyugoszik!" Avagy a zsoltáríró szerint: „csak Istenben nyugoszik meg az én lelkem!"

Úgy van, szeretteim! életünk beborult egéről a szenvedések fellegét egyedül csak a hit világa oszlathatja el; amelynek fényénél még könnyeink záporán keresztül is meglátjuk azt a mindent bölcsen intéző atyai kezet, a Gondviselés kezét, mely akár áld, akár ver, de mindent javunkra tesz. E hit, a Gondviselés hite, — ez életünk borongós egén az a szép szivárvány, mely bennünket e siralomvölgyén való bujdosásunkban folyvást biztat, folyvást vígasztal s elcsüggedni soha nem enged.

... Oh, mivé lennénk mi e hit nélkül!... „Nincs nyomorultabb teremtés a világon az olyan embernél,

— mondja egyik írónk (Eötvös), — ki egy magasabb lény őrködő hatalmát elismerni nem akarja, vagy hinni nem képes". Valóban úgy van, mint egyik fejedelmi nő (Erzsébet királynénk) mondá: „A vallás vigaszára az élet folyamán mindnyájunknak nagy szüksége van" . . . Igen, mert mindnyájunkat érhet csapás, szenvedés, mely ellen nincs orvosság Gileádban, csak a Jézus mennyei vallásában; és mindnyájunk békeségét megzavarhatja a világ s annak ezer meg ezer kísértete; megháboríthatja a bün s annak kinzó tudata; s mindnyájunk keblét meg-megremegteti sokszor ama félelmek királya, a halál, s borzalommal tölti el a végelválásra, a sírra való gondolás.

Ah, édes atyámfia! ha mindezen, az életet folyvást nyugtalanító aggodalmaktól és bajoktól szabadulni óhajtasz: akkor hát, kérlek, ne légy hitetlen, hanem légy hivő, légy vallásos! Higyj szíved szerint a sorsunkat bölcsen intéző gondviselő Istenben! s higyj a mi nyugtalan szívünk igazi orvosában, a Jézus Krisztusban, aki téged is szeretettel hívogat, neked is békeséget ígér és bizonyára téged is megnyugtat, mint a világnak annyi millióit. „Csak benne bízzál azért minden szenvedésben, Ne lankadjon, ne csüggedjen hited!"

III.

De a hivő keresztyénnek nemcsak világosságot, nemcsak megnyugvást, de egyszersmind szilárd erőt is nyujt az ő Istenbe vetett hite és bizodalma. — Mert valahányszor akár saját gyengeségének, gyarlóságának érzete, akár a mindennapi élet ezerféle baja, akár valamely megrendítő csapás próbálja őt leverni, élet- és munkakedvétől megfosztani és a kétségbeesés örvénye felé sodorni: mindannyiszor felemeli s újult erővel és

bátorsággal ruházza őt fel az a hit, az a bizodalom: az Úr az én életemnek erőssége! (27. Zsolt.) Mert „akik az Úrban bíznak, azoknak erejök megújul, szárnyra kélnek, mint a saskeselyük: futnak és nem lankadnak meg, járnak és nem fáradnak el". (Ézs. 40, 31.)

Valóban, mint a munkában kifáradt testünket az álom, úgy újítja, úgy kettőzi meg az élet hányattatásai között eltöröđött lelkünk erejét is Istennek ama felséges ajándéka, a hit, a vallás csodabalzsama. — „Ah, nézd csak, mennyi csapás, mennyi szenvedés éri azt a szegény, jó embert, — mondjuk nem egyszer magunk között, — Isten csudája, hogy még össze nem roskadt!"... Igen, Isten csudája, vagyis az Istenbe vetett tántoríthatatlan hit, törhetetlen bizodalom csudája ez, — azé a hité, melyről azt mondá Krisztus urunk: „Ha annyi hitetek volna, mint a mustármag, hegyeket mozdíthatnátok ki helyökből".

Értitek, atyámfiai! csak egy mustármagnyi hit — ez már elég arra, hogy mindenre, még a legnagyobb, leghihetetlenebb dolgok kivitelére is képesek legyünk; — amint ugyancsak Krisztus urunk mondá a néma gyermek atyjának: „mindenek lehetségesek a hivőnek". (Márk 9, 23.) De viszont megfordítva, egy mákszemnyi hitetlenség, avagy csak egy parányi kétség és félelem már rögtön meggyengíti, hasznavehetetlenné teszi minden testi és lelki erőnket; — miként a tanítványokét, kik a tengeren járó Jézustól, mint valami kísértettől megrémülének és azonnal kiáltozni kezdének (Máté 14, 26.); ám mihelyt így szóla hozzájok Jézus: „bízzatok, én vagyok, ne féljetek", — abban a percben megint bátrakká, erősekké lettek; annyira, hogy Péter apostol már kimerészkedett szállni a hajóból is s egy darabig ingadozás nélkül járt a tengeren... de

csakis egy darabig, addig t. i., mig hitét, bizalmát el nem veszíté; de mihelyt a nagy széltől megrémüle, vagyis mihelyt hite, bizalma ingadozni kezde, abban a pillanatban már megint sülyedezni kezdett és ijedten kiáltott fel: „Uram, tarts meg engem!“ De ime a Jézus keze megragadá és fentartá a még mindig nem elég erős hitü tanítványt, eme rosszaló szavak kíséretében: „Oh, kicsinyhitü, miért kételkedél?“ Ami csaknem úgy hangzik, mint ama másik gyenge hitü tanítványhoz, Tamáshoz intézett mondása: „Ne légy hitetlen, hanem hivő!“

...Ah, ne, ne légy hitetlen te sem, édes atyámfia! hanem inkább légy hivő! — amilyenekké lettek később azok a gyenge hitü tanítványok, kik a Szentlélek ereje által hitökben megerősíttetvén, valóban hegyeket mozdítottak ki helyökből: mert a római nagy világbirodalmat alapjaiban ingatták meg s helyette még sokkal kiterjedtebb és felségesebb országot: az Isten országát alapították e földön! ... Légy olyan hivő, mint István vértanú s a többi keresztyén és protestáns hitvallók voltak, akiket rendületlen hitök oly hős bátorsággal ruházott fel, hogy a kövek zápora, a máglyák lángja s a tengernyi veszedelmek közepette is, mint a Sion hegye megálltak s nem ingadoztak! ... Légy olyan hivő, mint Kálvin, Luther és a többi reformátorok, kik elmondhatták, hogy az a diadalom, melylyel meggyőzték e világot, az ő erős hitök vala!... Avagy ha ily világhirü hithősök nyomdokaiba nem léphetsz, légy hát hitben hasonló ahhoz a kegyeslelkü férfiúhoz (Francke), akiről azt jegyezte fel a történelem, hogy noha a zsebében mindössze csak pár tallérja, de keblében egy mustármagnyi krisztusi hit volt s azzal csodadolgokat mívelt: Halléban egy nagyszerü árvaházat hozott létre a semmiből!... Vagy ha még ily

példák utánzására is gyengének érzed magad: igyekezzél hát gyakori elmélkedés és naponkénti buzgó imádság által megközelíteni legalább a zsoltárírót, — hogy vele együtt az élet mindennapos bajai, megpróbáltatásai között ekképen énekelhess: „Én lelkem, mire csüggedsz el, Mit kesergesz ennyire: Bízzál Istenben, nem hágy el, Kiben örvendek végre!“ Mert az Úr az én életemnek erőssége! „Ő nekem erős kőváram, Megtartóm és én oltalmam, Minden gonosztól megment engem“.

... Végezetre még csak annyit kell mondanom: hogy a végre, hogy közülünk senki se legyen hitetlen, hanem hogy mindannyian, mint kell, hivő keresztyének legyünk: e végre szükséges, hogy gyakorta „Könyörögjünk az Istennek Szentlelkének: Bocsássa ki magas mennyből fénylő világát, S végye el mi szívünknek minden homályát, Hogy érthessük Istenünknek Mindenben akaratját!“... Hogy ekképen életünk minden napjaiban nagy lelki örömmel és boldogan mondhassuk: Én Uram és én Istenem! Te vagy az én világosságom! Te benned nyugoszik meg az én lelkem! s Te vagy az én életemnek erőssége most és mindörökké! Ámen.

V.

Az Úr az én pásztorom!

23. Zsolt. 1—6. „Az Úr az én pásztorom, azért semmiben meg nem fogyatkozom“ stb.

Aki ezelőtt ezer meg ezer évvel ezt a gyönyörü szép zsoltárt szerzette, annak a szíve kétségkívül a legbensőbb vallásos érzésektől buzogott; addig leélt élete pedig teljes lehetett száz meg száz viszontagsággal, de egyszersmind az Istennek elfogyhatatlan jóvoltával is; — mert egyedül csak az, aki már tapasztalásból ismeri e sok fáradsággal és nyomorúsággal teljes földi életet, és annak hányattatásai és próbái között az Isten atyai gondviselését sok ezerszer megpróbálta, — csak az énekelhet oly mélységes hittel és rendületlen bizalommal: „Az Úr én nekem őríző pásztorom, azért semmiben meg nem fogyatkozom! . . . nem még akkor sem, ha szinte a halál árnyékának völgyében járnék is; mert te Uram, ott is velem vagy s a te jóságod és kegyelmed kísérnek engem mindenütt, életemnek minden idejében!“

S ha valaki, úgy a koronás énekes, Dávid király méltán szólhatott ekképen, — mint akinek egész életét a legváltozatosabb történeteken keresztül s mindig csodálatos bölcseséggel és jósággal vezette az Úr, az Izráelnek s neki is mindvégig hü őríző pásztora . . . Mert ime ő, a legkisebbik Isainak, az ő atyjának nyolcz fia között, ő, az egyszerü sorsú pásztorfiú annyira felmagasztalta-

tik az Úrtól, hogy az ő választott népének királyává kenetik föl ... De mennyi viszontagságon kell keresztül mennie addig, míg a királyi trónon helyet foglalhat! ... Hányszor kell viaskodnia a nyáját fenyegető fenevadakkal! hogy megy szembe egész fegyvertelenül, csak a seregek Urának nevével, a dárdát és paizst ellene szegező filiszteus Góliáttal, s hányszor kell résen állani a rá féltékeny Saul király ravaszkodásával szemben és mint kell bujdokolni annak haragja elől! ... S aztán végre hogy királylyá lesz, mennyiszer kell fegyvert fogni és hadakoznia most saját népe, majd az idegen nemzetek ellen! s mint kell menekülnie király és atya létére saját szerelmes fia, Absolon elől, aki oly vakmerő, hogy királyi atyját tulajdon házából, sőt országából is kikergeti! ... de aki után mégis majd hogy meg nem szakad a gyöngéd érzésü Dávid atyai szíve! ... Ám azért bármennyi próbát bocsásson is rája az Úr, ő azért nem fél, nem retten meg semmi gonosztól, járna bár halálos veszedelmek között; mert azzal erősíti magát, hogy „te velem vagy“ Uram mindenütt, jó sorsomban úgy, mint balszerencsémben! a te jóvoltod és irgalmasságod nem hagy el soha, mert te vagy az én pásztorom: azért hát semmiben meg nem fogyatkozom!

Ez a 23-ik Zsoltár oly szép s rövidsége mellett is oly gazdag felemelő és vígasztaló gondolatokban, hogy bizonyára épülésünkre fog szolgálni a vele való behatóbb foglalkozás.

* * *

„Az Úr az én pásztorom, azért semmiben meg nem fogyatkozom!“ Ez a főgondolat húzódik keresztül aranyfonálként az egész 23-ik Zsoltáron. — Az Úr Isten az én pásztorom: ő őríz engem, ő vigyáz reám, ő gondoskodik eledelemről és italomról; ő vezet engem

az élet szövevényes útain; ő kalauzol még a sötét, veszedelmes völgyek szük és rögös ösvényein is; ő védelmez, ha veszedelem közelít felém; ő halmoz el minden testi és lelki jóval; szóval e jó pásztor, a Jehova-Isten gondviselésének szárnyai alatt én soha és semmiben sem szükölködöm: — azért hát nyugton és bátorságban lakozhatom életemnek minden idejében! . . . Igy elmélkedik a zsoltáríró... A zIsten, az ő Istene, akinek hü gondviseléséről ő már annyiszor meggyőződött, rá nézve valósággal olyan, mint egy jó pásztor a nyájra nézve.

Nem a zsoltáríró az első, ki a Jehova-Istent az ő pásztorának nevezi. Már Jákób, az izráeliták egyik ősatyja is „Izráel pásztorá"-nak hívja az Urat (1. Móz. 49, 24.) s e hasonlat számtalanszor előfordul mind a Zsoltárok könyvében, mind a prófétáknál; még pedig párhuzamosan azzal a másik hasonlattal, melyben Istennek kiválasztott népe pedig az ő nyájának, az ő legelője juhainak neveztetik. (Zsolt. 95, 100.) — Mily szépen mondja például Ézsaiás (40, 11.): Ime az Úristen „mint a pásztor, úgy legelteti az ő nyáját, karjára gyüjti a bárányokat és ölében hordozza". Ezékiel próféta még ennél is szebben és hosszasabban szól Istenről, mint Izráel pásztoráról. (32, 11—23.) „Ime — így szól az Úristen — én magam keresem meg nyájamat és magam tudakozódom utána; jó legelőn legeltetem őket és Izráel magasságos hegyein lészen akluk... Az elveszettet megkeresem, az eltévelyedettet visszahozom, a megsérültet kötözgetem és a betegest erősítem; a kövéret és erőset megőrzöm és legeltetem őket úgy, mint illik". — Viszont a zsoltáríró a kezünk alatt levő zsoltárban a maga részéről elégnek tartja csak rámutatni, az előtte s mindenki előtt annyira ismert jó pásztornak csupán arra az

egyetlen kiváló tulajdonságára: hogy „gyönyörűséges és füves helyeken legelteti és kies vizek mellé viszi“ az ő nyáját. Vagyis, miként a jó pásztor az ő juhairól, akképen gondoskodik ő róla is, — t. i. a zsoltáríróról — az a mindenekről gondot viselő jó Isten, hogy ő semmiben, sem ételben, sem italban, sem nyugalomban, sem semmi jóban fogyatkozást, hagyján hogy szükséget ne lásson! . . .

— Hát vajjon mi rólunk, az ő újszövetségi népéről, elfeledkezett volna-e az az Isten, akit mi, a Jézus tanítása óta, sokkal több joggal, mint az ótestamentomi nép, mi Istenünknek és szerető mennyei Atyánknak nevezhetünk, és szívünk szerint hiszünk és vallunk?! . . . Bizonyára nem! Ő nekünk is őríző pásztorunk, aki jobban szeret minket, mint bármilyen jó pásztor az ő nyáját . . . Oh mert hányszor legeltet ő bennünket az öröm és jólét gyönyörüséges helyein, s hányszor hívogat, sőt mintegy kézenfogva vezet egyen-egyen mindnyájunkat az ő szent igéjének életadó, szomjat oltó kies forrásához, hogy annál lelki szükségeinket kielégíthessük és az élet gondjai s a bün terhe alatt elepedt szívünket felüdítsük, megvídámíthassuk! . . . Gyermekségünktől fogva máig ő viselt gondot mind testi, mind lelki életünkről; ő hordozott atyai szeretetének karjain s ő oltalmazott meg az ezernyi veszedelmek és kísértetek ellen, melyek úgyszólván minden lépésünket kísérték, ez életnek sokszor bizony nem épen virágos s nem is mindig bátorságos mezején való pályafutásunkban... De Isten irántunk való atyai szeretetének kétségkívül az a legcsalhatatlanabb jele, hogy az ő egyszülött fiát adá nekünk, a Jézus Krisztust, amaz igazi jó pásztort, ki életét adta érettünk, az ő juhaiért (Ján. 10, 11.), — akik hogyha híven követjük őt s hallgatunk az ő szavára: ez a jó pásztor nem engedi, hogy közülünk

egy is elvesszen, hogy csak egy is a bün és kárhozat útjára tévedjen, — hanem ellenkezőleg az igazságnak egyenes ösvényén vezet minket és szép kies folyóvizre legeltet, tudniillik az örökélet és üdvösség vizének forrásánál, amelyből aki iszik, soha örökké meg nem szomjazik!“...

— Nem, még akkor sem, — folytathatjuk tovább a zsoltáríró szavaival — „ha szinte a halál árnyékának völgyében járunk is“... Mert életünk útja, mint előbb is mondám, nem mindig gyönyörűséges és füves helyeken, de olykor bizony kopár, sivatag és örömtelen pusztaságokon keresztül vezet, sőt a zsoltáríró szavaként nem egyszer „a halál árnyékának völgyébe“ kanyarodik... Egy utazó írja, hogy valamelyik távoli keleti tartományban utazván, egyszer csak — a pompás tájképek után — egy végtelenül lehangoló, sőt megdöbbentő, mert sürü homálylyal borított és igazán kisérteties völgyben találta magát. Mentől tovább haladt, annál borzalmasabb érzés vett rajta erőt. Sehol egy mosolygó virág, egy csevegő patak, sehol egy madárdal, avagy bármi névvel nevezett élő lény! Ellenkezőleg, hovatovább komorabb sötétség vette őt körül, és valami irtóztató nagy csend és leírhatatlan mély szomorúság, hogy önkénytelen meg-megrezzent, amint a lába az egyenetlen és köves úton egy-egy göröngybe vagy kőbe ütközött... E rettenetes völgyet úgy hivták, mint aztán megtudta, hogy: a halál angyalának völgye.

Óh, ilyen örömtelen, ilyen szomorú völgy kietlen útján hányan és hányan vándorolnak ma is mi közülünk, atyámfiai! Hányan vannak, akiknek útjokra a szenvedések, a bánat és gyász szomorú sötétsége borul s akiknek úgy tetszik, mintha örömük napjának lehanyatlásával már minden öröm, minden remény, az egész világ kihalt volna rájok nézve!... Hányan vannak,

kikre nézve a földi élet sohasem volt, sohasem is lesz paradicsom kertje, hanem már évek óta valóságos siralom völgye, — mely felett folyvást ott lebeg ama sötétszárnyú angyal, a halál, amelynek árnyékában pedig nem teremhet más, csak a kínok és gyötrelmek éles tövisei! . . . És, óh Istenem! nem jő-e el egykor mindnyájunkra nézve az a szomorú és nehéz óra, amely kivétel nélkül mindegyikünket a halál árnyékának sötét völgyébe vezet, amelytől pedig úgy fél, úgy remeg minden vándora e földnek!

De ime, a zsoltáríró milyen nyugodtan és bátorsággal mondja: „Még ha szinte a halál árnyékának völgyében járok is: akkor sem félek a gonosztól! nem, mert te, Uram és őrízö pásztorom, ott is jelen vagy!" . . . Ah, milyen vígasztaló, milyen erősítő gondolat! Mitől is félne a gyermek, míg édes jó anyja vele, mellette van? Mi veszély érhetné a nyájat, míg pásztora híven őrködik felette! S vajjon mi árthatna nekünk, kik az Úr nyájának juhai vagyunk, míg az Úr a mi őrizö pásztorunk, ki nem szunnyad és nem aluszik soha, ki megőriz téged minden gonosztól: mert ő mindenütt veled van, jobb kezed felől van! Ime az Úr neked őríződ, az Úr neked árnyékod és az Úr megőrzi kimeneteledet és bemeneteledet mindörökké!"

Ah ti, kik ott ültök, ott keseregtek a halál árnyékának sötét völgyében, halljátok csak: mit mond nektek vígasztalástokra a kegyes zsoltáríró! . . . Ne féljetek semmitől és ne keseregjetek, mint akiknek reménységök nincsen: — Isten velünk, Isten veletek van a szenvedések Gecsemáné kertjében is! s jóllehet most látogatásának vesszejét bocsátotta rátok, de az ő végéremehetetlen bölcsesége azzal is csak tanítani, nevelni kíván, azzal is csak javítani s a jó útra akar terelni titeket; ámde jóságával, kegyelmével, vígasztaló szent

lelkével most sem távozott el mellőletek! ... Ne féljetek ti sem, ti siralom völgyében kesergő és sorvadozó betegek! Isten veletek, mellettetek van folyvást egy láthatatlan angyal képében, ki szeliden letörli omló könyeiteket, fölemel tövises nyoszolyátokról s aztán olyan varázsbotot ad kezetekbe, amelyre támaszkodva képesek lesztek emelt fővel járni újból: — az Istenben való hitnek, a keresztyén megnyugvásnak varázsbotja ez! ... Sőt ha egykor életpályánk végeztével csakugyan elérkezünk mindannyian abba a szomorú tartományba, mely ama félelmek királyának, a halálnak birodalma alatt vagyon: — a mi lelkünk meg ne rendüljön akkor sem! mert hiszen oda is az Úr keze vezet minket, s a halál árnyékának sötét völgyén keresztül ama mennyei paradicsomba kalauzol: a túlvilágnak örökké virágos mezejére és annak életifjító forrásához! ...

Addig is hát, atyámfiai! míg életútainkat a halál árnyéka végkép elsötétítené, haladjunk földi vándorlásunk nehéz ösvényén — a mi őrizö pásztorunk folytonos közellétének tudatában — félelem nélkül, sőt vidám szívvel... Mert ime Ő mindenütt velünk s mellettünk van! s ha netalán olykor bajokkal, akadályokkal kell küzdenünk — amint hogy azok nélkül egyetlen halandó pályafutása sem képzelhető, — Ő mindenható erejével menten támogatásunkra jő: hogy ezeket a bajokat és akadályokat az ő segítségével szerencsésen legyőzhessük. S állják bár útunkat életünkre törő hatalmak: akkor is megbátorodva kiálthatunk fel: az Isten velünk, kicsoda lehetne ellenünk!? „Perelj Uram, perlőimmel, harcolj én ellenségimmel!“ ... Igen, az a vallásos hit és bizonyos reménység: hogy a seregek Ura Istene folytonosan vele, mellette harcol az őt üldöző ellenség ellen, — ez adta a zsoltáríró Dávidnak azt a rendíthetetlen bátorságot, melylyel felfegy-

verkezve szembe mert szállni minden ellenségével s győzedelmet is vett azokon.

... És az Isten folytonos jelenlétének és hathatós segedelmének ez édes tapasztalása adja ajkaira aztán ezeket az igéket is: Te Uram, „asztalt szerzesz, asztalt terítesz nekem az én ellenségeim előtt, elárasztod, meghizlalod fejemet olajjal és megtöltöd az én poharamat bőségesen!“ ... Talán épen az a nevezetes történet juthatott eszébe — e szavakat mondva — Dávidnak, mikor Saul király üldözése elől Nób városába, Akhimélek paphoz menekült (1. Sám. 21, 1.) s ott oly vendégszerető fogadtatásra talált, hogy más eledel hijján az Úrnak szentelt kenyérből elégíthette ki éhségét ... De hiszen nemcsak ez egyszer, — oh százszor és ezerszer is tapasztalta ő már Istennek hozzávaló csudálatos jóságát, testi-lelki áldásának rajta való eláradását! ... Amint hogy magunk is nem tapasztaljuk-e elégszer, úgyszólván minden percben, Istennek közellétét, ránk kiárasztott jóságát! és mégis erről, épen mivel folytonosan érezzük, nem igen szoktunk, vagy legalább is ritkán szoktunk megemlékezni. De hogyha volt életünkben olyan pillanat, amikor életünk sorsa csak egy hajszálon függött s mi a fenyegető veszedelemtől szerencsésen megmenekültünk: — óh, nemde, az ilyen csudálatos történet emlékezete sokkal elevenebben él s évek és évtizedek múlva is minduntalan meg-megújul a mi lelkünkben! és mindannyiszor úgy szólunk róla, mint az isteni gondviselésnek mintegy kézzelfogható s igazán csudálatos és eléggé soha meg nem hálálható bizonyságáról! .. Pedig nem volna szabad felednünk, hogy miként Dávid királyt: az Úrnak jóvolta és irgalmassága folytonosan környülvesz s életünk útján szünetlenül kísér és követ bennünket is. Mert avagy az ő jóvolta nélkül tudnánk-e

csak egyetlen lépést is tenni vándorlásunk rögös ösvényén? s nem epednénk-e el az élet pusztaságában, ha Isten jóvolta asztalt nem terítene s forrásvizeket nem nyitna ottan számunkra, mint az arábiai pusztában bujdosó Izráelnek? S nem roskadnánk-e le, mielőtt elérnők a célt, ha Isten jóvolta olykor meg nem kenne minket a vígasság olajával s poharunkat meg nem töltené az öröm borával! ... Hát vajjon lelkünk éhségét és szomjúságát nem az Úr meghálálhatatlan kegyelme és irgalmassága enyhíti-e, midőn szent fia által asztalt készít, lelkivendégséget szerez számunkra, amelynél az a jó pásztor saját testével és vérével eteti és itatja az ő juhait! (Ján. 6, 53.)

... Oh bizonnyal, Uram! a te jóvoltod és irgalmasságod követnek engemet életemnek minden idejében! valamint a múltban, úgy a jelenben s a jövő homály borította ösvényein is! ... Én lelkem, mire csüggedsz el tehát! ... Bízzál az Úrnak annyiszor tapasztalt jóságában és soha el nem fogyó kegyelmében! és borúlj le háládatos szívvel az ő oltára előtt és áldjad őt, oh „áldjad lelkem Uradat, Istenedet, minden én bennem dícsérje szent nevét és az ő mondhatatlan jóvoltát!“

Igen, ker. testvéreim! Isten, a mi Istenünk édes atyai jósága és hű pásztori gondviselése kísér minket folytonosan, bölcsőnktől fogva mind a sírig. Ez igazságról tett bizonyságot és vallomást a koronás énekes a 23-ik Zsoltárban, nemkülönben többi énekeiben is. Ez igazság mellett tanúskodik annyiak és annyiak, valamint saját mindennapi életünk tapasztalása is. Haladjunk azért tovább is nyugodt, bátorságos szívvel, vándorlásunk mind kies, mind kietlen mezején! haladjunk azzal az erős hittel és rendületlen bizodalommal, hogy „Az Úr énnékem őrző pásztorom, Azért semmiben meg nem fogyatkozom!“ Ámen.

VI.

Krisztus mindenütt.

Mát. 28, 20. „Ime én ti veletek vagyok minden napon e világ végezetéig“.

Máté evangyélioma szerint, az utolsó szó, mit Krisztus Urunk tanítványaihoz intézett, ekképen hangzott: „Én veletek vagyok minden napon e világ végezetéig“. Ehhez hasonlóképen szólt egy más alkalommal is, amikor meg ezeket mondá: „Valahol ketten vagy hárman egybegyülnek az én nevemben, ott vagyok ő közöttük“. (Mát. 18, 20.) Krisztus tehát, bár testben nincs többé a földön s az emberek között, de isteni lelkével, véghetetlen szeretetével és kegyelmével velünk van és velünk marad a világ végezetéig. S viszont, akik hisznek ő benne, akik őt szívök szerint szeretik: azok mindenkor érezni és tapasztalni is fogják, hogy valahol ketten vagy hárman összegyülekeznek az ő nevében: valósággal ott van, velök van a Krisztus is mindenütt és mindenkor.

Igen, keresztyén testvéreim! mint ahogy azok a jó lelkek, kiket életökben oly forrón szerettünk s kiknek jóságát annyiszor érezénk, úgy-e bár a halálban sem válnak meg egészen tőlünk; mert elhunytok után is folytonosan velünk s mi velök társalkodunk, ébren úgy, mint álmainkban, s még gondolkozásunkra, cselekvésünkre is csodálatos befolyással vannak: — azonképen

a mi áldott jó Urunk és édes Idvezítőnk is, — ki már létünk hajnalán eljegyzett minket a keresztség vizével s azóta megszűnés nélkül táplál drága evangyéliomának életadó kenyerével, — aki annyira szeretett minket, hogy életét áldozá érettünk, csakhogy minket testvéreivé és Istennek fiaivá tegyen, — mondom — ez a mi nagy jóltevőnk és igazi testvérünk, barátunk, sőt lelkünknek édes Megváltója — bizonyára ma sincs távol egyikőnktől sem, ma is folyvást érezteti velünk áldott jelenlétét és kimondhatatlan szerelmét! s valahol csak nevét áldva veszik ajkaikra az emberek, valahol csak igazságban, békeségben és szeretetben forrnak össze a szívek: minden bizonnyal ott van a Krisztus is mindenütt.

Oh, legyen is ott Krisztus mindenütt! Ne legyen hely, ne legyen szív, ne legyen hajlék, ne legyen kicsiny vagy nagy gyülekezet, ne legyen az életnek semmiféle viszonya és a sorsnak semminemű változása: hogy ott ne legyen a Krisztus mindenütt!...

Legyen mostan is elmélkedésünk tárgya ez a buzdító szózat: Legyen ott Krisztus mindenütt!

* * *

Legyen ott Krisztus mindenütt!... De félre ne értsetek: „ne a falon, ne képben vagy jelben, de a kebelben!“

Mert hisz igaz, hogy igen sok helyen ott látjuk ma már a Krisztusra emlékeztető jelvényt, a keresztet! Ott díszeleg ez az oltárokon, a templomok falain és tornyain, faluk, városok elein, közepén és végén;... ott látjuk a sírhalmok százai felett épúgy, mint a Krisztusban hivők házaiban, öltözetén és ujjai között avagy kebelén... De hát vajjon bent a kebelben, a Krisztus nevét hangoztatók szívében, az Isten imádására

összeseregletettek lelkében s az élet nagy küzdőterén tolongó és harcoló sokaság érzületében és törekvésében — vajjon, kérdem — ott van-e Krisztus mindenütt?

S ha ott van: a maga teljességében van-e ott? avagy „csupán mint puszta hit, de nem mint az erkölcs legjava!“... azaz, hogy csak az ajkakon él és hangzik az Uram-Uram!, de a keblekben nem él és nem munkálkodik a Krisztus, mert kevesen cselekszik mennyei Atyjának akaratját... Pedig, ha még az ő nevéről nevezettek lelkében sincs teljesen otthon a Krisztus: miként várhatnók akkor, hogy „jóságos, égi szent szava találjon útat oda is, hol neve nem kelt áhítatra, hol nincs hit és ha van — hamis“? Holott, nemde, Krisztus Urunk azért jött, hogy felkeresse és megmentse azt is, ami már-már elveszett vala, a nagy hitetlenség vagy bűnben megkeményedésnek miatta!

Oh, mikor jő el az az áldott idő, midőn megnyílik majd előtte minden szív! Midőn belátja a világ, hogy Krisztus nélkül sem földön, sem mennyen nincsen üdvösség! nincs igazi „türelem, szeretet, bocsánat“ a földön, nincs a léleknek örökkévaló hazája az egekben!... Ah, Úr Jézus Krisztus! mikor jő el a te országod az egész földön? mikor hajlik feléd, mikor eped majd a nagyvilág is utánad, hogy így imádkozzék hozzád: „Krisztus, ki vagy nap és világ, Minket sötétségben ne hagyj! Igaz világosság te vagy, Kárhozatra mennünk ne hagyj!“ (153. Dics.)

Pedig, hogy mily erő és hatalom a Krisztus evangyélioma, kitünik avagy csak abból is, hogy „még ott is, hol őt tagadják: ha mély erkölcsét befogadják, még a pogány szívek is javulnak, s szelíd erkölcsben, enyhülve bölcsen, Őt vallják tudtokon kívül“ ... Igen, miként az áldott nap feljő s jótékony melegét kiárasztja

a gonoszok földjére is: ép úgy a Krisztus evangyéliomának égi fényét és éltető melegét mintegy önkénytelenül érzik és javukra fordítják még azok is, akik ez idő szerint még szégyenlik a Krisztus evangyéliomát, vagy épen tagadják, hogy ők Krisztus követői volnának. — Mig megfordítva, valamint a kopár és sziklás helyeken még a minden élet és tenyészet forrása, a nap sem képes zöld virányt fakasztani: azonképen „ott, hol a hit megkövül, s Krisztus csak áldott puszta név s erkölcs hiján hitbéli hév“, — ott a Krisztus evangyélioma is, sajnos, hasztalan világol; mert isteni erejével sem képes ott testvéri szeretetre gyújtani a kebleket s igazi keresztyén életet teremteni; — ellenkezőleg, ott az annyiszor fennen hangoztatott Krisztus neve is — ezeknek a kizárólagos igazhitüségökkel sátorozóknak ajakán — „csupán gyülölkedésre készt, árasztva a világra ezer meg ezer vészt“!... Bizony, bizony az ilyen vakbuzgó, türelmetlen és a máshitüekre átkot szóró úgynevezett keresztyéneknél: „legyen bár képe díszhelyen: ott Krisztus nincs — nincs jelen!“

* * *

Legyen ott Krisztus mindenütt! Legyen s maradjon ott a szüzi keblekben, az ifjak, leányok szívében, melyeket megérint s lángra gyújt ama világfentartó erő, a szeretet, a szerelem!... Hogy ennek édes holdogsága kárhozatra ne vigyen; hogy meg ne rontsa a férfit, meg ne rontsa a nőt; hogy a szeretet, a szerelem kristálytiszta s gyönyörűséges szép legyen: — legyen ott a Krisztus mindig és mindenütt!... Viszont ha két, egymást szerető szív egybekél: hogy két élet üdve, boldogsága zavartalan, sírig tartó és szent legyen: — szövődjék frigyök a Krisztus nevében, s legyen megáldva Isten asztala előtt!... És azután is, hogy „a hűség a házasok szívében, mely köttetik az Isten

nevében", megóva legyen mindvégig; hogy a hitvesek szívét szenny ne érje, boldogságuk egét felhő ne takarja; hogy szövetségükre, még ha a sírnál felbomol is, „örök időkig sok ember-nemzedék tekintsen vissza hü emlékezéssel, mint élte kristály kútfejére": — legyen ott Krisztus mindenütt!

...És legyen ott Krisztus házunkban, édes otthonunkban is, „Hol annyi mély nagy örömünk És annyi gondunk s bánatunk van, — Hol az anya élet-halálharc Között ad éltet kisdedének, — Hol cseng ma gyermeki kacaj S holnap szívet ráz szörnyü jaj, — Hol most vidáman zeng a dal, Majd felbúg temetési ének, — Hol mégis dúsnak és szegénynek A földi üdvnek napja süt": — hogy az örömben el ne bizakodjunk, hogy búbánatunkban el ne csüggedjünk: „Jó sorsban szép útmutatásul, Balsorsban nagy vígasztalásul: Legyen ott Krisztus mindenütt!"

* * *

Épen így az iskolában is, „a hová nemes tudásért jár a gyermek, láthatatlan töltse be a termet — a szelid szeretet!" Mert akiben nincs a Krisztus lelke, a szeretet, az a legnagyobb tanítómesternek méltó szolgája nem lehet sem iskolában, sem templomban, — érjen bár bölcsesége az egekig... Szeretet a gyermekhez és szeretet a gyermekek legnagyobb barátjához, a Krisztushoz: ez az „egy szükséges dolog" az életre előkészítő iskolában is. Szükség, hogy „Ott zengjen szinte mindörökkön A szent ige a légbe' fenn: Hagyjátok hozzám jönni őket, A kicsiket, — övék a menny!"... Hogy tanulják ott meg ne csak a száraz tudnivalókat, hanem merítsenek mennél többet a minden ismeret és bölcseség kútfejéből is, mely az Istennek félelme! Szóval, hogy tanulják ott meg azt, ami éltet és ne azt, ami öl, a betüt: — legyen ott Krisztus mindenütt!

...S hát vajjon itt, e szent falak között, hova nem ketten vagy hárman, hanem százan és százan jönnek fel tanulni igaz bölcseséget s öregbedni a szeretetben, — itt a templomban vajjon velünk van-e, köztünk van-e mindenkor, bár láthatatlanul, a mi fejünk és legfőbb tanítómesterünk, aki azt ígérte, hogy valahol ketten vagy hárman összegyülnek az ő nevében, ott lesz ő is közöttük mindenkor?... Bizonyára itt van, köztünk van a Krisztus is, ha csakugyan az ő nevében gyülekezünk itt össze; ha az az Úr házához buzgó, forró szeretet vezérel ide mindenkit, amely Őt hevítette egykoron! Bizonyára köztünk van Krisztus, ha itt az ő tudományát tisztán és buzgón hirdetjük, — egyszersmind áhítatos lélekkel magunkba is vesszük, hogy az valósággal mintegy alakot, testet öltsön bennünk, hogy éljünk többé nem mi, hanem éljen mi bennünk a Krisztus!... Bizonyára jelen van köztünk a mi édes Idvezítőnk mindannyiszor, valahányszor büneinket megbánva, alázatos szívvel járulunk a szentasztalhoz, hogy ott megújítsuk emlékezetét annak, ki irántunk való szeretetből életét áldozá érettünk — hogy ott egyesüljünk lélekben azzal, akitől — mint a jó szőlőtőkéből a vesszőkbe — éltető erő és áldás áradjon ki ránk, Ő tagjaiba!... Óh, vajha soha ne jönnénk úgy ide, a szenteknek gyülekezetébe, hogy egyszersmind velünk s közöttünk itt ne lenne maga a Krisztus is, a mi üdvösségünk fejedelme!

* * *

Sőt még a templomon kívül is, „künn a közélet forgatagában, förgetegében“ — legyen ott Krisztus mindenütt! Legyen ott, hogy kezünkbe adja a hit és igazság kettős fegyverét, hogy mint Krisztus jó vitézei, úgy harcoljuk meg az élet nemes harcát!... Mert az

élet s különösen a mai közélet valóságos harcmezeje, hol legtöbbször ... „az érdek Harcai dúlnak S el-elvadulnak. Ahol temérdek Sebet adunk, Sebet kapunk. 'Hol az igazság, Ha gyönge — vérzik: 'Hol erős gazság Ökle megérzik; Hol a kenyér Díja verejték S néha — vér; 'Hol ki-ki tűr És ki-ki üt"; — hogy mondom, a közélet terén harcunk mindig nemes és „emberséges légyen s ne csupa csúfság, ne csupa szégyen: — legyen ott Krisztus mindenütt!"

Többet mondok: legyen ott Krisztus még a fegyveres csatákon, az öldöklő háborúkban is, amikor t. i. „a hon, vagy a szabadság adja kezünkbe az acélt s ölünk, halunk, nem nézve eszközt, csak a célt: — Hogy még az ellenségben is Embert szeressünk, Testvért becsüljünk S kegyetlenségbe itt se essünk, — Hogy ihletett hőssé avassa, Ki szent eszmékért halni tud, A lágyszívűt, S hogy irgalommal átalhassa A zord szívűt, Kemény kezűt: — legyen ott Krisztus mindenütt!"

... Szóval, ne legyen oly hely, ne legyen oly életkörülmény, ahol és amelyben ott ne volna, jelen ne volna az a Krisztus, aki azt ígérte, hogy: „íme én ti veletek vagyok mindennapon e világ végezetéig!" — Oh ez a mi jó barátunk — biztosak lehetünk róla, — nem is hagy el, nem is hagy magunkra soha! ... csak mi ne feledkezzünk meg róla, csak mi ne legyünk hűtelenek hozzá!

Csak az legyen hát éltünk főtörekvése, hogy mint az apostol mondja: „Öltözzük fel a Jézus Krisztust!" (Róm. 13, 14.) hogy „azon indulat legyen bennünk, mely volt a Krisztus Jézusban is". (Fil. 2, 5.) Mert „akiben nincsen a Krisztus lelke, az nem övé". (Róm. 8, 9.) — A Krisztus lelke, a Krisztusban lakozó indulat pedig mi lehetne más, mint a szeretet!

... Ez a krisztusi szeretet hassa át azért egész valónkat: érzésünket, gondolkozásunkat úgy, mint beszédünket és cselekedeteinket! Hogy ekképen napról-napra hasonlatosabbak legyünk ő hozzá, a mi isteni példányképünkhöz. Hogy úgy igyekezzünk élni, amint ő élt; oly odaadással szolgáljunk másoknak, mint ő szolgált. Hogy mi is oly önzetlenek és szeretettel teljesek, oly nyájasak és szelídek, oly alázatosak és béketűrők, oly tiszták és feddhetetlenek, oly igazak és szentek, oly Istenben-nyugvók és oly hitteljesek legyünk, miként ő volt: a mi Urunk Jézus Krisztus!

Szeretett atyámfiai! Válasszuk azért ma, — ha még nem tettük volna eddig, — válasszuk jelszavunkkul mai elmélkedésünk e főgondolatát: Legyen ott Krisztus mindenütt! — És aztán teljes szívünkből és minden erőnkből igyekezzünk is azon, hogy e jelszó bennünk s általunk hova-tovább meg is valósulhasson! Egyszóval: „Bölcsőnktől fogva, míg csak élünk, Mint láthatatlan szent vezérünk — S ha éltünk végórája üt, Mint megnyugvásunk és reményünk: — Legyen ott Krisztus mindenütt!“ Ámen.

Jegyzet. E beszéd eszmemenete *Kozma* Andor, jeles kálvinista költőnk hasonló című s a Magyar prot. irodalmi társaság 1902-iki, Hódmezővásárhelyen tartott vándorgyűlésén általa előadott költeményének alapeszméjét követi, csaknem teljesen. Szokatlan kísérlet. Homiletikai szempontból talán igen, de keresztyén volta ellen sem a beszédnek, sem a költeménynek — úgy vélem — alapos kifogás nem emelhető; — mivelhogy bizonyára mind a kettőben — ott van a Krisztus mindenütt. *L. L.*

VII.

A szív.

Kol. 3, 23. „Valamit cselekesztek, szívetek szerint cselekedjétek, mint az Úrnak és nem embereknek".

A keresztyén erkölcstan kérdései között egyik legfontosabb az a kérdés: „Mind jócselekedet-e az, mi külsőképen jónak látszik?" — „Nem mind jó — feleli erre csaknem ugyanazon szavakkal valamennyi vallástani kézikönyv, — hanem csak az a jócselekedet, mikor tiszta szívből, Isten iránti tiszteletből teljesítjük az ő törvényét". — Ezt az igazságot ama legfőbb törvényadó és erkölcsbíró, a Jézus Krisztus mondotta ki a legerőteljesebben és hangoztatta számtalan változatban, különösen hegyi prédikációjában és a csak képmutatásból élő farizeusok és írástudók felületes és az igaz erkölcsiséget veszélyeztető, sőt leromboló cselekedetei, tanításai ellenében! — Ugyanezt az igazságot akarja Pál apostol is a Kolosséban keresztyén hitre tért szolgáknak a lelkökre kötni, midőn a felolvasott igékben arra inti őket: „Valamit cselekesztek, szívetek szerint cselekedjétek, mint az Úrnak és nem embereknek".

Ezek a keresztyének csak szolgák, még pedig külső szabadságuktól megfosztott rabszolgák voltak, kiket uraik és tulajdonosaik pénzért vásároltak, mint a barmot és akikkel rendszerint úgy is bántak, mint a barommal, ha ugyan nem rosszabbul. S im az apostol mégis arra inti

őket, hogy „legyenek engedelmesek mindenekben azoknak, akik nekik uraik test szerint“, még pedig — teszi hozzá — „nemcsak szem előtt szolgálván, mint akik embereknek igyekeznek kedveskedni, hanem tiszta szívvel, félvén az Istent“. Vagy más szavakkal: ne csak addig dolgozzatok, míg uratok s parancsolótok szeme rajtatok függ, tehát nem csupán kényszerítésből, vagy szívetekben haraggal, zúgolódással, vagy épen a bosszú indulatával eltelve, — amint ezt hajdan is, ma is annyian tették és teszik azok közül, kik mások szolgálatára rendelvék Istentől; — hanem ellenkezőleg „tiszta szívvel, isteni félelemből“ tegyétek szolgai kötelességeteket; vagyis, mint az efézusbelieknek mondja, a ti szíveteknek együgyüségével, mint a Krisztusnak, úgy szolgáljatok; azaz a szívnek azon őszinte odaadásával, teljes jóindulatával, mintha nem is földi uratoknak, hanem a ti lelki uratoknak, a Krisztusnak szolgálnátok . . . Amint hogy úgy is van. Hisz Isten rendelte el kinek-kinek sorsát e földön, ő jelölte ki kinek-kinek hivatását az emberi társadalomban s ugyancsak ő kér számot egykor sáfárkodásunkról, s a jámbor és hív szolgák ugyancsak tőle veendik el majd az örökség jutalmát. Azért hát „valamit cselekesztek, szívetek szerint cselekedjétek, mint az Úrnak és nem embereknek“.

Atyámfiai! Ha még az emberi társadalom legalsó és megvetett osztályát képező rabszolgáknak is, mint az apostol mondja: az ő szívök szerint, vagyis a szivökbe oltott magasztos erkölcsi törvény szerint kell cselekedniök mindent: mennyivel inkább kötelességünk ez nekünk, akiket a Krisztus evangyélioma immár „test szerint“, azaz külső állapotunkra nézve is, és lélek szerint, azaz erkölcsileg is megszabadított a szolgálatnak igájától, — mennyivel elengedhetetlenebb kötelességünk ne-

künk, folyvást abban gyakorolni magunkat, hogy ne külsőképen, ne külső színmutatásból, hanem szívünk szerint, jó lelkiismerettel cselekedjük a jót, teljesítsük az Isten törvényét. — Kérlek és figyelmeztetlek azért titeket, keresztyén atyámfiai! kövessétek ti is a nagy apostol intelmét: „Valamit cselekesztek“ stb.

* * *

„Valamit cselekesztek, szívetek szerint cselekedjétek“ — mondja nekünk is a nagy apostol, Pál; akinek ezen szavai azonban bármily világosaknak tetszenek is az első hallásra, teljesen megérthetők mégis csak úgy lesznek, ha kissé behatóbban elmélkedünk felettök. — Először is t. i. az a kérdés merül fel itt, hogy mit ért az apostol ezen kifejezés alatt: szívetek szerint? Hogy mondhatja azt az apostol, hogy a szív szavára hallgassunk minden dolgainkban, holott Jerémiás prófétánál (17, 9.) azt olvassuk — s ezt jól tudhatta az apostol is, — hogy „csalárdabb a szív mindennél és gonosz az; kicsoda ismerhetné azt?“ S lám maga Isten is azért bánta meg, hogy embert teremtett, mert csakhamar azt látta, hogy „megsokasult az ember gonoszsága a földön és hogy szívének minden indulatja és gondolatja szüntelen csak gonosz volna“. (1. Móz. 6, 5.) Krisztus urunk is nyilván megmondotta, hogy „az embernek szívéből jőnek ki a gonosz gondolatok, paráznaságok, tisztátalanságok, lopások, hamis tanúságok, rágalmazások“. (Mát. 15, 19.) ... Hát vajjon ennek a csalárd és megromlott szívnek a tanácsát, útmutatását kövessük-e mi? ... Ez lehetetlen! ilyet az apostol nem mondhat! Itt bizonyosan félreértés van a dologban.

Milyen szívet ért hát az apostol? Ah, mert va-

lami csodálatos, valami kimagyarázhatatlan az emberi szív!... Mert úgyebár, Dávidnak, a nagy királynak szíve volt az, mely megkívánta a szegénynek egyetlen báránykáját s mely oly utálatos dolgot cselekedett az Úr előtt?... s aztán, nemde, ugyanabból a szívből ömledeztek azok a felséges, azok az örökéletű, Istent dícsérő zsoltárok is, melyek még ma, háromezer év mulva is szent buzgóságra hevítik a kebelt! — És ugyanazon szív, ugyanazon száj mondotta ezt is: „Te vagy ama Krisztus, az élő Istennek fia!“, valamint azokat az esküvel erősített szavakat is: „Nem ismertem ez embert“...

És vajjon elfelejtette volna-e az apostol, hogy hiszen ő is, az ő szíve is, mely most oly égő szerelemmel van eltelve a Krisztus iránt: hogy egykoron — még pedig nem is oly rég — az ő szíve is mily olthatatlan gyülölettel dühösködött a Krisztus anyaszentegyháza ellen!... És nemde ugyanazon szív és ugyanazon száj kiáltotta a nagy Názáretbeli felé ezt is: hozsánna! hozsánna! és aztán alig öt nappal utóbb meg azt is, hogy: feszítsd meg! feszítsd meg!... Tehát, kérdezzük Jakab apostollal: „Azonegy szájból származik az áldás is, meg a gonosz mondás is?“... Hogy lehet ez? kicsoda érti ezt! Hogy lehet egy és ugyanazon szívben két avagy több, egymással ellentétes érzelem! „Vajjon, — kérdezzük ugyancsak Jakab apostollal — vajjon a forrás ugyanazon egy folyásból bocsát-e édes és keserü vizet?“

Hát igenis, atyámfiai! bocsát... Legalább nekem úgy tetszik, hogy ezzel a bibliai képpel, a forrásvíz hasonlatával azt, ami eddig érthetetlen volt előttünk, elég világosan megmagyarázhatjuk. — Ime, a forrás vize kristálytisztán buzog elő a föld gyomrából. Ah, milyen édes, milyen kívánatos, milyen szomjcsillapító ez a gyöngyöző forrásvíz!... De vess bele egy kis föld-

göröngyöt, vagy pajkos fiú módjára sárral, iszappal undokítsd annak tükörtiszta vizét: nem kívánsz aztán inni belőle, vagy ha mégis megkóstolnád, hát azt tapasztalnád, hogy az az előbb még oly tiszta és édes forrásvíz most már zavaros és keserű vízzé változott.

Ime, ilyen az emberi szív is! Mocsoktalan, kristály tiszta volt az is kezdetben, akkor t. i., mikor a Teremtő az első ember keblébe helyezé: a legtisztább gondolatoknak, a legfelségesebb érzelmeknek a forrása volt . . . ah, de fájdalom, az az undok kígyó csakhamar megzavarta azt a tisztán buzogó forrást: a bűn sarával, iszapjával mocskolta be azt! S ezért nincs többé teljesen tiszta, a bűn legkisebb szennyétől sem érintett szív a földön! . . . Csak egy, egyetlen egy szív volt csak, melyhez a bűnnek egyetlen mákszemnyi pora sem tapadt soha, de soha: a nagy názáretbeli Jézusnak szent szíve! . . . Ám a többi embereké, a legnagyobb, a legszentebb kegyeseké is csak többé-kevésbbé megromlott, a bűn sarával beszennyezett szív!

. . . És mégis, atyámfiai! az a szív, bármi sok bűnös indulat forrása legyen is különben: ma is, megromlott állapotában is, igen-igen sok szép, nemes, felemelő érzéseknek, gondolatoknak és cselekedeteknek a kiapadhatatlan kútfeje egyszersmind. Mert — hogy visszatérjünk előbbi hasonlatunkhoz. — igaz, ugyan, hogy annak a forrásnak kristálytiszta vizét a beledobott sárral egyideig zavarossá és élvezhetetlenné teheted: ám azért, úgy-e bár, a föld kebelében, amelynek mélyéről eredetét veszi, csak olyan kristálytiszta marad az a forrásvíz továbbra is? . . . Éppen így van ez az emberi szívvel is, amelyet ha még úgy bemocskol is a bűn undok sara: annak legmélyén, honnan az érzelmek forrása fakad, egy-két cseppje a tiszta és hamisítatlan érzéseknek mégis megmarad. — Hiszen még annak az emberi szörnynek,

akit Nérónak hívtak s aki testvérét megmérgezte, feleségét számüzte, tanítóját s egyik barátját megölette s még tulajdon anyját is kivégeztette; aki egy álló hétig gyönyörködött az általa felgyújtatott Róma égő lángjaiban s a felgyújtás büntettét az ártatlan keresztyénekre fogta, kiket ezért vadállati kegyetlenséggel végeztetett ki a máglyán és a keresztfán: — mondom — még ennek az emberi mivoltából kivetkőzött szörnynek is volt — így írja legalább róla a történelem, hogy volt szíve, volt érzéke a jó és szép iránt.

Igen, mert mint Pál apostol mondja (Róm. 2, 15.): „a törvénynek cselekedete", azaz az erkölcsi törvény „az ő szívökbe beíratott" még a pogányoknak is; amint erről „az ő lelkiismeretök és gondolatjok, melyek egymást vádolják vagy mentik, egyetemben bizonyságot tesznek". Ez az a belső ember, mint ugyancsak az apostol magát kifejezi, mely „gyönyörködik az Isten törvényében", (Róm. 7, 22.) szépnek, követésre méltónak ismeri azt; csakhogy ezzel szemben — mondja az apostol tovább — „látok az én tagjaimban egy más törvényt is, mely az én elmémnek törvényével ellenkezik és engem rabul ad a bün törvényének". — Ezt a mély valláserkölcsi igazságot egyik jeles írónk (Jókai) népszerüen a következőképen adja elő: „Minden ember — úgymond — két emberből áll: egy jó emberből, meg egy rossz emberből. Ez a kettő folytonosan küzd egymással: hol az egyik van felül, hol a másik. Az a kérdés csak, hogy a legutolsó fordulónál a jó ember maradjon felül. Este például a rossz embernek van fölénye, de reggel bizonyosan a jó ember fog ismét uralkodni s gondja lesz rá, hogy a rossz embert keserü lelkiismeret-mardosással büntesse meg".

Hát ime, ilyen csodálatos az emberi szív! Így ered egy forrásból kétféle víz: édes is, keserü is. Így van egy emberben kétféle ember: egy jó ember, addig t. i. mig a szívére, lelkiismerete szavára hallgat, és egy rossz ember, azután t. i. „ha nem gyönyörködik többé az Isten törvényében“, hanem lelkiismeretlenül lábbal tiporja azt és „rabul adja magát a bün törvényének“.

De ti, atyámfiai! — arra int az apostol — hallgassatok annak a jó embernek, annak a belső embernek: a tiszta szívnek és a jó lelkiismeretnek tanácsára. „Valamit cselekesztek, szívetek szerint cselekedjétek“, azaz — most már érthetjük, — a ti cselekedetek mindenkor a szívnek legmélyéről, mindenkor tiszta kútfőből származzék; és soha azt az önzésnek, a bünnek, a nemtelen indulatoknak sarával be ne mocskoljátok, erkölcsi becsétől meg ne fosszátok. Mert ne felejtsétek, hogy „csak az a jócselekedet, mikor tiszta szívből, Isten iránti tiszteletből teljesítjük az ő törvényét“.

*
* *

De még egy másik kérdés, vagy inkább ellenmondás is felmerül itt, amit tisztába kell hoznunk. — Sokan ugyanis az apostollal látszólag ellentétben, arra tanítanak, hogy valamit cselekesztek, ne szívetek szerint cselekedjétek, mert az nem mindenkor jó tanácsadó, — hanem cselekedjetek a ti eszetek, józan belátásotok szerint. — Hát ez, megvallom, egy kissé nehéz kérdés. Mert hiszen az ész, az értelem világát ugyancsak a végből gyújtotta fel bennünk az a jó Teremtő, hogy cselekedeteinkben világító lámpásunk legyen. És azt sem tagadhatjuk, hogy aki csupán szívére hallgat, aki csak a szív lágy és nemes, de sokszor határozatlan és ingatag, sokszor féktelen, túl-

ságba ragadó s a józan észt elhomályosító érzésétől és szenvedélyeitől engedi magát vezéreltetni: — mondom — a szívnek, az érzelmeknek ez embere nem egyszer hamis útakra is tévedhet s oly cselekedeteket követhet el, melyek sem Isten, sem ember ítélőszéke előtt meg nem állhatnak.

De hiszen, atyámfiai! azt, hogy világi dolgaink intézésében, vagy akár erkölcsi cselekvésünkben is eszünk, értelmünk használatáról lemondjunk: ezt nem kívánja tőlünk sem az apostol, sem az erkölcs ama nagy mestere, a Krisztus, sem semmiféle emberi vagy isteni törvény. Az apostol maga, midőn arra figyelmeztet, hogy szívetek szerint cselekedjetek mindent, — hozzá teszi egyszersmind azt is, még pedig mintegy indító okul: „mint az Úrnak és nem embereknek“. Azaz, mintha mondaná: vegyétek gondolóra azt is, hogy ti Krisztus szolgái, Krisztus követői vagytok s azért kell tennetek a jót, mert azt a ti lelki uratok, a Krisztus parancsolja, s aztán ugyancsak ő tőle várhatjátok ezért a legfőbb jutalmat: az örökélet boldogságát!...

Egyáltalában Pál apostol csaknem mindenik levelében ép úgy kíván hatni olvasóinak értelmi belátására, mint érzületére. S ugyanezt teszi az ó- és újtestamentomon keresztül mindegyik szentíró. Bölcs Salamon például egész világosan mondja: „Adj Uram! a te szolgádnak értelmes szívet, hogy tudjon választást tenni a jó és gonosz között“. Vagyis olyan szívet kér Istentől, melyben az érzület mellett ott van az értelem és a lelkiismeret, sőt még az akarat is. Ugyanő a Példabeszédek könyvében (4, 23.) valósággal úgy szól a szívről, mint az összes emberi cselekedetek szülőhelyéről, mikor azt mondja: „Minden őrizésnek felette megőrizzed a te szívedet, mert abból származ-

nak ki az életnek cselekedetei"... És Krisztus Urunk is, midőn azt mondja: „Boldogok, akiknek szívök tiszta, mert ők az Istent meglátják", — a szív tisztasága alatt nem csupán az érzésnek, hanem az ember egész életének, tehát gondolkodásának, beszédének és cselekedeteinek nemes és tiszta voltát is értette. — Nincs kétség tehát, hogy az apostol ezen szavaival: szívetek szerint cselekedjetek mindent! korántsem azt akarja mondani, hogy: józan megfontolástokról pedig mondjatok le; hanem ellenkezőleg azt, amit az ő nagy Mestere ekképen fejezett volna ki: cselekedjél „teljes szívedből, teljes lelkedből és teljes elmédből".

Eszerint, atyámfiai! vizsgálódásunk eredményét az ész és szív felett, röviden ebben a közönséges példabeszédben foglalhatjuk össze: „Tettedben szíved eszedtől, eszed szívedtől kérjen tanácsot"... Ennek az életbölcseségnek, mint láttuk, nem mond ellene szent leckénk sem. És mégis, ... nekem legalább úgy tetszik, hogy Pál apostol, midőn azt mondja: „valamit cselekesztek, szívetek szerint cselekedjétek", — a hangsúlyt voltaképen mégis csak erre a két szóra: szívetek szerint, vagyis kiváltképen a szív érzületére akarta fektetni... Amint hogy a régi és újabb bölcselkedőknek egész serege — a Krisztusról most nem is szólva — nyilván arra tanít, hogy „tulajdonképen minden az érzülettől függ" (Göthe); hogy különösen: „az Istent még jobban érzi a lelkiismeret és a szív, mint az értelem" (Luthardt); és „kérdés, vajjon a puszta értelem a szív nélkül rá talált volna-e valaha Istenre?" (Lichtenberg). Ismét egy másik tudós szerint: „A szív jósága nem hasonlítható össze semmi más tökéletességgel, mert amint a nap világa mellett elhalványul a fáklya és tüzijáték, ép úgy elhalványul a szellem, a lángész, a szépség — a szív jósága mellett". (Schopenhauer.)

Ugyanezt a felfogást fejezi ki egy széplelkü írónk következő költeménye is: „Az ész hatalma nagy, De a szívé nagyobb; Az ész tanácsa jó, A szív sugalma jobb . . . Tekints az égre fel, Szívedre a kezet: Nem, nem, rossz nem lehet, Mit szíved érezett". (Zichy Antal.) — Ugyanilyen tanácsot adott egy fenkölt lelkü édes anya is szeretett fiának, akiből később csakugyan szívben, lélekben nagy ember és jeles államférfiú vált: „Fiam — úgymond ő — ne higyj olyan gondolatban, amelynek szíved ellentmond". (Eötvös édesanyja.)

. . . Sokat idézhetnék még a legjelesebb írókból; de ideje immár befejezni elmélkedésemet. Befejezem pedig az imént idézett szép költemény utolsó soraival: „Kövesd bár, mit hideg Elméd is jónak mond: — A szív gyengéd szavát Óh ember! el ne nyomd". — És befejezem beszédemet az Isten emberének amaz imádságával: „Teremts bennem tiszta szívet, óh Isten!"; és egyik dícséretünk ama szép versével: „Óhajtunk Jézus! egyesülni veled, Úgy lesz szívünk szent, ha te megszenteled. Adjad hát, hogy mint tagok a főnek, Engedjünk néked, bennünk élőnek. Oltsd be magadba, mint jó szőlőtőbe, Hogy jó nedvesség folyjon a vesszőbe; És legyen szívünk szívednek mássa, Éltünkben élted hogy minden lássa!" Ámen.

VIII.

Szívetek szerint cselekedjetek mindent!

Kol. 3, 23. „Valamit cselekesztek, szívetek szerint cselekedjétek, mint az Úrnak és nem embereknek“.

Csak a szíveket és veséket vizsgáló Isten tudja, hogy mennyien lehetnek az emberek között olyanok, kik az apostol, valamint a Krisztus tanításához híven, azon igyekeznek, hogy valamit cselekesznek, szívök szerint és jó lelkiismerettel cselekedjék azt. De annyi bizonyos, hogy igen-igen sokan vannak, különösen a mai korban, akik keveset vagy egyáltalában semmit sem gondolnak azzal, hogy mit sugall nekik belső jó emberük, a sziv s mit parancsol az a bennük lakozó kisbíró, a lelkiismeret, — hanem ellenkezőleg csakis a testiség és világ szavára hallgatnak, azok szerint cselekesznek mindent; azaz csak azt nézik, hogy mi haszon, mi gyönyör háramlik rájuk abból, amit cselekesznek és hogy az ú. n. nagyvilág szeme előtt, tehát külsőképen, látszat szerint, semmi olyat el ne kövessenek, ami az emberi törvénynyel és igazságszolgáltatással összeütközésbe hozhatná őket.

De mi, atyámfiai! ne tartsunk ezekkel az emberekkel, mint akiknek igazsága, gondolkozás- és cselekvésmódja egyáltalában nem feljebbvaló, nem különb amaz írástudók- és farizeusokénál, akikre, mint tudjuk, a Krisztus sokszoros jajt kiáltott, mondván: „Jaj nektek, mert hasonlatosak vagytok a megfehérí-

tett koporsókhoz... kívül ugyan, az emberek előtt, igazaknak láttattok; de belől rakvák vagytok képmutatással és minden Isten törvénye ellen való bűnnel". (Mát. 23, 27. 28.) — Mi, mint a Krisztus nyomdokain járni törekvő keresztyének, fogadjuk meg s tűzzük ma egyik követendő életelvül magunk elé az apostol amaz intését: „Valamit cselekesztek, szívetek szerint cselekedjétek, mint az Úrnak és nem embereknek".

* * *

Ezeket a szent leckéül felvett szavakat — mint már a múlt úrnapján is láttuk — a nagy apostol, Pál intézte volt a kolossébeli keresztyénekhez, illetőleg az azok között volt rabszolgákhoz, — arra intvén őket, hogy legyenek külömbek a többi, Krisztust nem ismerő, keresztyén hitre nem tért szolgatársaiknál abban a tekintetben is, hogy bármit cselekesznek, szivök szerint cselekedjék, azaz nem kényszerítésből, hanem örömest, — meggondolván, hogy ők voltaképen nem embereknek, hanem Istennek és a Krisztusnak szolgálnak, vagyis Isten rendelését és a Krisztus akaratát teljesítik, s annálfogva keservesen megszolgált kenyerökön kívül lelki s mennyei jutalomra is méltán számíthatnak.

Ez apostoli intés bizonyára mi reánk is tartozik, keresztyén testvéreim! akik hiszen szintén a Krisztus szolgálatára köteleztük el magunkat, s azért bármi kötelesség nézzen is reánk földi hivatásunk mezején: a legteljesebb odaadással, legjobb erőnk és tehetségünk szerint kell azt teljesítenünk, — úgy, amint azt az Istentől belénk adott sziv és lelkiismeret szava diktálja, s nem számítva egyéb jutalomra, mint csupán lelkiismeretünk helybenhagyására s a mi mennyei atyánk tetszésére, aki

onnan felül is „te reád néz titkon s megfizet neked nyilván“. „Valamit cselekesztek azért, szívetek szerint cselekedjétek, mint az Úrnak és nem embereknek“.

Valamit cselekesztek! ... E szerint nincs hát az életnek olyan viszonya, olyan foglalatossága, amelyben szívetek szerint ne kellene cselekednetek. — Lássuk csak ezt néhány szemléltető példában.

... Megújult testtel és erővel ébredsz fel az álomból a reggel eljöttével. A kenyér gondja, az élet szorgalmatossága fölkelésre, munkára serkent; hanem hát — úgy tetszik neked, — hogy a testiség, a kényelemszeretet pedig mintha ágyadhoz kötözött volna ... De ekkor valami belső szózatot hallasz: „Ugyan, hát nem volna szégyen, ép, erős, egészséges létedre heveréssel tölteni a drága időt!?“ ... Vagy ellenkezőleg, alig várod, hogy tovább folytasd tegnap félbenhagyott foglalkozásodat; de ime az a belső hang azt mondja: „Hiába sietsz, hiábavaló dolog korán reggel fölkelned ... ha az Úr előmenetelt nem ad!“ — Mitévő légy hát? ... Megsúgja úgy-e bár szíved? ... Kulcsold imára két kezed, mielőtt a munkára vetnéd azt és mondd: „Életnek Ura! hozzád térek, Magasztalom jóvoltodat; Minden jót ismét tőled kérek, Kérem újra áldásodat“. (152-ik Dics.) S aztán csak kelj föl nyugodt szívvel, fölemelt fővel csendes ágyadból s cselekedd, mire mennyei Atyád téged elhívott!

S mire hívott el? Nemde arra, hogy munkálkodjál, mig nappal vagyon? munkálkodjál, ha szolga, ha munkás, ha földmíves, ha mesterember, ha hivatalnok, vagy bármi foglalkozású ember vagy! ... De ime, mily sokakat látsz az élet piacán összedugott kézzel, az evangyéliomi szőlőmunkások módjára hivalkodva állani. Már-már magad is hajlandó volnál tán hasonlóképen cselekedni s vagy egyáltalában nem, vagy csak immel-

ámmal végezni kötelességedet, azt gondolván magadban, hogy ígyis-úgyis egy a fizetés! ... De figyelj csak jobban. Bensődben egy más, igazabb hang is megszólal ám, még pedig szemrehányólag, hogy arcodat pirulni érzed: Ej-ej, hát előtted a kötelesség, a becsület, az Isten parancsolatja semmi! Olyan vagy te is, mint az a gonosz és rest szolga, ki csak addig serénykedik, míg gazdája szeme előtt van; de mihelyt magára marad, eldobja magától a munka szerszámát s édes semmittevéssel lopja a napot! ... Nem, nem! te, ha a Krisztus hü szolgája vagy, teszed kötelességedet híven, akár látják, akár nem, akár érdem szerint fizetnek érte az emberek, akár nem. Elég, ha lát téged mennyei Atyád: ő minden bizonnyal megfizet neked nyilván! ... Hallgass csak szíved hamisítatlan szózatára, mert Isten szava az s cselekedjél annak tanácsa szerint!

De talán azt mondod olykor magadban: Miért legyek én jó, erényes, minden dolgaimban annyira lelkiismeretes, holott mások édes keveset törődnek azzal, hogy mit is mond nekik szívök, lelkök, hogy mire tanította őket gyermekkoruktól fogva s mire inti folytonosan a vallás, az Isten szent igéje!? Hát nem jobban van dolguk azoknak, kik a test és világ gyönyörteljes ösvényein járnak; kik kényök, kedvök szerint élvezik az élet édességét s fenékig ürítik az öröm poharát; kik néhány órai gyönyörért, vagy egy kis haszonért, előmenetelért, hitvány pénzért, vagy éppen azért, hogy kenyerök legyen: árúba bocsátanak minden szentet ... eladják testöket, lelköket, becsületöket ... és mégis tisztességeseknek tartja őket a világ és mégis boldogok!?...

Igen ám, az ú. n. nagyvilág felületes ítélete szerint talán tisztességesek; de ha kezöket szívökre teszik; ha annak a megvesztegethetetlen bírónak, a lelkiismeretnek soha egészen el nem némítható szava csendül meg oly-

kor keblükben: olyankor bizony maguk kénytelenek bevallani, hogy mégis csak oktalanul cselekedtek, hogy mégis csak jobb lett volna szívök jobb sugallatára, óva intő szavára hallgatniok; kénytelenek bevallani, hogy ha világ szerint szerencsések és tisztességesek is talán, de lelkökben véghetetlen nagy kárt vallottak, mivelhogy Istennel való békességöket, életnyugalmukat, önbecsülésöket, boldogságukat elvesztették!... Már pedig, ha valamiért, ezért a drága kincsért: a lélek nyugalmáért, lelkemnek földi s mennyei üdvösségéért csak érdemes élni! érdemes jól, erényesen, igazán élni! érdemes minden kicsiny és nagy dolgomban, járásomban, kelésemben mindenkor szívem, lelkiismeretem, jobb meggyőződésem szerint cselekedni!... Hogy aztán nyugodt öntudattal mondhassam el a zsoltáríróval: „Légy ítélőm, Uram! Mert hűséggel jártam És éltem nagy ártatlanul“. — Óh, boldog, ki Istennel jár szüntelen; ki nem embereknek, nem a testnek és világnak szolgál és naponként így énekelhet neki: „Én azon vagyok szüntelen, Hogy minden dolgaimban Járjak igazságodban, Ne vétsek Felséged ellen!“

Akik így szólnak, azok bizonyára istenfélő, kegyes keresztyének, kik nemcsak hogy nem járnak azon a széles úton, mely veszedelemre vezet, hanem inkább nagy szorgalmatossággal keresik azt a szoros kaput és keskeny ösvényt, mely amaz isteni kalauz, a Krisztus szerint, az életre viszen. Az ilyenek természetesen kötelességöknek ismerik felsegélni a szegényt, látogatni az Úrnak házát buzgón, s kegyességöknek minden adandó alkalommal látható jelét is igyekeznek adni: mert megadják Istennek, embernek, egyházuknak, hazájuknak, amivel tartoznak... Mindez igen szép, ha — Istentől van; azaz, ha mindezen kegyes keresztyén cselekedettel voltaképen nem az embereknek, hanem Istennek akarnak szolgálni; vagyis a Krisztus szava szerint: nem azért osz-

togatják alamizsnájukat és nem azért imádkoznak és nem azért buzgók, áldozatkészek, egyszóval nem azért vallásosak, hogy az emberektől láttassanak és megdícsértessenek, — hanem azért, mert szívök szerint, a szívökbe írt erkölcsi törvény parancsolatja szerint igyekeznek cselekedni mindent, — és mert lelkiismeretök csendessége s keblök Istenének jótetszése előbbvaló előttök minden földi hatalomnál, minden e világi kincsnél!

Igaz, hogy az emberek rendszerint csak a külsőt nézik s legtöbbször csak a látszat után ítélkeznek s épen ezért igen sokan megelégesznek a külső jósággal és kegyességgel is. De a Krisztus igaz tanítványa ezzel még be nem érheti, neki nem szabad ennyivel beérnie! Hiszen még az egyik pogány vallás alapítója (Buddha) is, Krisztus előtt mintegy ötszázaddal már azt tanította volt: „Az ember vigyázzon érzületére és ne elégedjék meg az erkölcsi szabályok külső cselekvésével“. Krisztus urunk pedig annyira nagy súlyt fektetett a szívnek s az ebből folyó cselekedeteknek a tisztaságára, hogy még az illetlen tekintetet, a szívben felgerjedt gonosz kivánságot is már határozottan és élesen elítélte, azt mondván: „Hogyha a te jobb szemed azt míveli, hogy megbotránkozzál, inkább vájd ki azt és vesd el tőled; mert jobb neked, hogy egy a te tagjaid közül elvesszen, hogynem az egész tested gyehennára vettessék“.

Óh, atyámfiai! Ha mi is oly tisztán tudnók tartani szívünket, mint a názáreti Jézus Krisztus! ha „azon indulat volna bennünk, mely volt a Jézus Krisztusban“; ha bennünk, szíveinkben lakoznék hit által a Krisztus; ha az ő szentséges evangyélioma által úgy bele tudnánk oltatni, hogy ugyanaz a szeplőtlen tisztaság, az az önfeláldozó szeretet, az az alázatosság, fiúi félelem és engedelmesség lakoznának a

mi szívünk kamarájában is, mint az ő Istennel teljes szent szívében: akkor, csak akkor tudnánk igazán, szívünk teljességéből így énekelni: „Érzem, hogy az örökélet Már e földön az enyém lett“.

*
* *

Az eddig mondottakat tehát röviden így foglalhatjuk össze: Valamit cselekesztek, szívetek szerint, vagyis tiszta szívből, jó lelkiismerettel cselekedjétek; mivel csak így nyerhetitek meg Istennek helybenhagyását és lelketek békeségét, s mivel csak így tesztek eleget igazán, nem színből, hanem szívből, önmagatok s Isten iránti kötelességeteknek. — Hátra van még, hogy szóljunk néhány szót azon kötelesség-teljesítésről is, melylyel felebarátaink iránt tartozunk.

Világos, hogy cselekvésünknek embertársainkkal szemben is, tiszta szívből és jó lelkiismeretből folyónak kell lenni; de tegyük hozzá még: egyszersmind pedig szeretettel teljesnek is, amint Krisztus urunk mondá: szeresd felebarátodat, mint temagadat!... S azt hiszem, helyesen fogjuk fel szent leckénk értelmét akkor is, ha ezen szavakat: szívetek szerint cselekedjetek! különösen azon oldalról kívánjuk még magyarázni, hogy: a mi embertársaitokat illeti, azokkal szemben: legyetek jóságos szívűek s készek a legönfeláldozóbb szeretetre is! — Lássunk erre nézve is néhány példát az életből.

Te, például, ifjú barátom! azon a ponton vagy, hogy magadhoz, sorsodhoz kapcsolj egy gyöngéd női szívet egy egész hosszú életre. De tünődve kérdezed magadtól: vajjon boldog leszek-e?... Attól függ, édes barátom, hogy mielőtt e nagyon komoly lépésre határoztad el magadat, kinek a tanácsára hallgattál. A jó szülők, rokonok, barátok tanácsa semmiesetre sem megvetendő; ha

lépésedet eszed is helybenhagyja, csak annál jobb; de minden körülmények közt leghelyesebben cselekszel kétségkívül akkor, ha szíved vonzalma szerint cselekszel... Ha valahol, úgy a házasságkötésnél tartsátok hát szemetek előtt az apostol tanácsát ti, kiket illet: cselekedjetek szívetek szerint!

S a családi tüzhelynél nem különben. A családi élet csak úgy boldog, ha abban egymásért dobognak a szívek és szeretettel teljesek. Rideg, fásult szívvel a család sem boldogít; míg ha van gyöngéd, melegen érző szíved s azzal öleled kebledre hitvesedet: akkor valóságos paradicsomot teremthetsz magad körül... Igaz, hogy e paradicsomi boldogságért verejtékezni is kell. De mit meg nem tesz a szerető hitves, a jó édesapa azokért, akiket igazán szeret! Hogy húzza a munka igáját kora reggeltől késő estig, sőt sokszor éjet-napot egygyé téve! hogy megtakarít minden fillért, hogy megtagad magától minden élvezetet, megvonja a legjobb falatot is!... csak hogy azoknak adhassa, csak hogy azokat eltarthassa, kik szívéhez vannak forrva s kiknek gondját Isten rája bízta.

S ki mérhetné meg az édesanyai szeretet nagyságát, mélységét! ki tudná elbeszélni, hogy mire képes az anyai szív szerette kedves magzatáért!... kiért tengerkínokat áll ki; kit ezer gonddal, mérhetetlen sok testi-lelki törődéssel táplál és nevel; kinek bölcsője vagy betegágya mellett olykor hetekig virraszt álmatlanul s a fájdalmak tőrét érezve keblében, valahányszor a kis ártatlan szenvedő keserves nyögdécseléssel fel-felsír... vagy szívrepesztő jajgatással hívja azt a jó édesanyát, kinek gyengéd kezétől, forró csókjaitól s könnyeinek záporától várja egyedül gyógyulását, vagy az enyhületet adó, pihentető édes álmot... S az a csodálatraméltó anyai szív, ah! hogy is tud kibirni, panasz nélkül elviselni annyi gondot és bút, annyi életemésztő aggodalmat azokért, kiket fáj-

dalommal szült, kik a szülei szeretetért nem egyszer keserűséggel fizetnek!?... Nemde azért, mert az az anyai szív teljes-tele van azzal a legfelségesebb érzelemmel, a szeretettel! s egy édesanyának, ha csak szándékosan ki nem tépi kebeléből ezt az érzést, lehetetlen is másként, mint szeretettől hevülő szíve ellenállhatatlan parancsának egész az önfeláldozásig engedelmeskedni!

Az előbb szülei keserűséget említettem; azonban olykor — higyjük, hogy legtöbbször — azok a sok könnyek között nevelt gyermekek örömkönnyeket is fakasztanak szüleik szemében; akkor t. i., mikor szívök belső szózatára hallgatva, jóval fizetnek a jóért, gyermeki hálával az értük hozott áldozatokért. — Nem egyszer hallom — s óh, mily belső örömmel hallom! — egyik-másik szüle ajakáról: Hál' Istennek! nekem nem lehet panaszom sem a szegény fiamra, sem a szegény jó leányomra. Fiam már is versenyt dolgozik a nagyokkal s meg tudja keresni a lelkem, kis családom számára a mindennapi kenyeret; — a leányom pedig olyan jó, hogy nem múlik el hónap, hogy ne gondoskodnék rólam s valami segítséget ne küldene haza; alig tart meg magának szolgálata béréből valami keveset a ruházkodására!...

De hát az csak természetes, — mondják talán némelyek — hogy a vérség, rokonság kötelével összefűzött szívek kölcsönösen szeretik, segítik és el nem hagyják egymást. De ki gondol azzal a nyomorult szegénynyel, kinek senkije, semmije? ki majd meghal az éhségtől, eleped a szomjtól, vagy a kínok fájdalmaitól és nem akad senki, ki neki egy falat kenyeret, egy ital vizet, vagy egy jó szót is adjon!...

Ah, hiszen nem mondjuk mi, hogy nincsenek hideg, kőkemény szívek! aminő volt többek közt az az evangyéliomi gazdag is, ki attól a szegény Lázártól még a morzsalékokat is sajnálta, nem hogy egy darab

kenyeret dobatott volna neki, amit pedig ebeitől bizonyosan nem sajnált. Ah hiszen, nincs mit tagadni: vannak még a papok és léviták közt is, kik szívtelenül, részvét és segítség nélkül mennek el a szűkölködők, a segítségre szorultak, vagy sebeikben fetrengő nyomorultak mellett!... De Istennek legyen hála! nem hiányoznak, sőt hova-tovább nagyobb számmal akadnak könyörületes szívű samaritánusok is, kik jóságos szívök sugallatának engedve, nem sajnálnak sem időt, sem pénzt, sem semmi áldozatot embertársaikért, — akik ha szegények, ha elesettek is, sőt ha szinte méltatlanok volnának is a segítésre, de mégis csak egy vérből valók velök, mégis csak felebarátaik!... Már pedig Krisztus is azt mondja, a szív is azt diktálja, hogy szeresd, hogy segítsd felebarátodat! — szüntelen elmédben tartván, hogy midőn jót teszel másokkal, voltaképen nem embereknek, hanem Istennek szolgálsz és Krisztussal teszel jót, mint maga mondá: „Valamit cselekedtetek egygyel az én kicsiny atyámfiai közül, én velem cselekedtétek".

...De nem folytatom tovább s nem hozok fel ezúttal több példát a jószívüségre. Találhattok ilyet, hál' Istennek! eleget a mindennapi életben. Csak azt akarom még egyszer és utoljára a szívetekre kötni, hogy: „Valamit cselekesztek, szívetek szerint cselekedjétek, mint az Úrnak és nem embereknek!" — Azaz szüntelen szemeitek előtt tartsátok a legtisztább, a legirgalmasabb szívű samaritánusnak, a Krisztusnak mindennél magasztosabb s követésre legméltóbb példáját!... A Krisztusnak, kinek szentséges szíve telve volt szeretettel és irgalommal; ki vérét és életét adta a bűnös emberiségért; és aki boldognak mondja azokat, kik tiszta szívűek s örök jutalmat ígér azoknak, kik szívök szerint cselekesznek. Ámen.

IX.

Jótétel a Krisztus kicsinyeivel.

Mát. 25, 31—40. „Mikor pedig eljövend az embernek Fia az ő dicsőségével és mind a szent angyalok ő vele, akkor ül az ő dicsőségének királyi székiben“ stb.

Egyszer egy hirneves király, hogy birodalmának alattvalóit igazi mivoltukban megismerhesse, álruhába öltözve járta be országának hol egyik, hol másik vidékét, — megjelenve most az egyszerü nép között mint igénytelen külsejü földmíves, vagy mint szállást kérő idegen útas, majd meg alattvalóinak előkelőit keresve fel, mint állítólag a királynak egyik megbízott embere, vagy egyéb minőségben; de mindenkor gondosan ügyelve arra, hogy kilétét senki fel ne fedezhesse. Ekként sikerült neki alaposan kiismerni országa minden rendü és rangú lakosságának úgy jó, mint nem dícséretes szokásait, tulajdonságait s általában egész erkölcsi életét; és ezen tapasztalatához mérten tette meg aztán bölcs intézkedéseit s ítélt az elébe kerülő ügyekben teljes tájékozottsággal s részrehajlatlan igazsággal.

Épen így a mi mennyei királyunk is, az embernek Fia, a Jézus Krisztus, aki azt ígérte, hogy velünk lesz minden napon e világ végezetéig, — ma is folyvást közöttünk jár-kél és gondos figyelemmel kíséri lelki alattvalói minden lépését. Megjelenik sokszor olyan helyeken is, ahol egyáltalában meg

se gondolnók. Ott van ő nemcsak a templomokban, nemcsak áldott igéjében és a szent sákramentomokban, — hanem ott van a szegénység nyomorúlt viskójában is, éhezve és szomjúhozva, mint szűkölködő szegény, vagy mint ruhátalan és hidegtől didergő árva, avagy mint a betegség nyoszolyáján sinlődő Lázár. Majd meg az úton találkozunk össze vele, mint elfáradt és nyugvóhely után kérdezősködő vándorral; vagy épen igazságtalanul üldöztetve, elítélve és fogságra hurcolva látjuk őt; — anélkül azonban, hogy csak sejtelmünk is volna az ő kilétéről s ami fő, anélkül, hogy segítő kezet nyújtanánk neki, vagy részvevő szívvel hajlékunkba fogadnók őt s szeretettel enyhíteni igyekeznénk nagy nyomorúságán... Hát nem félünk attól, hogy ha majd ez a mennyei király beleül az ő dicsőségének királyi székébe, hogy ítéljen elevenek és holtak felett, — nem félünk, hogy a mi hidegségünket, részvétlenségünket, szeretetlenségünket tapasztalva itt e földön: nem jobbkeze, hanem bal-keze felől állit majd bennünket amott a túlvilági hazában! s nem azt mondja nekünk, hogy „jertek el, én Atyámnak áldottai!" — hanem így utasít el magától: „Átkozottak, távozzatok tőlem, soha nem ismertelek titeket!"

* * *

Atyámfiai! A felolvasott szent igék szerint, az embernek Fia, a Krisztus, mikor eljövend az ő dicsőségével s elibe gyüjtetnek minden népek, hogy megítélje őket igazságban: a szerint fogja jutalomra vagy büntetésre méltónak ítélni őket, hogy mit cselekedtek, vagy mit nem cselekedtek egygyel-egygyel a Krisztus kicsiny atyafiai közül. Vagyis nem arra fog nézni az ítéletre eljövendő Krisztus, hogy kinek milyen előkelő állása, tekintélye, vagyona, hatalma

vagy dicsősége volt itt a földi életben. Nem is arra, hogy látogatta-e valaki nap-nap után az Istenházát, — hogy hányszor mondta el imádságában, hogy Uram! Uram!, vagy hogy milyen szorgalmas gazda, milyen szerető családapa, vagy kötelességtudó egyháztag és jó polgár volt valaki e földön laktában! ... Nem! Hanem egyszerüen azt a kérdést intézi majd mindegyikünkhöz: „Amikor én naponként közöttetek járva, éheztem és szomjúhoztam: adtatok-e vajjon ennem és innom nekem? mikor útonjáró voltam, házatokba befogadtatok-e engem? mikor mezitelen voltam, felruháztatok-e; mikor beteg voltam, meglátogattatok-e; mikor fogoly voltam, hozzám jöttetek-e vajjon?“ ...

Ime, mily nagy súlyt fektet a szeretet és idvesség fejedelme a szeretet, a könyörület, a jótékonyság ezen most elősorolt cselekedeteire! mily végtelen becset tulajdonít ő ezen látszólag külsőleges dolgoknak! Szinte meg is döbbent bennünket annak az elgondolása, hogy ha az üdvösség dolgában ezektől és csakis ezektől a cselekedetektől függ minden: mire való hát akkor a hit, a szívnek tisztasága és töredelmessége s a léleknek egyéb keresztyéni erénye? s mire való akkor magának a Krisztusnak váltság-halála és érdeme!? ... Azután meg, olyan nagy érdem-e az: az éhezőnek egy falat kenyeret, a szomjasnak egy ital vizet adni, egy-két sinlődő beteget meglátogatni, vagy általában a szerencsétleneken segíteni: hogy ezekért a különben is kötelességszerü cselekedetekért már azonnal a legkegyesebb keresztyének s a Krisztus jobbja felől ülendő igazak közé soroztassunk!? ... Ah! így nagyon is könnyü volna az idvezülés! Hisz mindezeket megteheti az is, kinek egy csepp hite sincs sem Istenben, sem Krisztusban, — aki valósággal kérkedik vallástalanságával, ellenben

úton-útfélen dicsekszik vele, hogy ő hitetlen létére több jót tesz a szegénynyel, mint a legbuzgóbb hívő keresztyén!

Azonban ne értsük félre a dolgot, atyámfiai! Annyi bizonyos, hogy aki a Krisztus kicsinyeitől, az emberi részvétre, könyörületre szoruló szegények- és szerencsétlenektől képes megtagadni még egy falat kenyeret, egy pohár vizet, avagy a vígasztaló szót is: — az nem lehet Krisztus igaz tanítványa. Amint János apostol is mondja: „Akinek vagyon világi gazdagsága és látja az ő attyafiát valami nélkül szűkölködni és bezárja az ő szívét az előtt: mi módon maradna meg az Istennek szerelme abban?" vagyis, lehet-e az ilyen érzéketlen, jéghideg ember szívében igaz szeretet vagy félelem Isten iránt, Krisztus iránt!? . . . De viszont megfordítva: azért, mert a hitetlen vagy fösvény ember az útjába kerülő koldusnak egy-két fillérnyi alamizsnát vet, vagy mert egyszer-másszor az ő szíve is megesik a sorsüldözötteken: azért az a hitetlen még korántsem igazi keresztyén ám, s az a fösvény távolról sem vetekedhetik a Krisztus szíve szerint való emberbaráttal! — Középütt van hát az igazság! Vagyis, sem a hit magában, sem az ú. n. jócselekedet magában nem ér, nem használ semmit, hanem, mint Pál apostol mondja, csak az a „hit, mely szeretet által cselekszik". (Gal. 5, 6.) Tehát a hit és szeretet együtt!

Mert vizsgáljuk csak meg közelebbről Krisztusnak a szent leckében olvasott szavait. Azt mondja a Krisztus: „Mert éheztem és ennem adtatok, szomjúhoztam és innom adtatok!" Kinek? nekem, a Krisztusnak! „Útonjáró voltam és befogadtatok". Kit? engemet! „Mezítelen voltam és megruháztatok engemet; beteg voltam és meglátogattatok

engemet; fogoly voltam és én hozzám jöttetek". Vagyis, hangsúlyozza mindenik mondatában, hogy ő vele, a Krisztussal tettek jót; sőt azután egészen világosan is megmondja: „Bizony mondom nektek, amit cselekedtetek egygyel ezen én kicsiny atyámfiai közül, én magammal cselekedtétek". — Egy másik szentírásbeli helyen pedig (Mát. 10, 40—42.) a Krisztus ugyancsak azt mondja a tizenkét apostolnak, midőn őket kibocsátja: „Aki titeket befogad, engem fogad be; és aki engem befogad, azt fogadja be, aki engemet elbocsátott". És ismét: „Aki italt ad egynek e kicsinyek közül, csak egy pohár hideg vizet, tanítványnak nevében: bizony mondom néktek, nem veszti el annak jutalmát".

Ime tehát mindezen cselekedeteknek az adja meg igazi becsét, az teszi ezeket valóságos jócselekedetekké, hogy mindezen cselekedetek a Krisztus nevében, a Krisztusért, a Krisztus iránti szeretetből, az ő parancsaihoz való ragaszkodásból és engedelmességből vitetnek végbe. Vagyis: nem hiuságból, nem képmutatásból, sem nem azért, hogy „az emberektől dícséretet nyerjenek", vagy megszólásuktól mentve legyenek, — hanem hogy mindezen cselekedetek krisztusi érzületből, Isten szeretetéből, szóval igaz vallásosságból származnak! . . . Voltaképen tehát a Krisztus, mint ítélő bíró, nem azt a falat kenyeret, vagy pohár vizet fogja nézni, amit az éhezőnek és szomjuhozónak adtál; hanem hogy milyen szívvel adtad azt?... hogy érzi-e azt a te szíved, hogy az a rongyokba öltözött koldus is testvéred: a Krisztus kicsinyei közül való, akivel ha jót teszel, magával a Krisztussal teszel jót! . . . hogy érzi-e azt a te szíved, hogy a szegények, a sorscsapásal sújtottak ügyét fölfogni elutasíthatatlan ke-

resztyéni kötelességed, melyre isteni törvény, krisztusi parancsolat kötelez téged és mindnyájunkat?!

Ez a krisztusi indulat, ez a nemes kötelességérzet tehát a fődolog s a mérték, mely szerint a Krisztus ítélni fog. Ez pedig — semmi kétség! — csak oly szívben honolhat, mely telve a Krisztus igaz szeretetével, telve az Istennek félelmével, szóval élő hittel és buzgó vallásossággal.

* * *

Az a kérdés most már: megvan-e a te szívedben, édes atyámfia! a keresztyén szeretetnek, a könyörületességnek az az indulatja, amely a bibliai samaritánus szívét arra indította, hogy felfogja ügyét az úton kifosztott s halálra sebzett szerencsétlennek? Lakozik-e a te szívedben olyan részvevő érzés, aminő a te legirgalmasabb szívü barátodban és Megváltódban, az Úr Jézus Krisztusban lakozott? aki szertejárt és jól tett mindenekkel, aki könyörületességre indúlt az egész bünös emberiségen s aki éretted is vérét ontotta a keresztfán... Tedd kezedet szívedre és felelj lelkiismereted ítélőszéke előtt, mintha csak ítélőbírád, a Krisztus előtt állanál! Mert hát ki tudja: még ez éjjel megkérhetik a te lelkedet s holnap már talán csakugyan az örök bíró széke előtt kell megállanod! Egy kis önvizsgálat, egy kis előleges számadás bizonyára nem fog hát ártani.

...Ime, most egyik, majd másik ágrólszakadt szegény, vagy szánalmas külsejü koldus könyörög ajtód előtt alázatosan, egy-egy fillérnyi alamizsnáért, egy kis fütőszalmáért, vagy egy falat kenyérért, avagy egy kis főtt ételért, amiben Isten tudja mióta nem volt már része!... Jutott-e valaha eszedbe, hogy ez a nyomorult szegény és koldus is testvéred neked, a Krisztus kicsinyje? akit ő nem szégyelt atyjafiának, testvéré-

nek nevezni s viszont úgyis bánt vele, mint édes testvérrel szokás. Mondd, hány ilyen szerencsétlent utasítottál el már házad küszöbétől könyörtelenül? Gondoltál-e valaha arra, hogy voltaképen mindannyiszor magát a Krisztust utasítottad el! És sohasem szólalt meg kebledben egy szemrehányó hang, az éhező Krisztus szava: „Éheztem és nem adtatok ennem!“

... Bizonyára nem egyszer találkoztál életed útján sorsüldözött, szegény útonjáróval is. És te, meglehet, ügyet sem vetettél rá. Pedig talán csaknem elepedt már a szomjúság és fáradság miatt, vagy épen kínos fájdalmaktól félholtra gyötörve feküdt vala ott az útszélen. De bizony te sem voltál jobb a jérikói úton alámenő papnál és lévitánál: te is elkerülted őt! s még keserves jajkiáltása sem állított meg útadban: hogy segítségére siettél volna, vagy épen kocsidra vetted és házadba fogadtad volna őt. Pedig, ha ezt teszed, magával a Krisztussal tettél volna jót s az ő áldására tetted volna érdemessé magad!

— A jó Isten megáldott sok esztendőre eltett javakkal téged. Bőviben vagy sok mindenféle földi jónak s annálfogva vígan lakozol nem egyszer szeretteiddel és barátiddal, mint az evangyéliomi gazdag. S íme, házad ajtaja előtt hasztalan esdekel a szerencsétlen Lázár, az asztalodról lehullott morzsalékokért; még azokat is sajnálod tőle! Elfelejted, hogy Isten a szegények részét a gazdagoknál tette le, hogy — mint egyik szép költemény mondja: „Hogy akit megáldott mind a két kezével — a jóságos Isten: — Mást ő is segítsen — az egyik kezével“. (Szabolcska.) — Vagy attól félsz talán, hogy ha sokat áldozol vagyonodból a szükölködőknek és embertársaid boldogítására, vagy az anyaszentegyház oltárára, — hogy ezzel nagyon is megérzed földi javaid megfogyatkozását? Ne hidd, ne hidd! a jótékonyság még soha és senkit sem tett szegénynyé, sőt inkább gazda-

gabbá a lelkiekben; mert mint Krisztus Urunk mondá az evangyéliomi gazdag ifjúnak: „kincsed lészen mennyországban".

...És emlékezzél csak vissza: hányszor gerjedt fel szívedben a boszúság indulatja, midőn házad és szíved ajtaján valamely jó és nemes cél, a Krisztus kicsinyeinek felsegítése érdekében zörgetett egy vagy más alakban a Krisztus!... „A magunk élésére sem kerül, nem hogy a Krisztus özvegyeire és árváira, szegényeire és betegeire!" mondottad indulatosan... Hát hiszen, ha csakugyan olyan szegény vagy, mint az evangyéliomi özvegy asszony: ki vehetné akkor rossz néven tőled, hogy nem adakozhatsz!... jóllehet az a szegény özvegy, nemde, még azt a két fillérjét is, amivel még birt — és így mindenét — a szegények perselyébe vetette! Tőled ekkora áldozatot ugyan kicsoda kívánna? Ha Isten nem adott neked, te sem adhatsz másnak — természetesen!... No de csak tedd szívedre kezedet, édes atyámfia! vajjon ha akarnád, ha igazán akarnád, ha a Krisztust és az ő kicsinyeit csak egy cseppet is szeretnéd: nem tudnád-e vajjon azt a csekélységet, azt az egy siklust mégis elvonni magadtól s oda adni, ahol még sokkalta nagyobb szükség van rá: a szeretet, a jótékonyság oltárára?... Lám, holmi hívságos dolgokra, pompás öltözetekre, barátságos összejövetelekre mégis csak telik és telik olyanra is, ami valóságos méreg mind testednek, mind lelkednek, — holott arra, aminél pedig édesebb nincs a világon: a jótételre, a szeretet müvének gyakorlására, amely után méltán várhatod Isten áldását: erre — azt állítod — nincs egyetlenegy filléred sem!... Vigyázz, hogy emiatt hiányosnak ne találtassál majd az ítélet napján!

...Jóltenni másokkal! édes kötelesség és módjában áll még a legszegényebbeknek is. Egy ital vizet adni a szomjúhozónak: erre, úgyebár, mindenki képes.

A szenvedő beteget meglátogatni, a részvét szavaival vígasztalgatni, feje alatt a vánkost megigazítani: ennyit mindenki megtehet. Olykor egy-egy falat kenyér is csak kerül az éhező számára még a legutolsó háznál is; egy-egy ócska ruhadarab nemkülömben, amivel a mezitelent felruházhatjátok a Krisztus nevében. Vagy ha már valaki épen semmit, de semmit nem tehetne felebarátjáért: egyet mégis csak megtehet, hogy egyik dícséretünk szavaival ekképen imádkozik: „Könyörgök Uram! minden emberekért, De főképen a hív keresztyénekért“. . . „A szegény rabokat és betegeket, Kik inségökben óhajtnak tégedet, Uram! vígasztald meg bágyadt szívökben, Szenvedésökből mentsd ki kegyelmesen!“ (141. Dícs.)

S ha mindemellett is a végtelen nagy nyomort mind megenyhíteni, a sok szerencsétlennek könnyeit mind letörülni, a szegénységet és bünt a föld színéről végkép kiirtani lehetetlenség is; de legalább teljes erőnk és tehetségünk szerint törekedni erre: a Krisztus mindegyik követőjének elengedhetetlen szent kötelessége! . . . E kötelesség teljesítésében a legnagyobb emberbarát, a Krisztus maga ment elől a legfelségesebb példával; s mai szent leckénkben is azt kívánja tőlünk, hogy e tekintetben is az ő nyomdokait kövessük, hogy t. i. ugyanaz a jószív, ugyanaz a szeretetteljes indulat legyen az ő kicsinyei iránt mi bennünk is, mint volt ő benne.

Legyetek azért mindannyian irgalmasok! hogy boldogok legyetek és ugyancsak irgalmasságot nyerjetek, — hogy egykoron, ama nagy napon, mikor eljövend az embernek Fia az ő dicsőségével az ítéletre: titeket is jobbkeze felől állítson s ama boldogító szózatot hallhassátok tőle: „Jertek el én Atyámnak áldottai, birjátok az országot, mely megkészíttetett néktek a világ fundamentomának felvettetése előtt!“ Ámen.

X.

Az élet bajai.

Róm. 8, 28. „Tudjuk, hogy azoknak, kik az Istent szeretik, mindenek egyaránt javokra vannak".

Mikor ottan-ottan beborul felettünk az ég, mikor nem kedvünk szerint folynak dolgaink, sőt mintha az ég és föld kezet fogott volna ellenünk, csapás csapásra jő reánk, úgy, hogy már-már közel állunk a kétségbeeséshez: olyankor, nemde, önkénytelenül is imára kulcsoljuk kezeinket és sűrün tekintgetünk fel a magasságos egekre, onnan kérve és várva életünk sötét borúi és ádáz viharai között a remény, a szabadulás biztató sugarát; remegve, sírva kiáltva fel a tanítványokkal: „Uram! tarts meg minket, mert elveszünk!"

De hogyha aztán hiábavalónak látszik minden kérés és reménység; ha az összetornyosult fellegek csak nem akarnak oszladozni fejünk felől; ha kezünkben már csordultig telt a keserűségek pohara és szemünk könnyforrásai már-már kiapadtak a sok búnak és bánatnak miatta: akkor ellenkezőleg, nem nyitja-e imádság helyett panaszra, zúgolódásra ajkait a legistenfélőbb Jób is közöttünk: „Kiáltok, Uram, hozzád, de nem hallgatsz meg engemet". (Jób 30, 20.) „Jól tudod te magad, hogy én nem vagyok gonosz ember s a te kezeid mégis keserűséggel illetnek engemet! Avagy jónak tetszik-e neked, hogy engem

megnyomorítasz? Miért perelsz hát velem" én Uram és én Istenem!?...

Igen, a kegyes Jóboktól is nem egyszer lehet hallani ilyesféle panaszt és kifakadást az életnek megsokasodott bajai és földig roskasztó szenvedései miatt. Hát vajjon azoktól, kikben nincs meg a Jóbok istenfélelme és szeretete, várhatunk-e mást, mint a megbotránkozásnak, a legnagyobb fokú felindulásnak és hajmeresztő káromlásnak ama szavait, miket Jób hitetlen felesége mondott: „Átkozd meg az Istent és halj meg!?" Vajjon csodálkozhatunk-e azon, ha még a keresztyének közül is sokan, akiknek lelkében nem gyökerezik oly mélyen a vallásosságnak, a jézusi hitnek mustármagja, a legtöbbször megütközéssel fordulnak el attól a Teremtőtől, aki e világot szerintük oly tökéletlennek, oly rossznak teremtette; aki a földi élet ösvényeit a bajok és szenvedések ezer meg ezer töviseivel hintette be s csak azért hívta lételre az embert, hogy 70—80 esztendeig tartó életének javarésze csupa fáradság és nyomorúság legyen!...

Atyámfiai! Hogy honnan, miért vannak földi életünkben a bajok, csapások s az ezekkel összekötött megszámlálhatatlan szenvedések rajtunk?... ez a kérdések kérdése, a legnagyobb s megfejthetetlen titkok egyike, melynek megoldásán Jóbtól kezdve máig hasztalan tusakodott és tusakodik a véges értelmű ember. „Csak homályt találunk előttünk és mélységet, Elménkkel megfogni akarván ily Felséget", mondhatjuk el a dícséret szavaival, avagy a nagy apostollal: „Óh, Isten bölcseségének és tudományának mélységes gazdagsága! mely igen megtudhatatlanok az ő ítéletei és végéremehetetlenek az ő útai!"

És mégis, mintha ugyancsak Pál apostol ennek a nagy titoknak a fátyolát egy kissé föllebbentette volna előttünk; vagy legalább is sejtetni akarja az útaiban meg-

foghatatlan Istennek elrejtett bölcseségét és csodálatos céljait a ránk bocsátott szenvedésekben. Mert hiszen — úgymond az apostol — „ő tőle, azaz Istentől és ő általa vannak mindenek!“... a szeretet és jóság Istenétől pedig jónál egyéb nem származhatik: — nekünk tehát, mint Krisztus követőinek, tudnunk kell és mi tudjuk is, mi meg vagyunk győződve arról, hogy „azoknak, kik az Istent szeretik, mindenek egyaránt javokra vannak“.

Ragadjuk meg, atyámfiai! ezt a vígasztaló evangyéliomi igazságot; és ha a jót Istentől hálásan fogadjuk, vegyük el kezeiből krisztusi nyugalommal és alázatossággal az úgytetsző rossznak keserü poharát is, — szüntelen szemünk előtt tartván: hogy az Istent szeretőknek még az élet bajai és szenvedései is mind javokra vannak.

I.

„Azoknak, kik az Istent szeretik, mindenek egyaránt javokra vannak“, — mondja az apostol; s ezzel kétségkívül igen nehéz leckét ad fel nekünk a keresztyén életbölcseség tudományából. — Hogy a baj voltaképen nem baj, hanem hogy javunkra vannak még a könnyek és fájdalmak is: bizony-bizony ezt elhinni és belátni nem is oly egyszerü és könnyü dolog. Pedig mind a szentírás, mind a történelem és élettapasztalás könyve azt bizonyítja, hogy e hihetetlennek tetsző állításban valósággal mély és komoly igazság rejlik; — amennyiben tagadni csakugyan nem lehet, hogy először is: a bajok és szenvedések életiskolája bölcseségre tanitja, neveli az embert, különösen az Istent szeretőket.

Olvassátok csak a zsidó nép történetét. Mily nehéz iga volt Jákób elszaporodott fiain az egyiptomi szol-

gaságban töltött több száz esztendő! ... De e súlyos járom alatt ébredt föl lelkökben a szabadság utáni vágy, s a sanyarúság ez évei alatt edződtek, nevelődtek annyira, hogy végre lerázhatták magukról a szolgaság terhes bilincseit... S miért kellett nekik negyven esztendeig bujdosniok Arábia pusztájában, holott egyetlen egy év is bőven elég lett volna arra, hogy eljussanak az ígéret földjére?... Azért, mert a szolgaságból felszabadult népnek, mely hosszú időn keresztül szótlanul türte a Faraók pálca-ütéseit, ugyancsak hosszú időre volt szüksége, hogy megszokja most már a szabadság levegőjét s hogy megtanulja, hogy azoknak, kik kihozták őt a szolgálatnak házából: Mózesnek és Jehovának, ugyancsak engedelmességgel s azonfelül még tisztelettel és örök hálával is tartozik... Majd, hogy a jólét és dicsőség mohó élvezete elbizakodottá s bálványimádóvá tette az Izráelt: megint a saját kárán, a hetven évig tartott babiloni fogság nyomorúságai között, kellett megtanulnia, hogy ne legyenek neki idegen istenei, hanem hogy térjen vissza és legyen már egyszer igazán hü az ő szabadító Istenéhez!

De nemcsak a kiválasztottnak nevezett népet, hanem a történelem tanusága szerint, más nemzeteket is ilyeténképen és azért vezette a sorsintéző Gondviselés keze az ezer meg ezer viszontagságok sanyarú iskoláján keresztül: hogy eszméltesse, tanítsa, nevelje őket igazi rendeltetésökre, a beléjök adott erők, tehetségek kifejtésére, okos vigyázatra és folytonos összetartásra, forró honszeretetre és isteni félelemre, s mind az anyagi, mind az erkölcsi jókban való gyarapodásra, szóval igaz bölcseségre. — Óh, édes hazánk történetéből is nem egy példát hozhatnánk fel ez igazság bizonyítására! Avagy miért bocsátott a magyarok Istene erre az ezer esztendős nemzetre annyi megszámlálhatatlan szenvedést:

tatárdúlást, várnai és mohácsi veszedelmet, pártviszályt és országunk földarabolását, vallásháborúk és szabadságharcok rettenetességeit? — ha nem azért, hogy e nemzeti szerencsétlenségek, mint meg-megannyi vesszőcsapások alatt, tanulja meg e nemzet azokat, amelyek az ő békességére, jólétére és előhaladására valók! s egyszersmind, hogy ébren tartsa benne azt az öntudatot: hogy amely nép a balsors annyi viharai között el nem veszett, abban a népben van még az élethez jog, hit és erő!

De ily csodálatos útakon vezeti a sorsintéző Gondviselés keze nemcsak a nemzetek, de az egyesek életét is. — Alig kerül ki a gyermek pólyáiból, már is gyakori elesése árán kell megtanulnia a járást és vigyázatot. Mily keservesen sír sokszor, hogy nem kapja meg mindjárt, mit kicsiny szíve-szája megkíván: de csak úgy lesz megóva a nagyobb rossztól, az elkényeztetéstől!... A család szárnyai alól kikerült gyermek félve lépi át az iskola küszöbét, mert tudja, hogy ott még szigorúbb fegyelem alá kerül: de csak később látja be, hogy ez a szigorúság a tanításnak és nevelésnek mily elengedhetetlenül szükséges eszköze! S ha elhagyja az iskola falait, korántse képzelje, hogy most már, mint mondani szokás, szabad a vásár! — ah, akkor kezdődik csak az igazi életiskola, amelynek ajtaján a Szentírás eme szavai olvashatók: „Miként az ember az ő gyermekét tanítja, szinte azonképen tanít téged a te Urad, Istened!“ (5. Móz. 8, 5.): tehát ugyancsak szigorúsággal... Ami azonban nem baj; mint ahogy nem baj az sem, sőt épenséggel szükséges, ugy-e bár, hogy a földi atya jósága, szeretete mellett egyszersmind keménységét, haragját, vagy épen vesszejét is éreztesse olykor az engedetlenségre annyira hajlandó gyermekeivel! — Nos hát, amint az erőteljes szülei fegyelem és oly-

kori büntetés csak javára válik a gyermeknek: azonképen az élet bajai és szenvedései Isten, a mi mennyei Atyánk kezében csak meg-megannyi vesszők és botok, melyek által mintegy figyelmeztet és int, tanít és dorgál, szóval bölcseségre nevel bennünket, földi gyermekeit.

Mert hát az bizonyos, atyámfiai, — ezt még a hitetlen ember is elismeri, — hogy az élet szükségei, szenvedései, a természet csapásai, melyek magukban véve fájdalmasak: következményeikben és utólagosan sokszor valóságos áldássá válnak az emberre nézve... Nemde, ha arcunk verejték-hullatása nélkül teremne kenyerünk: sohase adta volna magát az ember a föld megmívelésére! Valamint az ipar, kereskedelem sem állhatott volna elő soha, ha a szükség nem ösztönözte, nem kényszerítette volna rá az embert, hogy próbálja meg erejét, ügyességét, szorgalmát kifejteni és gyümölcsöztetni. Ugyancsak a szükség és a világon történő sok szerencsétlenség volt szülője azoknak a számanélküli találmányoknak, fölfedezéseknek és intézményeknek is, amelyeknek ma már annyi jót, annyi áldást köszönhetünk. Valamint hogy a tudomány drága kincsei, a művészet remekei is soha napvilágot nem láttak volna, ha az ember elméje rá nem lenne utalva a folytonos gondolkozásra és sokszor gyötrő vívódásra a lét és a megélhetés kínzó kérdéseiben... Valóban, miként a tengeri kagyló, mint mondják, kínjában termi a drága gyöngyöt: azonképen az ember is legtöbbször csak keserves küzdés és szenvedés árán szerzi meg a tudomány és életbölcseség drágaköveit... Ime tehát igy származik az úgylátszó rosszból is jó; így lesz a mi földi világunkban „a szép és nemesnek új csírája“ a rossz; igy válik az haladásunk, tökéletesedésünk és boldogságunk egyik nélkülözhetlenül szükséges eszközévé.

Ha ezt az igazságot még a vallástalan ember is kénytelen elismerni: akkor mi, kik hiszünk az örök

bölcseségű Istenben s hisszük, hogy tőle, az örök szeretet és jóság kútfejétől jónál egyéb nem származhatik: akkor, mondom, mi teljes mértékben meg lehetünk győződve a felől, hogy valóban igaza van az apostolnak, hogy „akik az Istent szeretik, azoknak mindenekegyaránt javokra vannak“, — kell, hogy javokra legyenek! Tehát nemcsak az öröm, hanem a bánat is, nemcsak a jólét, hanem az élet bajai és szenvedései is... Elismerte ezt már a zsoltáríró is, midőn így kiáltott fel: „Jó nekem, Uram, hogy engemet megaláztál, hogy megtanulnám a te parancsolatidat!“ És ugyanezt mondja egyik szép dícséretünk is: „Uram, ezer nyelvek kellenének számba, Jóságod csudáit hogy vehetném számba. Még a mi gonosz is, használ nekünk másrészbe, Istennel nem tartók! óh ezt vegyétek észbe“.

De mi, mint Krisztus hívei, Isten szeretői vegyük fontolóra különösen azt, ami üdvösségünk fejedelmével, a Jézus Krisztussal történt, aki szintén alá volt vetve a természet szigorú törvényeinek s a földi élet mindenféle bajainak... Hisz ő is hordozta a nap terhét és hévségét, ő is nélkülözött és sanyargott s még annyi helye sem volt, hova fejét lehajthatta volna. És mennyi félreértést, mennyi méltatlanságot, mily sok üldöztetést kellett szenvednie azoktól, akikért életét áldozá! . . . Miért? Ah Istenem! hát ugyan mért engedte a jó Isten tulajdon édes fiát is megostoroztatni, tövissel koronáztatni s gyalázatos keresztfára feszíttetni! ? . . . Azért, feleli a nagy apostol a zsidókhoz írt levelében, mert a Krisztus „jóllehet fiú volna, mindazáltal azokból, amelyeket szenvedett, tanulta meg az engedelmességet“. (5, 8.) — „Óh Isten bölcseségének mélységes gazdagsága!“... hát akkor én, gyarló követője az isteni Megváltónak, el-lehetek-e vajjon e nyomorúságos földi életben bajok és könyek nélkül, a fájdalmak és

szenvedések töviskoszorúja nélkül!? Avagy nem épen az élet súlyos keresztje s a Krisztusnak vértől csepegő keresztje alatt kell nekem is megtanulnom az engedelmességet: az Isten szent és kifürkészhetetlen akaratán való szelíd megnyugovást, az Isten parancsolatinak, a Krisztus nyomdokainak követését; az önmegtagadás és lemondás, a keresztyéni békességes tűrés és alázatosság magasztos erényeit?!...

Bizonyára igen! Bizonyára az a jóságos mennyei Atya a bajok és szenvedések által is csak tanítani, nevelni akar, csak jobbá és bölcsebbé formál engemet!... Nyugodj meg azért én lelkem és a bajok között ne csüggedezz! Sőt mint egyik dicséretünk mondja: „Bízzál benne s énekelj neki dícséretet, Mert híven szereti az emberi nemzetet. Ő a bölcs, ő tudja neked mi használ, nem te, Győződj meg, hogy téged boldogságra teremte!“

II.

Hogy az örök bölcseségü Isten az élet bajai és szenvedései által is javunkat, boldogságunkat munkálja: erről az igazságról meggyőzhet bennünket másodszor az a közönséges tapasztalás is: hogy az emberek, különösen az Istent szerető keresztyének, a bajok és szenvedések izzó tüzében csak tisztúlnak és nemesbülnek és érlelődnek az örökkévalóságra.

„Ime megtisztítlak téged, — mond az Úr Ézsaiás próféta által az Izráel népének, — de nem úgy, mint az ezüstöt: megtisztítlak téged a nyomorúságnak kemencéjében“. (48, 10.) Erre a tisztító tüzre valóban nagy szüksége is volt a büntől annyiszor beszennyezett Izráelnek; valamint hogy, úgy látszik, nagy szüksége volt erre más nemzeteknek is, amelyek ugyancsak nem kerülhették ki a különféle megpróbáltatások tisztító tüzét. De keresztül kell mennie

e próba-tüzön kivétel nélkül minden egyes halandónak is, és pedig nem csupán a rosszaknak, az istenteleneknek, hanem a legistenfélőbb embernek is.

Miért? ... Nehéz kérdés ... Ah, de sok szenvedőtől hallottam már: „Ugyan, micsoda nagy bünt követtem én el, hogy az a jó Isten annyi sok kínszenvedést bocsát reám, s annyira büntet engemet!?“ ... Mert semmisem közönségesebb, mint az a felfogás, hogy a szenvedés nem egyéb, mint Isten sújtoló ostora, Isten büntetése rajtunk. Hiába tanítja az Irás, hogy Isten azokat is megostorozza, megdorgálja, akiket szeret, sőt sokszor épen a legjobbakat látogatja meg a legnagyobb szenvedésekkel ... Hát én, szenvedő felebarátim, e kifakadásra csak azt mondhatom, amit egy régi latin egyházi író (Tertullián) mondott: „Édes atyámfia! Isten a fájdalom által a szívedet akarja meglágyítani; s ha a szíved tiszta, akkor az a szenvedés csak megpróbáltatás, de ha bünöktől terhes, akkor igenis büntetés“.

Ha tehát azt hiszed, hogy nem érdemled azt a sok szenvedést, mivelhogy szíved tiszta minden büntől, — habár János apostol szerint „ha azt mondjuk, hogy nincsen bün mibennünk, magunkat megcsaljuk és igazság mibennünk nincsen“: — akkor hát nézd úgy az Isten látogatását, mint megpróbáltatást, amelylyel Isten ő szent felsége talán csak hitedet, lelki erődet, béketürésedet akarja próbára tenni! ... Ott ülsz a porban és hamuban, mint Jób, ott fetrengsz a betegség tövisekkel vetett nyoszolyájában és fájdalmas sóhajjal kérdezed: „de miért is kell nekem oly sokat, oly méltatlanul szenvednem!“ ... Hát azért, amiért annak a tökéletes, igaz és istenfélő Jóbnak is szenvednie kellett: hogy kitünjék, vajjon megtartod-e tökéletességedet a te nyomorúságod közepette is! ... Zokogva borulsz szerette kedves gyermeked koporsó-

jára és panaszos szavakban törsz ki a gondviselés ellen, hogy miért ragadja ki karjaid közül azt, akit te úgy szerettél! . . . Hát azért, amiért a kegyes Ábrahámnak is áldozatul kellett vinnie egyetlen fiát, — azért, hogy bebizonyuljon, vajjon csakugyan oly hívő és engedelmes-e a te szíved, hogy kész Isten parancsolatjának mindenben engedni és szent akaratán keresztyéni alázatossággal megnyugodni! . . .

Igen, szeretteim! Ezen a súlyos próbán, a szenvedések e tisztító tüzén keresztül kell menniök a legjobbaknak is; még pedig nemcsak úgy vaktából, hanem egyenesen annak a csodálatos bölcseségü Istennek akaratából, ki az apostol szavai szerint: megdorgálja azokat is, akiket szeret, és aki mikor dorgál, akkor is „a mi hasznunkra és idvességünkre dorgál, hogy t. i. részesei legyünk az ő szentségének“ . . . Mert hát az tagadhatatlan — ezt be kell ismernünk habozás nélkül, — hogy a bünnek még mindig igen sok salakja, a testiségnek nem egy gyarlósága, e földnek sok-sok durva pora vagy sara van tapadva a legjobbak életéhez is itt e földön. Holott pedig, mint láttuk, még a legszentebb is, ki taposta valaha a föld göröngyeit, még a bün nélkül való názárethi Jézus is a szenvedések izzó tüzében szentelődött fel a világ megváltójává. Bizony nem csoda, ha nekünk is, gyarló bünösöknek, ugyancsak „sok háborúságok által“, azaz a szenvedések izzó és tisztító tüzén keresztül kell bemennünk az Istennek országába!

Ime tehát, atyámfiai! akár úgy tekintsük az élet bajait és szenvedéseit, mint Isten büntetését, akár úgy, mint Istennek látogatását rajtunk: mindenik esetben csak javunkra és hasznunkra szolgálnak azok. — Megengedem: külső javunkra talán épen nem; de lelkünk javára, tisztítására, nemesítésére, gyógyítá-

sára, bizonyára igen! Mint ahogy az orvosság is érzékünknek talán keserü, kiállhatatlan, de belső részünkre igen jóltevő, gyógyító hatású... Fájdalmasak és égetők ugyan a könnyek, amikkel öntözzük nem egyszer nyoszolyánkat; de mint a költő mondja: „Lelkem könnyüimnek vizében, mint a gyolcs megtisztul, fehérül". (Tompa.) Vagy egy másik író (Kölcsey) szerint: „A szenvedés, ha szelíden szétoszló felleg gyanánt tünik el, szívet és lelket nemesít". — A nagy apostol is azt mondja: „Minden dorgálás most jóllehet nem látszik örvendetesnek, hanem szomorúnak lenni; mindazáltal végtére az igazság csendes gyümölcsét adja azoknak, kik abban gyakorlották magokat". Annakokáért „Szerelmesim! — mondja Péter is — ne rémüljetek meg mint idegenek ama tüz által való kísértéstől, mely ti rajtatok lészen a ti megpróbáltatástokra, mintha valami idegen dolog esnék rajtatok; sőt inkább, hogy a Krisztus szenvedéseinek társai vagytok, azon örüljetek". Mert „boldog ember az, — így tanít Jakab apostol is — aki kísértetet szenved, mert minekutánna megpróbáltatik, elveszi az életnek koronáját, melyet ígért az Úr az őtet szeretőknek".

...De végzem immár beszédemet, s csak annyit akarok még mondani: —Az élet szenvedéseinek nagy kérdését másként megoldani teljességgel lehetetlen, mint egyedül a hit világánál! S még ha szinte a hit világánál sem láthatunk be teljesen Istennek előlünk itt e földön elrejtett tanácsába, — de mégis csak nyugodtabbá, boldogabbá teheti a szenvedő emberiséget az a keresztyén hit: hogy az örök bölcseségü Isten még az élet bajai és szenvedései

által is javunkat, tökéletesedésünket és idvességünket munkálja, — sem mint az a pogány felfogás, a hitetleneknek az a rideg fásultsága és zord lemondása, melylyel mint hitvány rabszolgák hajtják meg fejöket a kérlelhetetlen sors vasvesszejének sújtoló csapása alatt... Mi, kik Isten gyermekeinek tekintjük magunkat s úgy szeretjük őt, mint jóságos mennyei Atyánkat, — mi ellenkezőleg, fiúi engedelmességgel, krisztusi türelemmel és nyugalommal, sőt dicsekedve hordozzuk az élet szenvedéseinek bármilyen súlyos keresztjét; mivelhogy tudjuk és erősen meg vagyunk győződve arról, hogy „azoknak, kik az Istent szeretik, mindenek egyaránt javokra vannak“. Ámen.

XI.

Én is ember vagyok!

Csel. 10, 25—26. „Mikor pedig bément volna Péter, elibe menvén Kornélius és az ő lábainál leesvén, tisztelé őtet. Péter pedig felemelé őtet, mondván: Kelj fel, én magam is ember vagyok".

Kornélius, a világhírű római hadseregnek egyik századosa volt; bátor és vitéz, mint katonához illik, de egyszersmind igaz, jámbor és istenfélő, mintha csak a Krisztus jó vitéze lett volna. Pedig legfeljebb csak hallhatott valamit a Krisztusról és az ő evangyéliomát terjesztő apostolokról; vallására nézve azonban pogány volt, mint a többi római katonák. Pogány, igen, de nemes érzésű és fenkölt gondolkozású pogány, kiről a tenger melletti Cezáreában, ahol állomáson volt, még a zsidó nemzetségen lévők is csak „jó bizonyságot tettek"; ki nemcsak maga volt vallásos, de jámbor és istenfélő volt egész háznépe, s ki nemcsak a pogány istenek, de az emberszeretet oltárán is gyakorta áldozott, mivelhogy — mint olvassuk — „sok alamizsnát osztogat vala a községnek". Szóval olyan ember volt, kinek még Krisztus urunk is aligha ugyanazt nem mondta volna, amit annak a bizonyos írástudónak: „Nem messze vagy az Isten országától".

Im, az Isten kegyelme ezt a nemeslelkü Kornéliust még közelebb akarja vezetni ama mennyek országához, melyet az ő egyszülött fia csak nemrégiben alapított meg

a földön. Szokatlan módon, úgynevezett látás által indítja fel lelkét arra, hogy forduljon egyenest ez Istenországának egyik terjesztőjéhez, Simon Péterhez, ki Cezáreától csupán egy napi járásnyira, Joppéban tartózkodik épen; — s akinek ugyancsak látás által adja értésére az Isten, hogy „ő nem személyválogató“ s annálfogva azt akarja, hogy az ő országába nem csupán a választott népből, a zsidóságból, hanem a bálványozásba merült pogányságból is felvétessenek mindazok, „valakik őt félik és igazságot cselekesznek“. Már pedig Kornélius épen ezen igaz és istenfélő pogányok közül való volt, hasonló ama kapernaumi századoshoz, kinek rendkívüli hitén még a Jézus is „elcsodálkozik“, azt mondván róla: „még az Izráel népe között se találtam ilyen nagy hitet“... Hogyne menne hát Péter apostol kész szívvel és nagy örömmel az olyan ember házához, akinek ily nagy buzgóság lakozik szívében; akiről tudja, hogy nagy kívánsággal kívánja hallani tőle „a keresztről való tudományt“, — ami különben a görögök és rómaiak szemében csak „bolondság“ volt... Hogyne követné késedelem nélkül Kornélius százados küldötteit, akik által őt ez az előkelő állású férfiú Cezáreába, saját úri házához hivatja!...

Elindul tehát Péter apostol a Kornélius három követével és hat Joppé-beli atyafival, Joppéból Cezáreába... A Kornélius százados házánál már nagy várakozással várják a soha nem látott idegent s illő fogadására Kornélius nem csak házanépét, de rokonait és jóbarátait is mind összegyüjti, — amit természetesen csak olyankor tesznek meg bárhol is, mikor valami rendkívül kedves vagy hirneves vendég fogadásáról van szó. Annyi bizonyos, hogy Péter apostolt térítői útjában aligha várták és látták még oly nagy szívességgel, mint Cezáreában, a Kornélius nagyúri házánál és istenfélő családja körében. Meg is

lephette az apostolt nagyon, midőn egynapi fáradságos utazás után kíséretével együtt megérkezve a Kornélius házához, ott oly nagyszámú és előkelő gyülekezetet talált együtt, mely bizonyosan — erről nem is lehetett kétsége — az ő tiszteletére sereglett vala össze. Ez a kitüntető és meleg fogadtatás hogyne esett volna jól szívének!

De még nagyobb lőn meglepetése, midőn belépve a vendégszerető házba, a nagy társaságból magát Kornélius századost látja eleibe menni, — de nem azért, hogy szíves Isten-hozott gyanánt kezet nyújtson neki; hanem hogy előtte, mint egy fejedelem előtt, földig borúljon és lábaihoz essék s úgy tisztelje őt, mint a pogányok az ő földi isteneiket szokták... Mert hát a pogányok ép azért pogányok, mivel teremtett dolgokat, már akár halandó embert, akár önkezök alkotta bálványokat imádnak. S Kornélius viselkedésén nincs mit megütköznünk, ha tudjuk, hogy abban a korban a római császárokat, a többek közt Augustust is valósággal Istent megillető tiszteletben részesítették a római világbirodalomban mindenfelé... De különben ott van a Cselekedetek könyvében is, hogy mikor Pál apostol Barnabással együtt Kis-Ázsiának Listra nevű városába érkezett s ott egy sánta embert meggyógyított: a sokaságot ez az eset annyira elragadta, hogy így kiáltottak fel: „Az istenek jöttek mihozzánk, emberi ábrázatban!“ (Csel. 14, 11.) és menten áldozni akartak nekik, mint akár Jupiter vagy Merkur isteneiknek szoktak volt. — Ámde épen ezért volt szükség a Krisztus jövetelére, hogy ennek az ember-istenítésnek egyszer már véget vessen s hogy megtanítsa az embereket az egy igaz Isten igaz imádására. S a Krisztus apostolai valóban nem érdemelték volna meg az apostol-nevet, ha ez emberistenítéssel szemben úgy nem jártak volna el, mint ahogy eljártak; vagyis ha Pál és Barnabás határozottan nem tiltakoznak vala az őket meg nem illető tisztelet ellen és

haraggal szívükben fel nem kiáltanak: „Férfiak, miért mívelitek ezt? mi is emberek vagyunk és olyan indulatok vannak bennünk, minemüek ti bennetek“. És vajjon Péter apostol is tehetett-e mást az őt bálványozásig menő tisztelettel fogadó Kornéliussal szemben, mint amit tett, hogy t. i. percnyi késedelem nélkül fölemelé a pogány századost a földről és udvariasan bár, de mégis félreérthetetlen határozottsággal így szólt hozzá: „Kelj fel Kornélius! én magam is ember vagyok!“

* * *

„Kelj fel Kornélius, én magam is ember vagyok!“ Péter apostol e kijelentésével nyilván azt akarta mondani, hogy istenítéssel határos tisztelet őt meg nem illeti; hisz ő is csak olyan ember, mint Kornélius vagy bárki más, azaz gyarlóságok alá vetett bünös ember. — Nyilván eszébe juthatott a kőszikla-erős hitű tanítványnak, hogy még ő, a nagy Mester tanítványai között az első, még ő is nem egyszer megingott hitében s adta sajnálatos jelét emberi mivoltának, gyarlóságának. Nyilván nem felejtette még el ama bizonyos Genezáreth-tavi halászatot, amely az ő kicsinyhitűségét annyira megszégyenítő eredménynyel végződött: hogy önkénytelenül térdre borult a Mester előtt, mint ahogy most ő előtte a pogány százados — és magát megalázva szólt: „Eredj el én tőlem, mert én bűnös ember vagyok, Uram“ (Luk. 5, 8). S óh, vajjon elfeledheti-e valaha egész életében, hogy ő, ki az egyik pillanatban kész volt jó Mesteréért a halálba menni, a másik pillanatban már annyira gyenge volt, hogy még egy szolgálóleánytól is megijedt, s nem egyszer, nem is kétszer, de háromszor volt képes száján kiereszteni azt a hallatlan hazugságot: hogy nem ismeri a Krisztust, —

ah! az ő jó Urát, kinek csak az imént esküdött holtig hűséget...

De hát, atyámfiai! Péter apostol is csak ember volt, Pál és Barnabás apostolok is csak emberek voltak, és mindazok a kegyesek és szentek, kikről a szentírás és a történelem lapjai szólnak — elkezdve Ádámon és Nóén, Mózesen és Áron főpapon, folytatva az Isten emberein, a prófétákon s a nagy királyokon, szent Dávidon és Salamonon, nem véve ki magát Ker. Jánost s egyetlenegy apostolt se, annál kevésbbé a nyomdokaikba lépő szentatyákat és a magukat Isten gyanánt tiszteltető egyházi és világi fejedelmeket, — mindezek, legyenek bár még oly tündöklő csillagai az emberiségnek: elvégre is csak emberek voltak, egytől-egyig gyarlóságok alá vetett s kisebb-nagyobb tévedéstől nem ment emberek... Egyetlenegy volt csak, az Isten-fia, ki elmondhatá: „Kicsoda győzhetne meg engemet a bünről?"

Mi következik innen? Az, hogy ismerjük el mi is mindannyian, még pedig Isten és ember előtt magunkat megalázva, szívünkben soha fel nem fuvalkodva, kevés jóságunkban el nem bizakodva, ismerjük el, hogy „én is csak ember vagyok!", hogy mi is csak gyarló és bünös emberek vagyunk, és Jakab apostol szavai szerint „sok dolgokban megesünk mindnyájan". Hogy ismerje el a magas polcon álló, hogy bármily magasan áll is mások felett, de azt még sem mondhatja el az evangyéliomi ifjúval, hogy „mi fogyatkozás van még én bennem?" és így nincs joga másokat, a nálánál kisebbeket, nagyúri gőggel megvetni, vagy azoktól feltétlen hódolatot és oly dicsőítést kivánni, mintha valóságos földi Isten volna.

De ha ezek szerint csakugyan áll az, amit bölcs Salamon már ezelőtt háromezer esztendővel mondott: hogy „nincsen egy igaz ember is a földön, aki jót

cselekedném és ne vétkezném“: — ebből még az is következik, atyámfiai! hogy ismerve az emberi természetnek e gyengeségét, hát olyan nagyon nincs mit csodálkoznunk azon, ha újból és újból azt halljuk: íme ez és ez, a mindenkitől derék, becsületes, nagy embernek ismert férfiú is csakúgy megbotlott és elbukott, mint a többi! Ugyan már, hogy cselekedhetett olyat!? kiáltunk fel méltatlankodva... „Mert én magam is ember vagyok!“ fogná felelni Péter apostollal nektek, ha őt kérdeznétek; vagy pedig a latin költőnek (Terentius), sajnos, sokkal ismertebb, mert egész közmondássá vált ama szavait idézné: „Ember vagyok én is s az emberi gyarlóságok alól én sem vagyok kivéve“ ... (Homo sum...) Hát bizonyára ide is alkalmazható a Krisztus szava: „Aki közületek bün nélkül való, az vessen először követ ő reá“.

És még egy tanúlságot vonhatunk ki innen, amit jó lesz sokaknak megszívlelni, akik tapasztalva minden lépten-nyomon embertársaik rosszaságát s különösen a mai társadalmi életben a régi jó erkölcsöknek megromlását, — már-már hajlandók elkárhoztatni s a Sodoma és Gomora sorsára méltónak ítélni a jelen nemzedéket. És ez a tanúlság az: „Ne ítélj, hogy ne ítéltessél!“ ... hanem gondold meg, hogy gyarlóság edénye az ember; az is volt, az is lesz mindig, míg a világ világ lesz. Gyarlóság edénye vagy te magad is, mert te is csak ember vagy és nem angyal: azért hát jó lesz kissé elnézőbben ítélni embertársaid hibái s a világ bünei felől; és jó lesz, ha kissé hajlandóbb lesz szíved, megbocsátani azoknak, kik, meglehet, csak a mindnyájunkkal közös emberi gyarlóságból vétettek ellened. És jó lesz vigyázni és imádkozni, hogy te, ki még állsz, el ne essél; hogy sohase légy rászorulva sem embereknek, sem Istennek a bocsánatára!... Egyszóval ez a gondolat, hogy „én is csak ember va-

gyok", tegyen téged alázatossá és mások iránt irgalmassá, — el nem felejtvén soha zsoltárunk ama szavait: „Ha, Uram, bűnünk szerint minket büntetnél meg, Uram! e világ szerint, ki állhatna úgy meg?"

* * *

„Kelj fel Kornélius, én magam is ember vagyok!" Így szólt nemesen érző szívvel Péter apostol a lábaihoz borúlt pogány századoshoz. — Bezzeg Péter apostol mai utódai nem így éreznek és cselekesznek. Ők egyáltalában nem utasítják vissza, sőt szívesen veszik és meg is kívánják azt, amit példaképük és nagy elődjük Péter apostol határozottan rossz néven vett Kornéliustól: az istenítéssel határos tiszteletet. S volt idő, — jól tudjátok, — mikor a római századosnál rangban hasonlíthatatlanul magasabban állóktól, maguktól a hadseregek és népek uraitól, a királyoktól és császároktól is határozottan megkövetelték, hogy mint Kornélius Péter előtt, térdet-fejet hajtsanak ők is a királyok királya előtt: Krisztusnak ez ú. n. földi helytartója előtt.

De hagyjuk ezt; mert a világért sem akarunk másokat vallásos érzelmeikben háborgatni. Csak azt akarom mondani: hogy bizony kevesen vannak, még ma a huszadik században is aránylag csekély számmal vannak oly emelkedett gondolkozású, oly emberséges, testvéries érzületű emberek, kik őszintén, tartózkodás nélkül elismernék magukban, hogy ők is csak emberek, — és akík aztán igazán megbecsülnék másokban is az embert, még pedig nem csupán egy századosban, szóval a magasabb rangúakban, hanem megbecsülnék az embert a legutolsó közkatonában s a legszegényebb öltözetű munkásban is... Mert mi közönségesebb tapasztalat, mint az, hogy dacára annak, hogy minden alkalommal fennen

hangoztatjuk az egyenlőség s a keresztyén testvériség szent jelszavait, — azért az emberek nagyrésze a valóságban még mindig nem tekinti sem egyenlőnek, sem testvérnek magát azokkal, akik a társadalmi életben nálánál egy-két fokkal alantabb állanak. Míg azokat, akik meg épen alacsony sorsban születtek s görnyedt vállakkal húzzák az igát, azokat meg csaknem alábbvalóknak tekintik az igavonó baromnál, s már nagy kegynek tartják azt is, ha a társadalom e páriáit csak észre is veszik, köszöntésüket elfogadják, vagy épen szóba állanak velük.

De e nagyúri lenézéssel és testvérietlen viselkedéssel szemben jogos önérzettel mondhatja el ma már, hál' Istennek! mindenki, aki csak az Isten képét viseli magán, hogy: én is ember vagyok! ... Én is! nemcsak te, ki szertelen gőggel azt képzeled, hogy te talán nem is abból a vérből való vagy, mint az Úristennek más emberteremtése... Én is ember vagyok! kiálthatja boldogan a rongyokba öltözött koldus is, — mert a jó Isten az ő áldott napját épen úgy felhozza rám, mint a bíborban büszkélkedő gazdagokra! ... Én is ember vagyok! verheti mellét a legutolsó publikánus, a legszerényebb polgára a hazának, a legkisebb tagja is az anyaszentegyháznak, — én is ember vagyok, akiért az én Krisztusom épúgy meghalt, mint a nagy méltóságba helyezett, hatalommal és bölcseséggel felruházott s az elsők közé sorozott többi halandókért!

... Mi következik innen? Az, hogy ismerjük el őszintén és becsüljük meg szívünk szerint embertársainkban, még az alacsony sorsban s még gyarlóságaikban is az embert! ismerjük el rajtuk és becsüljük meg bennök az Isten képét, melyet maga Isten adott minden ember-teremtésére, hogy ezzel különböztesse meg többi teremtéseitől, kiváltképen az oktalan állattól. Az értelem

világa, a nemesen érző, Istent ismerni és tisztelni tudó szív és az Isten útaiban járni törekvő akarat, kivétel nélkül minden embernek a sajátja. S minden embernek ugyanazon egy eredete, ugyanegy magasztos célja és rendeltetése van. „Nincsen sem zsidó, sem görög, nincs sem szolga, sem szabados, nincsen sem férfiú, sem asszonyiállat között válogatás. Mert ti mindnyájan egyek vagytok a Jézus Krisztusban“, (Gal. 3, 28.) „mert mindnyájan Isten fiai vagytok a Jézus Krisztusban való hit által“. Így tanít az Irás, így tanít a Krisztus vallása.

... Vajha szívünkre vennénk ezt mindannyian s vajha hova-tovább szorosabbra fűződnék az emberi s keresztyén testvéri kötelék mi köztünk is! ... Jegyezzük meg evégre magunknak a 83-ik dícséretet s énekeljünk és imádkozzunk gyakorta ekképen: „Atyám, ki felhozod a te napodat Mind a jókra, mind a gonoszokra, Esőt adsz földjükre és áldásodat Gazdag kézzel kiöntöd azokra: Példádat követni igyekezem! És szeretem felebarátomat, Eredetemről nem felejtkezem, Vele egy pornak tartom magamat“.

* * *

Még egy fontos kérdés van hátra, melyre röviden felelnünk kell, s ez az: hogy csakugyan nincsen-e hát semmi, de semmi különbség ember és ember között?

E kérdésre az egyik osztálya az emberiségnek ekkép válaszol: Nincs, valóban nincs! mindnyájan egyenlők vagyunk Isten előtt és a törvény előtt!... s le is vonja azonnal a következtetést: mivel érdemli hát más, hogy többre becsüljem magamnál, hogy különös tisztelettel adózzam neki?... én is csak olyan ember vagyok, mint ő!

Viszont a másik osztálya az emberiségnek ezzel homlokegyenest ellenkezőleg vélekedik: Mit? hát még az az ágrólszakadt teremtés is olyan volna, mint én?... S hát vajjon az az elbutult kinézésü, az az állatiságba és föld porába sülyedt emberformájú teremtés ugyan mivel érdemli meg, hogy őt is embernek, mi több: hozzám hasonló s becsülésre méltó testvéremnek nevezzem?!

Az igazság, a kérdés megfejtése pedig e két felfogás közt bizonyára középütt van, vagyis ez: Legyen minden ember ember a szó legnemesebb értelmében s akkor egyaránt becsülésre méltó s egymással egyenlő lesz minden ember! — Ezért mondja egyik remek költőnk is: „Legnagyobb cél pedig itt e földi létben Ember lenni mindig, minden körülményben". (Arany.) Ez pedig nem könnyü dolog, s az emberiség nagy családjában aránylag csekély számmal vannak, kikről elmondhatni, hogy nem hiába viselik magukon az Isten képét, hogy méltók az emberi nevezetre. — Önkénytelenül is egyik ó-kori görög bölcs, a tréfáiról nevezetes Diogenes jut itt eszembe, ki egyszer fényes nappal meggyújtott lámpással ment végig a városon s mikor természetesen azt kérdezték tőle: ugyan mit csinál, hogy fényes nappal is lámpással jár?... azt felelte rá: hát embert keresek!... értvén alatta, hogy az egész városban alig van egy is, kit erkölcsi értelemben embernek lehessen nevezni.

...Hát te, embertestvérem és atyámfia a Krisztusban! feltetted-e már valamikor magadnak azt a kérdést: vajjon ember vagyok-e én is? Vajjon igyekezem-e teljes erőmből ember lenni, minden körülményben! Nem felejtkezem-e el olykor arról, hogy Isten a maga képét adta rám; hogy csak kevéssel teremtett kisebbé az angyaloknál: — azért hát nem szabad a bün sarában

járnom, nem szabad az állatiság posványában gázolnom!... Vajjon keresztyén ember vagyok-e én is? s ha már soha el nem érhetem: igyekezem-e, törekszem-e legalább megközelíteni a célt, hogy tőlem telhetőleg tökéletes legyek, miként az én mennyei Atyám tökéletes? Igyekezem-e teljes tehetségem szerint nyomdokaiban járni a nálamnál jobbaknak, erényesebbeknek, a vallásukért vértanú-halált halt kegyeseknek, a hazáért élt s önmagukat feláldozott nagy hazafiaknak, — de kivált ama legnagyobbnak, a hasonlíthatatlanul nagynak, a legtökéletesebb embernek, a Jézus Krisztusnak!?

Ha mindezen kérdésekre lelkiismereted igennel válaszol: akkor, légy bár világ szerint alacsony sorsban, de azért emelt fővel állhatsz meg: mert te ember vagy, derék, tiszteletre méltó ember és keresztyén vagy!... Mig ha ezekre a kérdésekre nem tudnál igennel felelni: akkor légy bármilyen magas polcon e világ szerint, de sem Isten, sem ember előtt becsülésre, tiszteletre méltó nem lehetsz, — mint aki lealacsonyítottad magadon az Isten képét, mint aki nem vagy méltó arra, hogy embernek, a szó legnemesebb értelmében embernek neveztessél!

...De elég! Végezzük be elmélkedésünket, a gyarló emberhez és tökéletlen keresztyénhez annyira illő alázatosság és töredelmesség eme szavaival: „Fertőbe estünk, Uram, végy ki onnan, Szülvén minket Szentlelkeddel újonnan. Újítsd meg rajtunk, hogy legyünk te néped, Isteni képed“. Ámen.

XII.

Jöjjetek én hozzám mindnyájan!

— Szórványban mondott beszéd. —

Mát. 11, 28—30. „Jöjjetek én hozzám mindnyájan, kik megfáradtatok és megterheltettetek, és én megnyugosztlak titeket. Vegyétek fel az én igámat reátok és tanuljátok meg tőlem, hogy én szelíd és alázatos szívű vagyok, és találtok nyugalmat a ti lelkeiteknek. Mert az én igám gyönyörűséges és az én terhem könnyű".

Ide jöttömben egy szegény vándorral találkoztam az úton. Hátán jókora terhet emelt, mely alatt meggörnyedve, lassú és fáradt léptekkel haladt el mellettem. Bizonyára hosszú útat tehetett már meg; amelynek fárasztó volta, meg talán az éhség és szomjúság gyötrő kínjai miatt is, rendkívül elcsigázottnak látszott. S ki tudja, szívében nem hordozott-e még sokkalta nagyobb terhet a hátán levőnél! ki tudja — gondoltam magamban — mióta bolyong már így járt és járatlan útakon, elszakítva talán az édes szülőktől, vagy a szeretett testvérektől! vagy ki tudja, hát ha nincs is épenséggel senkije ez ágrólszakadt szegény vándornak, csak az ő nagy terhe és nyomorúsága, amelyet, bármerre vezeti sorsa, mindig és mindenütt magával hord!... Elgondoltam magamban: mily epedő szívvel várja már ez a sorstól hányatott ember, hogy elérje a közeli helységet, hol súlyos terhét legalább egy éjszakára letehesse s hosszú útja fáradalmait kinyugodhassa!

De aztán tovább elmélkedve, azt is elgondoltam: hát nem épen ilyen szegény elfáradt vándorok vagyunk-e mi is mindannyian e földi hazában? Nincs-e ott mindegyikünk vállán a kisebb vagy nagyobb teher, mely bennünket is nem egyszer csaknem a földre roskaszt, s mely alatt görnyedve, sokszor alig tudunk egy-egy lépést előre tenni? S hányszor eleped szívünk az élet hévségében! hányszor könyhullatás a mi mindennapi kenyerünk, s hányszor bolyongunk az élet kietlen pusztaságában oly elhagyottan és keseredett szívvel, mintha már senkink és semmink nem volna sem földön, sem mennyen!

S ami épen benneteket illet, édes atyámfiai! kiknek a Gondviselés e pusztának nevezett helyen adott több-kevesebb ideig való szállást és foglalkozást, — hol elzárva mintegy a világtól, nap-nap után az örökös munka terhét emelitek, anélkül, hogy legalább vasárnaponként megcsendülne fületekben a templomba hívó édes harangszó, s hogy a hívek gyülekezetében lerakhatnátok ti is egy-egy órára a vállaitokat s még inkább a szíveteket nyomó terheteket: — tinektek, úgy hiszem, kétszeresen jól eshetik, ha földi vándorlástok útain, mint az izráeliták a pusztában, egy-egy gyönyörűséges és kies helyre találhattok s ott egy kevés ideig, testben-lélekben megpihenhettek.

Legyen azért e hely, hova ezen alkalommal Isten imádására s az ige hallgatására összegyülekeztetek, legyen a testi és lelki nyugalomnak helye rátok nézve, s legyen ez az óra a lelkiekben való munkának, mennyei üdvösségünk keresésének szentelve! — Jertek, elfáradt vándorai e siralomvölgyének! tegyétek le sokféle terheteket annak az áldott Idvezítőnek, az Úr Jézus Krisztusnak lábainál, ki már csaknem kétezer év óta ekképen hívogat magához mindeneket: „Jöjjetek én hozzám mindnyájan, kik megfáradtatok“ stb.

I.

„Jöjjetek én hozzám mindnyájan!“ Így hívogatja az Úr Jézus magához elsőben is a bün terhe alatt elfáradt lelkeket. Mert jól tudja, hogy a bünnél nincs nagyobb, elhordozhatatlanabb terhe a halandónak, s hogy minden, de minden nyomorúsága az embernek ebből az átkos kútfőből, a bünből származik. A bün az, mely elrabolja az embertől legdrágább kincsét: lelkének békességét, nyugodalmát. A bün, a testvérgyilkosság büne tette átkozottá és számüzötté Kaint, hogy mint a „tisztátalan lélek jár száraz helyeken, keresvén nyugalmat és nem talál“, — azonképen ő is bemocskolt lelkiismeretével sehol nyugalomra nem lelve, hontalanul bújdosott egész éltében a földön. Valamint amaz áruló tanítványt, Júdást is az ő szörnyü nagy vétke — hogy elárulta az ártatlan vért! — taszította a kétségbeesés örvényébe s egy másik ugyancsak nagy bünbe, az öngyilkosságba... A jó Isten őrízzen minden jó lelket az ilyen s ezekhez hasonló halálos bünöktől!

Nem tagadhatjuk azonban, — hiába is tagadnók, atyámfiai! hogy mint az Írás mondja: kisebb-nagyobb bünökben mi is naponként megesünk mindannyian, s elmondhatjuk a 108. dícsérettel: „Nem bizhatunk érdemünkhöz, Mert fejünkhöz Köttetett a gyarlóság. Életünk ha megvizsgáljuk, Úgy találjuk: Nincs bennünk teljes jóság“... Nincs, bizonyára nincs! Ah, mert „Az Úrnak parancsolatát, Akaratát, Óh hányszor hágtuk által!... Hányszor volt munkánk éretlen, Rendeletlen, Erőtlenségünk által!“... Atyámfiai! ha mindezeket komolyan elgondoljuk: lehetetlen, hogy szívünkön, lelkiismeretünkön ne érezzünk bizonyos nyomást, bizonyos terhet, mely mint egy nehéz

kő, szabadon fellélegzeni nem enged s igazi nyugalmat soha, de soha sem hagy a léleknek.

De hát „jöjjetek én hozzám mindnyájan, kik megfáradtatok és megterheltettetek: én megnyugosztlak titeket“ — mondja az Úr Jézus mai szent igénkben. És ismét a János evangyéliomában: „Békességet hagyok néktek, amaz én békességemet adom néktek; nem úgy adom én néktek, mint e világ adja. Ne háborodjék meg a ti szívetek és ne féljen“. (14, 27.)

Kihez is mennétek máshoz, mint lelketek megváltójához, a Krisztushoz? Vagy azt hiszitek talán, hogy az az úgynevezett nagyvilág, a világnak zajos örömei vagy épen bűnös gyönyörűségei visszaadhatják valaha bűnnel terhelt lelkiismeretetek békéjét, nyugodalmát?... Nem, a világ, az emberek rajtatok nem segíthetnek; sőt ellenkezőleg, csak mélyebbre sülyesztenek a bűnbe s ezzel együtt a testi-lelki nyomorúságok fertőjébe... Jöjjetek hát az emberiség szabadítójához, a Krisztushoz! s ő tőle, az ő üdvözítő evangyéliomából tanuljátok meg, hogy hol, kinél, mimódon találhattok egyedül nyugodalmat, üdvösséget a ti lelketeknek. Tanuljátok meg, hogy Krisztus eljötte előtt, az ó-testamentomi vallás szerint, az áldozati oltárra vitt barmok kiömlő vére által hitték az emberek kiengesztelhetni a bűn miatt haragvó Jehovát. Ellenben azóta, hogy Krisztus, az ártatlanság báránya, a Golgotha keresztjén egyszer megáldoztatott, azóta egyedül csak az ő érettünk kiontott vére tisztíthat meg minket minden bűneinkből; mert hát, mint egyik dícséretünk mondja: „Vajjon oktalan állatoknak vére Használ-e bírám engesztelésére?“ (86. dics. 3. v.) ... Jöjjetek azért a Jézushoz, Isten egyetlenegyszülött fiához, ki a haragvó Istent a bűnös emberrel megbékéltette, s kit hozzánk való végtelen szeretetből ép azért

küldött Isten e bűnös világra, hogy „minden, valaki hiszen ő benne, el ne vesszen, hanem örök életet vegyen“.

De ne feledjétek azt sem, — s erre is a Jézus tanít, — hogy valamint ő szelíd és alázatos szívű, úgy a kegyelemnek Istene tőletek is szelíd és alázatos szívet kíván, mely telve legyen szeretettel és hittel, töredelmes bűnbánattal és megjobbulást ígérő szent fogadásokkal. Ilyen szívvel, ilyen lélekkel menjetek hát a Krisztushoz! akit hiszen megtalálhattok nem csupán a templomban, de mindenütt, valahol ketten vagy hárman összegyültök az ő nevében; megtalálhatjátok őt bármilyen szerény hajlékotok falai között is, a buzgó éneklésben és imádságban, valamint szent evangyéliomának áhítatos lélekkel való olvasásában. — Szóljatok azért mennél gyakrabban a 163-dik dícséret eme szavaival: „Én Istenem! sok nagy bűnöm Lelkemet szorongatják. Itten nincsen ki segítsen: Hát kihez folyamodjam? . . . E világon minden úton Ha szintén elindulok, Súlyos terhem, betegségem, Ki elvégye, nem látok . . . Hozzád térek, végy be kérlek, Atyám! és haragodban Meg ne büntess, légy kegyelmes, Hozzám te szent fiadban“ . . . És meglássátok, hogy találtok nyugodalmat és békeséget a ti lelketeknek!

II.

„Jöjjetek én hozzám mindnyájan!“ Ekként hívogatja az Úr Jézus magához továbbá az élet munkáiban és gondjaiban megfáradtakat is. — Ezek száma is, bízvást elmondhatjuk, egész légió, egész nagy sereg; mert hiszen vajmi kevesen lehetnek, akiknek már egyáltalában semmi gond, semmi törődés nem jutott volna osztályrészül. „De különösen kijutott nekünk, — mondják azok, akik, miként ti is, atyámfiai! arcok

verejtékes munkájával keresik meg mindennapi kenyeröket, — mi igazán elmondhatjuk, hogy nap-nap után, télen-nyáron valóságos igában vagyunk s Isten csodája, hogy még meg vagyunk!“... Óh bizonyára, a testi erőfeszítést kívánó munka felette fáradságos; de higyjétek el nekem, hogy akik például íróasztaluk mellett görnyednek, vagy egyáltalában valami észbeli munkát végeznek: azok munkája sem épen könnyű!... Kis tanuló koromban történt, de soha el nem felejtem: mikor egyik tanárom belefáradva a velünk való bajoskodásba, egyszer így fakadt ki előttünk, tanítványai előtt: „Becsületemre! sokkal szívesebben mennék fát vágni, vagy követ fejteni, mintsem tanítani!“... Hát az bizonyos, hogy bármilyen élethivatás hűséges betöltése sok munkával és erőfeszítéssel jár. Tehát nem csoda, ha e közben ottan-ottan elfáradunk.

„De még hagyján a munka! — panaszolkodnak sokan — de csak volna legalább láttatja! Csak volna legalább annyi haszna, hogy ne kellene keservesen felsóhajtanunk: Istenem! mit együnk, mit igyunk, miből ruházkodjunk, mikor az esztendők olyan mostohák s alig tudjuk megkeresni betévő falatunkat?!“... Valóban, ez a panasz sem alaptalan s fájdalom, annyira közönséges, hogy nemcsak lent, az egyszerű nép körében, de a társadalomnak csaknem mindenik osztályában fel-felhangzik igen sokszor.

Ez anyagi bajok ellen sokan sokfelé keresik az orvosságot, holott mindenekelőtt Ahhoz kellene fordulnunk, aki ma is így hívogat: „Jöjjetek én hozzám mindnyájan, kik megfáradtatok és megterheltettetek és én megnyugosztlak titeket“. — Hogyan, miként? kérdezitek. A felelet e néhány szóban van: „Vegyétek fel az én igámat reátok“. — De hát nincsen-e különben is elég terhes, majdnem elvisel-

viselhetetlen iga rajtunk? — mondjátok talán... Nos hát, épen ezért — válaszolja a Krisztus — „mert az én igám gyönyörüséges és az én terhem könynyü!" — Próbáljuk kissé közelebbről megmagyarázni Jézusnak ezen szavait.

Az bizonyos, atyámfiai! hogy a munka s az életküzdelmek igája alól tökéletesen megszabadulni, teljességgel lehetetlen. De bizonyára iga és iga közt is van különbség: az egyik terhesebb, a másik könnyebb. A bün járma például rettenetes; míg a becsületes munka igája, nemde, már ezerszerte könnyebb! Ellenségeinknek, rosszakaróinknak szolgálni, nehéz; míg egy jó barátért, annyival inkább hitvesünkért, gyermekeinkért fáradni, dolgozni: édes és könnyü kötelesség. A sátán járma alá hajtani fejünket: örökös rabszolgaság; míg ha Krisztus igáját vesszük magunkra: mintha már nem is nyomná oly terhesen vállainkat az élet gondja és járma! Természetesen; mert a Krisztustól, vagy ha jobban tetszik, mondjuk így: a Krisztus vallásából, szent evangyéliomából, valami csodálatos erő árad ki reánk folytonosan, mely saját gyenge, hamar ellankadó erőnket ismét és ismét felújítja, megsokszorozza, s a munka és életgondok terhének emelésére csak annál képesebbé teszi, — amint Pál apostol is vallja: „Mindent cselekedhetem a a Krisztus által, ki engemet megerősít". (Fil. 4, 13.)

Igen, megerősít a Krisztus, szava, türése és példája által. Ő mondá: „Az én Atyám mind ez ideig munkálkodik, én is munkálkodom; munkálkodjatok ti is, míg nappal vagyon". S ha a szorgalmas munkások példája csak buzdítólag hat a rest munkásokra: mennyivel felemelőbben kell hogy hasson reánk a mi nagy Mesterünk példája, ki oly

fáradhatatlanul munkálkodott az emberiség boldogításán s oly híven végezte el azt a nagy munkát, melyet a mennyei Atya reá bízott! ... Minket is mindnyájunkat a mennyei Atya hívott el a munkára; ő tette azt kötelességünkké; ő jelölte ki kinek-kinek helyét, sorsát e világban; de viszont ez a mennyei gazda ád nekünk a mi munkáinkra, küzdelmeinkre erőt, kegyelmet is, — amint Ézsaiás is mondja: „Az Úr a megfáradottnak erőt ád és akinek nincsen ereje, erejét megsokasítja“ (40, 29.); és egyszersmind a híven küzdőknek ád jutalmat is: mert megáldja kezök munkáját itt e földön s bőséges jutalmat ígér nekik a mennyben.

Ha mindezen gondolatokat és igazságokat, mikre ugyancsak a Jézus vallása tanít, szívünkbe véssük, s ha igy napi munkáinkat Istennel kezdjük, Istennel végezzük, — el nem felejtvén soha, hogy mi voltaképen nem embereknek, hanem Istennek szolgálunk: úgy bizonyára sokkal, de sokkal könnyebbé, elviselhetőbbé válik a munka terhe is rajtunk, s a mi igánk is, mint a mi Urunké, a Krisztusé, gyönyörűséges lészen.

Ami pedig a megélhetés miatti panaszokat illeti: nyugtasson meg e tekintetben is a Krisztus szava és példája minket. „Ne legyetek szorgalmatosak, — ne aggódjatok túlságosan — úgymond ő — a ti életetekről. Mert jól tudja a ti mennyei Atyátok, mi nélkül szükölködtök ti“; és ha ő még az égi madarakról is gondot visel, mennyivel inkább ti rólatok? ... Ne mondjátok azt se, hogy szegények vagytok, hisz az ember fiának annyi helye sem volt, hova fejét lehajthatta volna. Csak munkálkodjatok, míg nappal van; míg erősek, egészségesek vagytok; csak szedjétek fel a maradék darabokat, hogy semmi veszendőbe ne menjen; csak becsületes munkában, józanság-

ban, a Krisztus nyomdokainak követésében töltsétek napjaitokat: óh akkor Isten kegyelme el nem hagy; gondviselése megtart benneteket a jó és rossz napokban egyaránt!... Énekeld azért, megfáradt vándora a földnek, vallásos kebellel s megkönyebbült szívvel: „Én lelkem, mire csüggedsz el, Mit kesergesz ennyire? Bízzál Istenben s nem hágy el! Kiben örvendek végre. Ki nékem szemlátomást Nyújt kedves szabadulást, Nyilván megmutatja nékem, Hogy csak ő az én Istenem!“

III.

„Jöjjetek én hozzám mindnyájan!“ Így szól végre az Úr Jézus azokhoz is, kik a szenvedések és bánat terhe alatt roskadoznak és siránkoznak.

Óh, mily végtelen nagy ezeknek is a száma!... Az ótestamentomban egy Jábes nevű emberről olvasunk, ki azt kérte Istentől, hogy oltalmazza őt meg minden veszedelemtől: hogy soha az életben bút ne lásson (1. Krón. 4, 10). Ily szerencsés embert a ma élők között hiába is keresnénk; mert hisz' kicsoda volna az, ki elmondhatná, hogy ő rá a jó Isten idáig még semmi, de éppenséggel semmi bajt, szenvedést nem bocsátott és bizonyos lehetne arról, hogy a jövőben sem fog bocsátani? Ah mennyi baj, mennyi veszedelem és szenvedés éri a földnek minden egyes vándorát kivétel nélkül, e pusztában való bujdosásának rövid ideje alatt! Most a természeti csapások, másszor a rossz emberek bántalmai miatt; most szép reményeiben való megcsalatkozás, majd a jövőtől való aggódás miatt. Most őt veri le lábáról a betegség, majd szeretteit kell féltenie az elvesztéstől. S Istenem! hány szerencsétlen Lázárral találkozunk az életben, kik a nyavalyáktól leveretve hónapok, esztendők óta betegágyukban sinlődnek s a zsoltáríróval így imád-

koznak: „Könyörülj rajtam, Uram,! mert elfáradtam fohászkodásimban s minden éjjel könnyhullatással öntözöm nyoszolyámat". S hány búbánatos Rákhel kesereg szíve magzatának, angyal-gyermekének kora elvesztésén! Hány Mária és Mártha siratja szerette kedves testvérét; hány hitves veszti el korán életének hü párját, támaszát s hány keseredett szívü árva kiáltja szívreható zokogással: „Jaj nekünk, elesett a mi fejünknek koronája!"

Óh, szenvedő testvéreim! ti, kik a bánat terhe alatt megfáradtatok s kiknek könnyhullatás a kenyeretek éjjel és nappal! én nektek jobb tanácsot, igazibb vígasztalást nem nyújthatok, mintha azt mondom: Jertek mindnyájan a szenvedők legfőbb orvosához, az Úr Jézus Krisztushoz s ő megnyugtat, ő meggyógyít titeket!... Lássátok, mennyi próbán, mennyi megaláztatáson és szenvedésen ment ő is keresztül! s ő mégis szelíd és alázatos lélekkel hajolt meg szent Atyjának akarata előtt; zúgolódás nélkül fogadta kezéből a keserü poharat, önkényt vette vállaira a kínos keresztet s hordozta azt szelíd türelemmel. S tette mindezt nem önmagáért, hanem mi érettünk, bünösökért, amint Péter apostol is mondja: „A Krisztus szenvedett ti érettetek, nektek példát hagyván, hogy az ő nyomdokait követnétek".

Óh, vegyétek fel hát az ő igáját, vegyétek fel az ő keresztjét s hordozzátok azt ti is szelíd és alázatos, Istenben bízó és Isten akaratán megnyugovó lélekkel! Mert csak így lehettek méltó tanítványai, mint maga mondá: „Ha valaki akar engemet követni, tagadja meg magát és minden napon vegye fel az ő keresztjét és kövessen engemet". (Luk. 9, 23.) S bizonyára, ha őt követjük, ha vele türünk, vele szenvedünk: ő vele együtt dicsőülünk is

meg, mint az apostol mondja (Róm. 8, 17). Vagyis, mikor e siralom völgyéből végre elköltözünk, együtt leszünk a Krisztussal odafent a mennyei paradicsomban is.

— Óh azért, mennyei édes Atyám! ha szabados szent tetszésedből, most vagy bármikor, a te dorgáló, fenyítő vessződet rám bocsátod; „ha sajtolgatsz, kereszttel látsz: adj nekem engedelmes és alázatos szívet, hogy türéssel, reménységgel várjam idvességemet".

...De végzem immár beszédemet, szívetekre kötve még egyszer az Úr Jézus boldogító meghívását: „Jöjjetek én hozzám mindnyájan, kik megfáradtatok és megterheltettetek és én megnyugosztlak titeket"... Legyen erre a jézusi meghívásra a ti válaszotok a 108-ik dícséret első verse: Igen, Uram! „Lelkünk hozzád kivánkozik, Óhajtozik, Oh életnek kútfeje! Mert nálad talál oltalmat, Nyugodalmat, Idvességünk ereje". Ámen.

XIII.

Adjátok meg az Istennek, ami az Istené!

(Adakozásra felhívó beszéd.)

Mát. 17, 24—27. „Mikor pedig jutottak volna Kapernaumba, menének Péterhez, akik a két drakhmát szedik vala“. stb.

A názáreti Jézus Krisztus, tiszteletben tartván nemzetének vallásos szokásait, a zsidók sátoros ünnepét fent töltötte a szentvárosban, Jeruzsálemben; ahonnan tanítványaival együtt épen most érkezik vissza a galileai tenger melletti kies városkába, Kapernaumba, — mint ahol leghuzamosabban szokott volt tartózkodni s amely ennélfogva mintegy otthonául szolgált annak az ember-fiának, aki különben oly szegényes körülmények közt élt, hogy saját mondása szerint: annyi helye sem volt, hova fejét lehajtaná.

Alig érkeztek meg azonban Kapernaumba a Mester és az ő tanítványai, még jóformán az út porát sem rázhatták le lábaikról: már is egy kis kellemetlenség éri őket. Ugyanis, két rideg tekintetü férfiuval találkoznak, akik nyájas köszöntés helyett hivatalos komolysággal, sőt bizonyos nyerseséggel szólítják meg Pétert, a tanítványok között az elsőt, ezekkel a szavakkal: hát a ti mesteretek talán nem is akarja megadni magáért a két drakhmát?...

Pétert, a különben is hevesvérű, hamar indulatba jövő tanítványt, mód nélkül bántotta ez a szemrehányó

kérdés. Hiszen már maga az, ha az embert kötelességeire figyelmeztetik, annyival inkább, ha adójának vagy bármi adósságának lerovására szólítják föl, már ez is rossz vért szokott szülni a legtöbb embernél. De hagyján, ha szép szerével történik a kérés! hiszen az adószedők is csak kötelességöket teszik, mikor az adó megfizetésére figyelmeztetnek... de ilyen durva, ilyen kihívó modorban támadni rá a nagy Mesterre!... Mert hiszen világos, hogy neki szólt ez a szemrehányás, aki bizony a zsidó hivatalosok előtt, tehát a papok, írástudók, a templomelőljárók, no meg az adószedők előtt, korántsem volt soha valami kedvelt egyéniség; sőt ellenkezőleg hova-tovább nagyobb szálka volt szemökben a názáreti próféta; akit épen ezért nem is szüntek meg folytonosan szemmel tartani, minden lépésére, minden szavára szigorúan ügyelni s őt minden legkisebb, látszólag törvénybe ütköző cselekedetéért legott kíméletlenül kérdőre vonni.

Innen magyarázható ki ez a durva zaklatás is a két drakhmáért (mely görög pénz — mellékesen megjegyezve — körülbelől egyenlő értékü volt a mi koronánkkal s a zsidók fél siklusával), amelyet a mózesi törvény értelmében minden felnőtt zsidó köteles volt adni előbb a szent sátorra, majd azután a jeruzsálemi templomra, — csupán a papok és léviták lévén mentesek ez adó alól. Elvárták tehát Jézustól is, mint kapernaumi lakostól, hogy a maga személye után minden bizonynyal megfizeti ezt a templomi adót. Mert csak nem tartja talán magát egyenlő rangúnak az adómentes papokkal és lévitákkal!?... Ami feltevésnek is bosszantó. Ezért kérdezték hát az adószedők oly ingerülten Simon Pétertől: avagy „a ti Mesteretek nem adja-e meg magáért a két drakhmát“?

Ezeket így tudva, nem csodálom, ha Péter apostolt ezek a feddőző szavak egy kissé kihozták sodrából, s

amilyen volt a kérdés, csaknem olyan volt az ő felelete is: No már hogyne adná meg! „Igenis, megszokta adni“!...

Az Úr Jézus, aki szintén tanúja volt e jelenetnek, szó nélkül, szokott szelíd nyugalmával hallgatta végig ezt a szóváltást. De mihelyt az adószedők eltávoztak és ő és tanítványai bementek a házba, mindjárt szóvá tette ezt a dolgot, s még mielőtt Péter újból, az ő Mestere előtt is kifejezést adhatott volna bosszankodásának a kellemetlen eset miatt: az Úr „elővevé“, azaz megelőzé őt, ezekkel a szavakkal: „Mint tetszik neked, vagy: mit gondolsz Simon? E földi királyok kiktől szoktak venni adót vagy rovást: az ő fiaiktól-e, vagy az idegenektől“? E kérdésre a Péter válasza nem lehetett más, mint az, hogy: az idegenektől, azaz alattvalóiktól, hiszen saját fiaikat, a királyi hercegeket csak nem adóztatják meg. — Nos hát — folytatá beszédét az Úr — akkor hát a „fiak szabadosak“.

Mit értett ez alatt az Úr? Azt, hogy ő, mint az örökkévaló királynak, az élő Istennek a fia, voltaképen nem tartoznék adót fizetni az Isten templomára, minthogy ő nem csupán a papoknál és lévitáknál, de még magánál a templomnál is nagyobb, — mint más alkalommal mondá. Mindazáltal szíves-örömest aláveti magát nemzete vallásos szokásainak s az ősrégi törvény rendelkezésének, ha egyébért nem, már csak abból az okból is, hogy „őket meg ne botránkoztassuk“, — mondá az Úr. Mert bizonyos, hogy ha a két drakhma fizetését megtagadná, ezzel óriási feltűnést, valóságos botrányt idézne elő. Minden jóérzésü zsidó honfitársa ujjal mutatna rá, mint aki még a templomtól, az Isten-házától is sajnálja azt a fél siklust, amelynek a lerovása pedig szent kötelesség! Volna-e lelke akárkinek, annyival inkább egy ilyen törvénytudónak, mint a názáreti próféta, megtagadni Isten-

tõl, ami az Istené és az ő szent templomáé?... Hiszen e vakmerő cselekedetével magát a legfelségesebb helyet, azt a szent Siont vetné meg, — ami szentségtörés! Sőt mi több, magát a Jehova-Istent illetné szidalommal, — ami égrekiáltó halálos bün!

Ime, ilyen következése lenne annak, ha az Úr Jézus csakugyan vonakodnék az Isten templomára megfizetni az adót. Ő tehát, semhogy botrányt okozzon, inkább lemond kiváltságáról, lemond fiúsági jogáról is. S minekutána Simon Péter úgyszólván már kérkedett is azzal, hogy az ő mestere nem szokott elmaradni semmiféle tartozása lerovásával, elhatározta, hogy rögtön lefizeti a töle kívánt két drakhmát a templomra... De honnan, miből? holott „a rókáknak barlangjok vagyon, az égi madaraknak fészkök; az ember-fiának pedig nincsen fejét hova lehajtsa“... Mindegy! azért annak a szent siklusnak elő kell valahonnan kerülni okvetetlenül, ha mindjárt fáradságos munkával is, ha mindjárt a tenger fenekéről is!...

Igen, igen, — szól azután az Úr kedves tanítványához, — menj el, fiam Péter! a tengerre, vesd be a horgot; és amely hal először reá akad, vond ki és annak száját felnyitván, találsz abban egy státert — vagyis egy görög ezüst pénzt, melynek értéke négy drakhma, a mi pénzünk szerint körülbelöl két korona volt, — és azt kivevén, add nekik én érettem és te éretted“. — Így akarta az Úr Jézus elejét venni minden botránynak, s ezzel akart örök időre s így nekünk is hathatós példát adni arra, amit egy másik alkalommal ekképen fejezett ki: „Adjátok meg ami a császáré, a császárnak, és ami az Istené, az Istennek“.

* * *

Ime, keresztyén testvéreim! a názáreti Jézus megfizette a reá kirótt szokásos adót, noha mint Isten fia, mint a zsidók Messiása és királya, tulajdonképen nem is tartozott volna vele. De megfizette mégis, mivelhogy szerette az Isten templomát, az ő Atyjának házát, és mivel szerette nemzetét is s annak ősrégi törvényét, hagyományos szent szokását nem akarta megrontani avagy csak egy kis jottával sem. Ő, aki annyiszor hivatkozott arra, hogy mi van megírva a törvényben, hogy is felejthette volna el, hogy mit jegyzett föl a nemzet nagy törvényhozója, Mózes az ő második könyvének lapjaira, ahol tudniillik a szent sátor építéséről emlékezik (25, 1. 2. 8.): „Szóla az Úr Mózeshez — ezeket olvassuk a nevezett könyv 25-ik részében, — mondván: Szólj az Izráel fiainak, hogy szedjenek nékem ajándékokat, minden embertől, akit szíve hajt arra: és készítsenek nékem szent hajlékot, hogy ő közöttük lakozzam“. És ismét (30, 12. 14—16.) „Mikor az Izráel fiait fejenként számba veszed, — mindaz, aki átesik a számláláson, 20 esztendőstől fogva felfelé, ajándékot adjon az Úrnak. A gazdag ne adjon többet és a szegény ne adjon kevesebbet fél siklusnál, és add azt a gyülekezet sátorának szolgálatjára“. S milyen megindító volt a jelenet, mikor — mint ugyancsak Mózes följegyzé (II. 35, 21.) „Eljöve mindenki, akit a szíve indíta és akit a lelke hajt vala, és hozának ajándékot az Úrnak a gyülekezet hajlékának készítéséhez és annak minden szolgálatához. És jövének férfiak és asszonyok, együtt mind, akit szíve indított: hozának kapcsokat, függőket, gyürüket, karperecet, mindenféle arany eszközöket és sok-sok egyebet; a többek között az asszonyok,

amit saját kezeikkel fonának: a kék, bíborpiros és karmazsinszínű gyapotot és gyolcsot — azt is mind felvivék"; annyira, hogy már sok is volt az ajándékból s a szent sátor építői azt mondották Mózesnek: „Többet hord a nép ajándékba, mint amennyi kell a munka elkészítésére"; úgy, hogy Mózesnek parancsolatot kellett kiadnia: „Se férfi, se asszony ezután ne készítsen ajándékot a szent munkára... És az egész épület elvégzésére elég volt az adomány, még felesleges is".

Ehhez hasonló áldozatkészséget tanusított Izráel népe Dávid és Salamon királyok idejében is, mikor meg arról volt szó, hogy a szent sátor helyett egy állandó, nagyszerű templomot építsenek a Sion hegyén a Jehovának. Maga Dávid király, a názáreti Jézus egyik dicső őse, ment elől jó példával, midőn így szólt: „Mivel nagy kedvem van az én Istenem házához, ami kincsem, aranyam és ezüstöm van, mind odaadom az én Istenem házának szükségére". (1. Krón. 29, 3.) S az ő példájára az egész nép nagy lelkesedéssel ajánlotta fel a szent célra aranyát, ezüstjét s mindenféle drágakövét, amivel csak birt; és leírhatatlan volt a népnek s királyának öröme azon, hogy „tiszta szívökből adakozhatának az Úrnak". „Oh mi Urunk Istenünk! — így kiált föl maga Dávid király az egész gyülekezet előtt, hálára emelt kezekkel — mind ez a gazdagság, amit gyüjtöttünk, hogy néked és a te szent nevednek házat építsünk, a te kezedből való és mindazok tiéid. Én mindezeket tiszta szívemből, nagy jókedvvel adtam, s látom, hogy a te néped is nagy örömmel, szabad akaratja szerint adta ezeket néked. Oh Ábrahámnak, Izsáknak és Izráel-

nek Ura Istene! tartsd meg mindörökké ezt az érzést és ezt a hajlamot a te néped szívében és irányítsd az ő szívöket te feléd!" (1. Krón. 29, 16—18.)

Majd midőn Esdrás és Nehémiás idejében a 70 éves babyloni fogságból hazatért Izráel az elpusztult Jeruzsálem kőfalait ismét megépíté s a megfertőztetett és lerombolt templom helyett egy második templomot kezde építeni az Úrnak: megint fellángolt a lelkesedés és az áldozatkészség tüze az egész Izráelben s a templomépítés költségére ezereket meg ezereket ajánlottak fel, sőt „átok mellett esküt tevének, hogy megőrzik és cselekszik a Jehovának minden parancsolatait és rendeléseit" (Neh. 10, 29.) és hogy — olvassuk a többek közt a Nehémiás könyvében — „vetünk magunkra harmadrész siklust esztendőnként a mi Istenünk házának szolgálatára, — azonkivűl — felvisszük földünknek első zsengéjét és minden fa gyümölcsének első zsengéjét esztendőnként az Úr házába; annak felette elvisszük szarvasmarháinknak és juhainknak első fajzásait a papoknak, földünknek tizedét pedig a lévitáknak, akik szolgálnak a mi Istenünk házában". (10, 35—37.)

A zsidó nemzet e dicsőségteljes múltjára büszke is volt a legutolsó Izráelita is és hüségesen ragaszkodott, sőt ragaszkodik még ma is az elődökről reá maradt szent örökségéhez: a mózesi valláshoz és annak legaprólékosabb rendeléseihez és szokásaihoz. Ezért mondá dicsekedve a farizeus: „Igazán megadom dézmáját minden marhámnak". Hát vajjon a názáreti Jézus lehetne-e hütlen nemzetének szent hagyományaihoz!? Lehetne-e olyan szükkeblü, hogy még az Úristen templomától is megtagadja azt a csekélységet, azt a két

drakhmát, holott az ősök ezreket meg ezreket áldozának az Úr oltárára!... Szégyen és gyalázat volna ez s megbotránkoznék rajta az egész Izráel! — Mindezt jól tudta a názáreti Jézus; és mivel „az Úr háza után való epekedés emészté“ őt is: ezért mondá Simon Péternek: „hogy őket meg ne botránkoztassuk“, menj el a tengerre s mint aki úgyis értesz a halászathoz, fogj horoggal egy halat s annak az árát add a templomi adóba én érettem és te éretted... S ezért mondá később a farizeusoknak is ama nagyjelentőségű szavakat: „Adjátok meg Istennek, ami az Istené!“

* * *

„Adjátok meg Istennek, ami az Istené!“ Krisztus Urunknak ez intelme nektek is szól, keresztyén testvéreim! Adjátok meg Istennek ti is mindenekelőtt a tisztelet, a hála és a szeretet adóját. Azután adjátok, szenteljétek Istennek a ti szíveteket, mint amelyből származik ki az élet! adjatok neki olyan szívet, mely telve van Isten- és emberszeretettel, tántoríthatatlan hittel és lankadatlan buzgósággal; adjatok Istennek töredelmes és alázatos szívet, adjatok tiszta és engedelmes szívet!... És aztán ne felejtsétek el, hogyha ilyen tökéletes szívet adhattok az Istennek: ezért elsősorban bizonyára annak a jó édes anyának tartoztok hálával és köszönettel, aki benneteket bölcsőtől a koporsóig lépten-nyomon kísér, aki titeket az igének méznél édesebb tejével táplál, aki szíveteket a rá-rátapadó szennytől szüntelenül mosogatja, meg-megcsüggedő erejét, bizalmát ama mennyei forrás üdítő vizével éleszti és erősíti. — Mondanom se kell, hogy ez a jó édesanya: az Isten anyaszentegyháza. Avagy elfelejtkezhetnétek-e valaha ez áldott jó édesanyáról? Elfelejtkezhetnétek-e nevelő-dajkátok iránt

tartozó kötelességeitekről?... Oh nem, nem! Lám, a mi nagy Mesterünk, a Jézus mily nagyrabecsülte az Isten templomát, holott annak oltára akkor még nagyon is tökéletlen áldozat tüzétől füstölgött. Mennyivel többre kell hát hogy becsüljük mi Istennek amaz oltárait, amelyeken ma már a lélekben és igazságban álló áldozatnak tiszta lánggal égő tüze lobog!

Oh vigyétek ez oltárokra, hozzátok fel közelebb e szent gyülekezet oltárára, a ti tiszta szívből, jó kedvből való áldozatotokat és adakozástokat! Ne maradjon el közületek senki, még a legutolsó szegény özvegyasszony sem, az ő két drakhmájával; ha másért nem, legalább azért, hogy egyebeket m e g n e b o t r á n k o z t a s s a t o k; hogy másoknak rossz példát ne adjatok; hogy ne vélje senki rólatok, hogy ti rosszabbak akarnátok lenni atyáitoknál, kik e templomot, iskolát nagy áldozattal megépítették s szent örökségként reátok hagyták! Hogy ne mondhassa senki rólatok, hogy ti méltatlan utódai vagytok azoknak a lánglelkü protestáns ősöknek, akik a Krisztus nevéért, akik evangyéliomi szent vallásunkért oly kimondhatatlan sok háborúságot szenvedtek teljes háromszáz esztendőn keresztül! akik éheztek és szomjúhoztak, rongyoskodtak és dolgoztak, míglen nagy fáradsággal, tulajdon kezeikkel maguknak egy szerény kis imaházat építhettek s ime alig dicsérhették abban az Urat a maguk egyszerű módja szerint, már megirigyelték azt is tőlük az evangyéliom ellenségei, — akik bezárták és elfoglalták tőlük templomukat, megfosztották a protestánsokat jogos tulajdonuktól, erőszakkal elvevén tőlük a templommal együtt szent edényeiket, harangjaikat, iskolájukat és temetőjüket is. S ha azután ennyi égrekiáltó igazságtalanság miatt csak szólani is mertek, hát akkor arculverettek; ha ellenszegülni bátorkodtak, még magánvagyonuktól is megfosztattak, sőt nem egyszer szülőföldjükről is elüzettek;

hogy úgy kellett sokszor bizonytalan és idegen helyeken bújdosniok, lelkipásztorukkal és tanítójukkal együtt. De mindezt békességgel tűrték s készebbek voltak inkább zaklatást, nyomorúságot, mindent elszenvedni, — készebbek voltak börtönbe, kínpadra hurcoltatni — sem mint protestáns egyházuktól, evangyéliomi hitüktől elszakadni!...

Ilyen csodálatos áldozatra képesek volnának-e vajjon ama dicső ősök ma élő fiai, leányai? E kérdésre nem tudom mit feleljek, mikor — fájdalom — oly sok lágymeleg, sőt teljesen közönyös és hideg, nem egyszer ellenséges indulatú szívekkel kell hogy találkozzunk anyaszentegyházunk kerítésein belől... De talán nem tévedek, ha azt mondom: Istennek legyen hála! vannak még sokan, sok ezeren és százezeren a magyar protestáns Sion fiai és leányai között, kikben még nem ízetlenült meg a só, az evangyéliom sava, akiknek keblében még kiolthatatlan lánggal lobog az Úr házának szeretete! — akik megadják nem kényszerítésből, hanem örömest Istennek is, ami az Istené; akik, ha dolgozni kell az anyaszentegyházért, hát seregestül mennek dolgozni s egy-két nap alatt százakat keresnek és áldoznak az Úr oltárára. Vannak, Istennek legyen hála! vannak még elegen, akik ha új templom vagy új iskola építéséről, vagy csak javításáról van szó, hát nem állanak szükkeblüen félre és nem húzódoznak az áldozathozataltól; hanem buzgóságos szívök önkéntes adományát ép oly önmegtagadással és készséggel ajánlják föl a szent célra, mint akár a hajdani Izráeliták a szent sátor, vagy a Salamon temploma építésére a maguk ezüstjét és aranyát.

A mi gyülekezetünkről is, általánosságban szólva, örömmel tehetem azt a bizonyságot, hogy ennek tagjai míg egyrészt szeretik az Úrnak házát s annak javaival hiven élnek, oltáránál buzgón megjelennek és az Úr igéjét örömmel hallgatják, — másrészt megadják Istennek, ami

az Istené, abban az értelemben is, hogy az ő két drakhmájukat, a Jézus példája szerint, az anyaszentegyház fentartására évről-évre lelkiismeretesen megadják, — azonkívül koronként Isten dicsőségére is kisebb-nagyobb adományokkal járulnak, sőt számos esztendőn keresztül szíves örömest verejtékeztek szeretett egyházuk jobbvoltáért.

Azért hadd rekesszem be mai elmélkedésemet Dávid királynak ama könyörgésével: oh Uram és én Istenem! „tartsd meg mindörökké ezt az érzést és ezt a hajlamot a te néped szívében és irányítsd az ő szívöket te feléd!“ Ámen.

XIV.

Az élet kertje.

— Farsangi. —

1. Móz. 2, 16. 17. „És parancsola az Úr Isten az embernek, mondván: A kert minden fájáról bátran egyél. De a jó és gonosz tudásának fájáról, arról ne egyél; mert valamely napon arról ejéndel, halálnak halálával halsz meg".

Beköszöntöttek hozzánk azok a napok, amiket közönségesen farsangi napoknak nevezünk s amelyek mintha folytonosan azt hangoztatnák: itt az ideje a nevetésnek, a mulatozásnak, — örüljetek az örülőkkel! És csakugyan azt tapasztaljuk, hogy ezekben a napokban és hetekben, — minthogy a tél fagyos keze különben is elzárta előlünk a természet nagy dolgozó műhelyét, — az emberek nagy része szívesen, sőt mintegy kötelességszerüen ragadja meg a kínálkozó alkalmat a nevetésre, a vígadozásra, — már vagy saját otthonában, a sok mindenféle jóval megterített asztala mellett; vagy azokon a helyeken, hol télben is szép virágok, az örömök, a jókedv virágai nyílnak, s amely helyek különösen a vídám s gondtalan ifjúság szemében csaknem úgy tünnek fel, mintha megannyi paradicsom-kertek volnának.

Hát hiszen az csak természetes dolog, hogy az ember szíve, kivált az ifjú-korban, hőn vágyakozik az örömök után és semmit sem óhajtana jobban, mint hogy a földi élet kertje számára csupa örömvirágokat teremne.

Nincs is ellene a vallásnak egyetlen szava sem: hogy midőn ideje és helye van a vígan való lakásnak, hogy olyankor meg ne nyissuk szívünket az örömöknek, az élvezeteknek és hogy le ne szakítsuk az élet kertjében azokat a rózsákat, melyeket maga a jóságos Teremtő ültetett oda számunkra, — amint már a bölcs Prédikátor is megmondotta, (5, 18.) hogy „akinek az Isten megengedte, hogy örvendezzen: ez az Istennek ajándéka". — Maga Krisztus Urunk is, akinek tanítását és példáját kell követnünk minden dologban, maga ez a tökéletes bölcsességű ember-fia is megengedhetőnek, szabados dolognak tartotta az örömök élvezetét, és minden tartózkodás nélkül vett részt az örülők társaságában — mint közönségesen tudva van: a kánai menyegzőben, — de egyebütt is; így a többek közt egyik tanítványának, Máténak a lakodalmas házánál, hol, mint meg vagyon írva, együtt telepedett le s együtt evék és ivék nemcsak tanítványaival, de a publikánusokkal és bűnösökkel is. (Mát. 9, 10.)

E szerint hát a társas összejöveteleken és azok mulatozásaiban résztvenni, az élet kertjének számunkra nyíló virágait leszakítani, mindnyájunknak szabad; sőt egyenesen kötelességünk e rövid földi életet magunkra s másokra nézve mennél édesebbé, örömteljesebbé és így mennél könnyebben elhordozhatóvá tenni...S ha így fogjuk fel az életet, akkor csakugyan nincs jogunk azt siralom-völgyének nevezni; hanem ellenkezőleg oly paradicsom-kertnek kell azt tartanunk, melyet egyenesen a mi gyönyörködtetésünkre és hasznunkra, ezer meg ezer szépséggel ékesített fel s megszámlálhatatlan jókkal rakott meg a jóságos Teremtő áldott szent keze!

Csakhogy nem szabad felednünk, atyámfiai! hogy valamint az Édenkert közepén ott állott az a bizonyos tiltott fa, amelynek gyümölcséből való evés az addig oly

boldog első szüleinknek aztán a legnagyobb boldogtalanságát, sőt halálát okozta volt: úgy ránk nézve is a földi élet kertje csak addig és csak úgy lesz paradicsom-kertje, ha szüntelen szemünk előtt tartjuk azt a tilalomfát, amelyre az az isteni parancs és figyelmeztetés van felírva: „A kert minden fájáról bátran egyél. De a jó és gonosz tudásának fájáról, arról ne egyél; mert valamely napon arról ejéndel, halálnak halálával halsz meg!“

Tegyük, atyámfiai! ez isteni parancsolatot örvendezésünk, társas mulatozásunk áthághatatlan zsinórmértékévé; nemcsak a farsangi időszakban pedig, hanem mindenkor, — s akkor az élet kertje nem siralomvölgye, hanem valóságos édenkertje lehet ránk nézve mindvégig.

Most pedig jertek s e farsangi vasárnapon tekintsünk kissé körül a földi élet paradicsomkertjében.

* * *

Ha földi életünk kertjét megtekintjük, gazdagon megrakva látjuk azt mindenféle jóval; miket mind az ember számára, az ember eledelére, táplálására és hasznára szánt a Teremtő. A föld millió plántái az ember számára virágoznak és gyümölcsöznek; a ragyogó nap sugárai az ember számára érlelik a kenyeret adó búzakalászokat... S a kert hatalmas ura, miként a paradicsomban Ádámnak, ma is azt mondja az embernek: Ember! ebben a gyönyörü kertben minden, de minden a tied; élvezd annak javait bátran, egyed a te kenyeredet vígassággal!... Csak egyetlenegy fát tiltok el tőled: a jó és gonosz tudásának fáját; arról ne egyél, ha kedves előtted az élet és annak boldogsága! — Hajh, de az ember gyarló és esendő! inkább hisz a ravasz kígyónak, mint az örök bölcseségű Istennek, és hiába a tilalom szava: csak

azért is azt cselekszi, amit nem kellene, hogy cselekedjék. Igen, mert hát az az átkozott kígyó azt hiteti el vele, hogy a tiltott fa gyümölcse édesebb; hogy édesebb, mint az a gyümölcs, melynek fáját magunknak kell elültetnünk; hogy jobb ízű, mint az a kenyér, melyet két dolgos kezünkkel s arcunk verejtékével keresünk. Pedig dehogy! dehogy lehet ízes és tápláló az a falat, melyre a bün szennye, az emberek átka s Isten haragja tapad!... Hogy tehát nyugodtan s vígassággal ehessed kenyeredet, tartsd eszedben szüntelen az Úr parancsolatát: Ember! ami tilos, ahhoz ne nyúlj! ami tiltva van, azt ne tedd!

De hogy ha e parancsolat szerint tilos hozzá nyúlni a tiltott fa gyümölcséhez: ne gondoljuk ám, hogy abból a gyümölcsből pedig, melyből szabadon ehetünk, már derüre-borura, kényünk-kedvünk szerint lakmározhatunk. Nem! Csak bizonyos, szorosan megszabott határok között élhetünk mi Isten minden adományával... Tehát, ha például sok esztendőre eltett javaid vannak: abból még nem következik, hogy szabad legyen neked így szólanod az evangyéliomi gazdaggal: egyél, igyál én lelkem a torkig lakásig, az összeroskadásig! vagy: tele csüreim vannak nekem, kinek mi gondja rá, ha két kézzel szórom is a pénzt s élem a világomat, amint nekem tetszik!... Nem úgy van, édes atyámfia! van mindenben korlát és határ: eddig és eddig szabad, azon túlmenni már tilos! azon túl már a mértékletlenség, a dobzódás, a pazarlás vészes örvénye tátong feléd, s bizony könynyen belefuladhatsz s halálnak halálával halsz meg, ha dacolva Isten parancsolatjával, e tilos területre lépsz!

... Tovább vizsgálva a földi élet sok áldással megrakott kertjét: azt látjuk, hogy a jó Teremtő nem csupán testünk eledeléről, de szomjunk eloltásáról s szívünk vidámításáról is jóságosan gondoskodott. Itt frissen csörgedező kútfők kínálkoznak az utazásban

megfáradottnak felüdítésére; amott „kövér must csurog a hegyeken“, amelytől a lankadt erő felújúl, a szív lángra gyúlad. Mind a vízforrásokat, mind a borforrásokat a mi számunkra nyitotta és rendelte a Teremtő s ez utóbbi élvezetére még különösen is felhívott, monván: „Igyad vídámsággal a te borodat!“... No hiszen, az Úrnak ezt a parancsolatját, nézd csak, mily szíves örömest követi és teljesíti kicsinyje, nagyja a szomjuhozók seregének! nézd, mint jár kézről-kézre a vidámító itallal telt pohár: „Rajta, ürüljön a pohár, míg isztok, a bú messze száll!“...

Valóban igaz, a bor s a többi vídámító ital a bút, gondot egy időre elfeledteti; csak az a baj, hogy aztán igen könnyen és igen gyakran elfeledteti az emberrel egyszersmind azt az aranyszabályt is, hogy: a jóból is megárt a sok!.. Fájdalom, alig történik Istennek egyik adományával is annyi visszaélés, mint épen a borral, nemkülönben az azzal rokon természetü vidámító, de egyúttal bódító és a valóságos méreghez hasonló szeszes italokkal! Persze, mert az a paradicsomi kígyó ott szokott ólálkodni rendesen, ahol mulatnak és pedig kedvderítő italok élvezete mellett mulatnak Éva fiai és leányai, — hogy oly dolgok cselekvésére csábítsa őket, amik ellenkeznek Isten azon parancsolatjával, hogy ami tiltva van, azt ne tedd!... „Ne add azt a mérges italt annak a gyenge kis gyermeknek, te édes apa, édesanya!“ — ezt parancsolja Isten s a józan ész törvénye. — „Mit! — okoskodik a kigyótól félrevezetett eszesség — már miért ne adnám? Hisz csak erősödik s annál jobban nő és szép piros is lesz tőle!“... Igen bizony, akárcsak a szép piros gyümölcs a fán: meg sem ért még s már is férgesedni kezd!...

„Igyad vídámsággal a te borodat!“ — mondja az Úr — „a te szíved vidámítására ad-

tam azt!" Bort inni tehát szabad, — mondhatnók azt is, hogy épen szükséges: — nemcsak a szív vidámul meg tőle, de erőt nyernek a lankadt tagok is; a betegeknek, öregeknek orvosság a bor; a szegény elfelejtkezik mellette az ő nyomorúságáról; gazdag és szegény örömét, jókedvét egyaránt éleszti, tüzeli... Csakhogy míg isszátok, résen legyetek és vigyázzatok ám, hogy az a ravasz kígyó valamiképen kísértetbe ne vigyen benneteket! Mert bizony-bizony az az Istenadta bor, ha mértéken túl ürítgeted annak poharát, meglásd, egyszer csak elveszti rád nézve jótékony hatását és hasonlatossá lesz a mérges kígyóhoz, mely előbb-utóbb megcsíp és oly veszedelmesen megmarhat, hogy jaj lesz neked, hogy halálnak halálával halsz meg! ... Hogy ezt a szégyenletes testi vagy erkölcsi halált elkerülhesd: maradj inkább csak a vízforrásnál, melynél üdítőbb, egészségesebb, ártalmatlanabb ital nincs szomjúságod enyhítésére. Ha pedig jónak látod hozzá nyúlni a bor poharához is: vigyázz, hogy az soha, de soha a mértékletlenség, a bűn poharává ne váljék a te kezedben, vagy mint Krisztus urunk mondá: vigyázz, hogy meg ne nehezedjék szíved valaha a részegségnek miatta!...

... Tovább szemlélődve az élet kertjében: itt is, ott is gyönyörű virágos kertek tünnek szemünkbe: — a kedves és ártatlan ifjúság tündérkertjei ezek. Játszi, gondtalan ifjak, leányok kart karba öltve s vidám dalokat énekelve, járnak-kelnek itt a virágos bokrok között, — le-leszakítva róluk egy-egy tiszta szirmú rózsabimbót, vagy egyet-kettőt a szerény, de illatos ibolyák s az ártatlanság színébe öltözött fehér liliomok közül; hogy aztán koszorúba kössék és oda tűzzék a még szűzies tisztaságú, ifjúi örömtől és gyöngéd érzésektől dobogó szívök fölé ... Ottan-ottan a pezsgő jókedv különféle mulatozásra ragadja őket; az ifjúkor ártatlan élve-

zetei, kacagtató játékai mind előkerülnek; sőt az egyszerre csak felharsanó zene bűvös-bájos hangjaira kimondhatatlan örömtől repeső szívvel kezdenek legott az annyira sóvárgott mulatságukhoz: a rájok ellenállhatatlan varázst gyakorló tánc mindent felülmúló élvezetéhez. — No csak örvendezz ifjú a te ifjúságodban! hangzik hozzájuk az Úr szava s ember szava egyaránt. Óh, hisz az élet kertje számodra még valóságos paradicsom; mindenütt csak illatos virágok mosolyognak feléd, önként kinálkozva, hogy szakítsd le őket. No csak szakíts is belőlük bátran! hisz megvagyon írva: a kert minden virágát, gyümölcsét szabadon szedheted... Csak egyetlenegy virágbokor van, melyhez nyúlnod még most nem szabad; mely ép olyan természetü, mint a jó és gonosz tudásának fája volt az első paradicsomban, — erről az eltiltott virágbokorról, az Istenért, le ne tépj egyetlenegy virágot sem: mert menten számüzetel a paradicsomból és aztán halálnak halálával halsz meg!

Vigyázz azért kérlek és ne hallgass a rózsák közt folyvást ott lappangó kígyó mézédes, csábító szavára! Ne, egyetlen percig se; még csak meg se halld; dugd be inkább füledet s kezdj vídám dalra, vagy istenes énekre, s azzal és a Krisztus varás-szavával üzd el köródből az álnok szívü kígyót: távozz, távozz tőlem, sátán!... Lásd, aki enged a kísértő szónak és szakítani mer arról a tiltott bokorról: lásd csak egyszerre mint halaványul el annak az arca a leszakított virág mérges gőzétől! mint törlődik le arról az ártatlanság kedves hímpora s mint mocskolódik be annak kezétől a szeplőtelenség hófehér ruhája testén!... és szemei, melyek egy pillanatig gyönyörüséggel legeltek a leszakított csábos szépségü virágon, azok az előbb még oly tiszta és vídám mosolygású szemek mint borúlnak el hirtelen s mint telnek

meg lassan a szomorúságnak, a késő bánatnak, a nyugtalanító önvádnak keserves könnyeivel!

Tehát örvendezz ifjú a te ifjúságodban, járj ifjúságod paradicsomkertjében örömteljes szívvel: csak vigyázz, nagyon vigyázz, hogy tiltott, mérges lehelletű virágot le ne szakíts! hogy ami tiltva van, azt ne tedd, — nehogy az erkölcsi halál martaléka légy!

... Az ifjúság tündérkertjén túl vannak még más, gyönyörűbbnél-gyönyörűbb kertek is a földi életnek roppant terjedelmű paradicsomában. Nézzünk be ezek közül is néhányba, egy-egy pillanatra ... Itt tarka, zsibongó sokaságot látunk: — virgonc gyermekeket, nevető ifjakat, bájosan mosolygó nőket, vidám arcú férfiakat és nyájas tekintetű öregeket találunk együtt. A szabados örömök, a nemes élvezetek és a túlságba nem csapongó jókedv zajától hangzik ez a mulatókert ... s oly jól esik nekünk is belevegyülni egy-két percig ez ártatlanul mulatók társaságába s együtt örülni az örülőkkel. S nemde, úgy érezzük, mintha testben, lélekben egészen megújultunk volna! eszünkbe se jut, hogy az élet kertjében bolygó lábaink itt-ott tövisekre is hágtak már s hogy naponként arcunk verejtékével öntözzük annak rögeit! ... Ah, igen, a becsületes munka, hivatásunk hű teljesítése, a nemes küzdelem után csak annál édesebb a pihenés, a szórakozás, a megfeledkezés mindarról, ami fáj, — annál boldogítóbb a gondtalan élvezése mindannak, ami életünket széppé és kedvessé teszi! ... S vajjon miért is ne vehetnők kezünkbe olykor-olykor s különösen a farsangi napokban — az öröm poharát? holott különben is oly sokszor isszuk a bánat és fájdalom örömmel telt kelyhét, a megpróbáltatás böjti napjaiban! ... Így szólva, rövid mulatás után kielégülten, tiszta öntudattal távozunk ebből a mulatókertből, hogy aztán a többieket is szemügyre vegyük.

De mi ez? a szomszédos kertből mily fülsiketítő zaj s a szilaj mulatozók mily éktelen kiáltozása hangzik felénk: együnk, igyunk, az ember egyszer él! ürítsük ki fenékig a gyönyörüségek poharát! ... És aztán megdöbbenve látjuk, hogy ebben a mulatókertben a fékevesztett jókedvtől tomboló mulatókon alig-alig ismerjük már fel az Istennek képét. Mintha valami ördögi vigyorgás torzította volna el rajtuk az isteni képmás nemes vonásait. A szemekben a mohó, érzéki vágy, a bünös szenvedély sorvasztó tüze! az ajkon harsogó, állati üvöltés, vagy pedig a sátánnak Istent káromló, bünt dicsőítő és bünös gyönyörökre csábító szava! ... Ah, ezeknél a nagyvilág fiainál, leányainál feledve mindaz, ami szent! feledve a munka, a kötelesség, a becsület; feledve az erkölcs, a vallás; feledve Isten és mennyország, — mert feledve Isten szent parancsa: hogy a jó és gonosz tudásának: a tiltott gyönyöröknek fájáról ne egyél, bármily csábító is az s bármilyen édes is annak a gyümölcse! ... Mert valamely napon arról ejéndel, halálnak halálával halsz meg!... Igen, szörnyü drága árt fizetsz, mint akárcsak első szüleink, a tiltott gyümölcsért: — elveszted paradicsomi boldogságodat, földi s mennyei üdvösségedet! — s nemcsak testi, de lelki halállal, vagyis halálnak halálával lakolsz azért, hogy inkább engedtél a sátán szavának, mint Isten azon parancsolatjának, hogy ami tilos, ahhoz ne nyúlj! ami tiltva van, azt ne tedd!

* * *

Keresztyén testvéreim! A földi élet paradicsomkertjében tett sétánk tanulságait ne feledjétek el soha; ne feledjétek különösen a beköszöntött farsangi napokban! A jóságos Isten ezer meg ezer áldással halmozta

el és szebbnél-szebb örömvirágokkal ékesítette fel számunkra a földi élet kertjét. Fogadjuk ezen jóságát háladással és élvezzük keresztyéni bölcsességgel! Akkor életünk kertje nem kietlenül el teljesen soha; hanem feltalálhatjuk abban mindvégig boldogságunk földi paradicsomát. Úgy legyen! Ámen.

XV.

Lelki munka.

— Téli. —

Ján. 6, 27. „Munkálódjatok nem az eledelért, amely elvész, hanem az eledelért, mely megmarad az örökéletre, melyet az embernek Fia ád nektek".

A Tibériás-tengerén túl, azon a helyen, hol Jézus öt kenyérrel és két hallal az előző nap ötezer embert elégített ki, — nagy sokaság gyülekezett össze újból, kiváncsian keresve mindenütt a názáreti prófétát. Minthogy azonban ott, azon a helyen sehol nem látták, legott hajókra ülének és a tengeren áthajóztak a túlsó partra, Kapernaum városába, ahol végre csakugyan sikerült megtalálniok Jézust. — Miért ez a nagy buzgóság? . . . Magának Jézusnak is feltűnt ez s nyiltan szemére is lobbantá a sokaságnak: Bizony csak azért kerestek engem — úgymond — mivelhogy „ettetek ama kenyerekben és megtelt vala a hasatok" . . . De e dorgáló szavakhoz nyomban hozzáteszi aztán: „Munkálódjatok nem az eledelért" stb.

Az emberek nagyrésze ma is csak úgy él-hal a kenyérért, a testi, anyagi javakért, mint a Jézus-korabeli sokaság. Sok ember a szó szoros értelmében csakis azért él, hogy egyék, hogy testi szükségleteit, érzéki kedvteléseit kielégítse; s ezért kész a legfáradságosabb mun-

kára, a legnagyobb áldozatra is. — Épen ezért nem lehet elég sűrün hangoztatni amaz ősrégi mondást, hogy: „nemcsak kenyérrel él az ember!“ ... hogy az a kenyér csak testi életedet táplálja, de lelked éhségét, szíved szomját el nem oltja, ki nem elégíti ... Ah, keressétek hát ama mennyei kenyeret is, melyből aki eszik, meg nem éhezik soha! Keressétek különösen most, e téli időszakban, midőn a testi kenyérért való szorgalmatoskodásra sokkal kevesebb alkalmatok és szükségetek van, mint a testi munkára hivó többi évszakokban. Keressétek most, annál nagyobb buzgósággal, Istennek országát! s munkálódjatok nem a földi, veszendő kenyérért, hanem azért a kenyérért, azért a lelki eledelért, mely megmarad az örökéletre s melyet az embernek Fia ád nektek!

Erre a lelki munkára hívlak én fel e téli vasárnapon benneteket. Lássuk csak közelebbről: miben áll ez a lelki munka?

I.

A lelki munka alatt először is értenünk kell az Isten igéjének hallgatását. — Voltaképen nem is munka ez, hanem a testnek pihenése, a léleknek felemelő öröme, mint a 84-ik Zsoltár is mondja: „Oh seregeknek Istene! mely kedves gyönyörüsége a te szerelmes hajlékidnak!“ — Itt, e szent hajlékban maga a test is, mely sokszor halálosan kifárad a verejtékes munkában, csendesen megpihen, legalább egy órára. Itt nem sürög-forog, mint a szorgalmatos Mártha; nem fut, nem fárad, mint odakünt az élet nehéz munkájában, az ember; hanem odaül nagy alázatossággal és nagy lelki szomjúsággal a Jézus lábaihoz, mint a bethániai Mária, — kezét imára kulcsolva, figyelmes szemeit a Jézusra irányozva, áhitatos lelkét a magasságban lakozó Istenhez

emelve, — hogy önkéntelenül fölzendül ajkain az ének: „Áhítozik testem, lelkem, Tehozzád élő Istenem!“ ... Ekképen keresi a keresztyén ember amaz egy szükséges dolgot, mely nélkül minden egyéb hiábavaló; s ily lelki foglalkozás között igyekszik megszerezni a mindennapi kenyér mellé ama mennyei kenyeret is, mely nem fogy el, mint a földi kenyér, s mely az örökéletre táplálja halhatatlan lelkét.

Ezt a lelki eledelt, az örökéletnek eme kenyerét keressük mi is most ez áldott Úr-napon, amelyen im mi is „bejöttünk nagy örömmel, Felséges Isten! a te szentidnek gyülekezetébe, a te templomodba!“ ...

Dehát hogyan s mi módon szerezhetjük meg éhező és szomjuhozó lelkünknek ezt a kenyeret? ... Csak úgy, ha összegyülekezve e szent házban, itt a mi ajakink mindenekelőtt „örvendetes szókban, dícséretekben zengedeznek“; hogy ezzel a buzgó ékléssel mintegy levetkőzzük magunkról a hétköznapi ruhát, lerázzuk magunkról mindazt a port és szennyet, ami napi foglalkozásunk, vagy a külső világgal való érintkezésünk közben testünkhöz, lelkünkhöz tapad; — hogy aztán megtisztult lelkünk a buzgóság szárnyain annál könnyebben emelkedhessék a könyörgést meghallgató édes Atya trónjához: hogy ott csüggedés helyett reménységet, szenvedés helyett örömöt, a lankadó erő helyett újabb erőt, bátorságot merítsen a szerető és gondviselő édesatyával való társalkodásból s annak megnyugtató szavaiból: csak bízzál fiam, bízzál leányom! ...

De honnan tudjuk, kitől tanultuk mi a mennyei kenyér keresésének ezt a módját? Kitől tanultuk mi azt, hogy ha szenved valaki közöttünk: imádkozzék, ha öröme vagyon valakinek: énekléssel dícsérje az Istent? ... Mondanom se kell, hogy attól az isteni Tanítótól, ki tanitványait arra az utól-

érhetetlen szépségü imádságra, a Miatyánkra tanította; aki még a halála előtti estén is, a getsemáné-kerti gyötrődését megelőző órában is, dícséretet énekelve ment tanítványaival együtt az olajfák hegyére. Attól a nagy Mestertől, ki arra oktatta a sokaságot: munkálódjatok azért az eledelért, mely megmarad az örökéletre s melyet az embernek Fia ád nektek! — Tehát az embernek Fia, mint magát oly előszeretettel nevezé, vagyis hát az Istennek egyszülött fia, mint maga Isten nevezé őt: a mi édes megváltó Jézusunk az, aki adja nekünk a mennyei kenyeret! Ő az, aki tanít, nevel, vezet bennünket üdvösségünk nagy munkájában; sőt ő maga „az életnek ama kenyere, aki mennyből jött alá, hogy aki abból eszik, meg ne haljon".

Óh „szállj le mostan is mennyből, életnek kenyere! tápláld lelkünket az örökéletre" e szent órában is; midőn, mint az élet munkáiban, szenvedéseiben megfáradottak, jövénk hozzád, hogy a te lábaidnál nyugodalmat, áldott evangyéliomodban éhező lelkünknek táplálékot találjunk!... Óh „prédikáltasd szent igédet, Felséges Isten! ne hagyd szomjúhozni a mi lelkünket", — kik, mint a szarvas a szép híves patakra, oly elepedt és hozzád fohászkodó lélekkel kerestük fel ma is, mint már annyiszor, a te szent színedet: hogy amaz örökélet vizének forrásából szomjúhozó lelkünk égető szomját eloIthassuk!...

Ezek szerint hát ami épen nem nehéz, sőt nagyon is gyönyörűséges lelki munkánk mindenekelőtt csak annyi: hogy keressük fel gyakran, keressük fel legalább minden áldott vasárnap az Úrnak eme szent hajlékát, — hogy itt Isten nagy nevét dicsőítsük s a Jézus evangyéliomának prédikálását hallgassuk. Az Úr házának e buzgó látogatása elengedhetetlen kötelesség s a legfontosabb lelki

munka minden keresztyénre nézve. Mert hiábavaló beszéd az: hogy hiszen otthon is lehet énekelni, imádkozni és Isten igéjével élni!... Kétségkívül lehet és kell is mindenesetre, különösen a téli hosszas estéken. De bizonyára igaza van az apostolnak is, midőn azt mondja: „Mi módon hívják segítségül azt, akiben nem hisznek és mi módon hisznek abban, aki felől nem hallanak? mi módon hallanának pedig prédikáló nélkül?“ Azért — teszi hozzá az apostol — „a hit hallásból vagyon, a hallás pedig az Istennek igéje által“. (Róm. 10, 14. 17.)

Jöjjetek azért minden alkalommal igazi lelki örömmel ide, e szent falak közé, az Isten igéjének hallgatására; hogy Istennek örökkévaló beszéde, bár csak gyarló emberi ajkról ejtve, behasson a szívek és vesék megoszlásáig; hogy miként az áldott eső megtermékenyíti a földet: akképen az életnek ama vize, melyet itt Jézusunk osztogat, lágyítsa meg a mi sokszor megkeményedett szívünket, lelkünket s táplálja azt az örökéletre! — Vajha ne találkoznék csak egyetlenegy restelkedő se ez Istennek tetsző lelki-munkában! Vajha mindenki ajkaira vehetné közöttünk a zsoltáríró emez énekét: „Uram! hajlékodat, Szeretem házadat, Holott lakol dicsőséggel. Szent helyedet kedvelem És azt feljebb becsülöm Minden e világi kincsnél“.

II.

A lelki munka második neme közel rokon az elsővel, amelyről az imént szólottam, — s ez nem más, mint az Isten igéjének olvasása. — Isten igéjét sem nem hallgathatnók, sem nem olvashatnók, ha Isten az ő akaratát ki nem nyilatkoztatta s meg nem íratta volna a könyvek-könyvében, a bibliában. Mily szerencse, hogy nem csupán a prédikátor ajkairól hall-

hatjuk az igét, de módunkban van azt akármely helyen s akármely percben olvashatni is s ekképen megtalálni benne a mi mindennapi lelki kenyerünket!

De vajjon él-e mindenki ezzel a kedvező alkalommal? Olvassuk-e mi, olvassák-e a keresztyén családok manapság is szorgalmatosan a bibliát? mint olvasták vala azokban a régi időkben a mi boldog emlékü atyáink, kiknek ez a szent könyv volt mindenök: bölcseségük, örömük, vígasztalásuk, legszeretettebb barátjuk; mely nélkül üres lett volna házuk, örömtelen lett volna szívök s boldogtalan egész életük!... Mintha csak látnám, mint ülik körül, különösen a hosszú téli estéken az asztalt: a gondoktól elkomorult édesapa, térdén a legkisebb fiúval, — a nyájas arcú édesanya, ölében csecsemő gyermekével, s hozzájok közel a többi fiatalok vagy öregek, — áhitattal nézve s hallgatva a nagyobb iskolás-fiúra, ki ihletett hangon olvas a legmagasztosabb könyvből, a bibliából!... Ah, micsoda édes öröm, micsoda kimondhatatlan boldogság ez!... S hogy aztán az ilyen biblia-olvasó iskolás-fiúból később a nemzet legragyogóbb tollú írója, költője, vagy lánglelkesedésü szónoka lett: avagy nem épen ennek a szorgalmatos és buzgó biblia-olvasásnak köszönhető-e?!

De sőt a fejedelmi házak lakói sem szégyenelték vagy restelték hajdan olvasni ezt a mély bölcseségü könyvet. Az egyik tudós erdélyi fejedelem például (Bethlen Gábor), mint tudjuk, oly nagy gyönyörüségét találta a bibliában, hogy azt mindenüvé, még az ütközetbe is magával vitte, s mint hitelesen fel van jegyezve, mindössze huszonhatszor olvasta át eleitől végig. A másik vallásos keblü erdélyi fejedelem (I. Rákóczy György) pedig soha egyetlen napot se mulasztott el, hogy a szentírásból legalább egy-két fejezetet — akármilyen szorgos dolga és országos gondjai között is — el ne olvasott volna;

amint hogy ilyenformán aztán — mint ugyancsak szavahihető történetíró mondja — az ó-testamentom könyveit tizenháromszor, az új-testamentomot pedig harminckétszer olvasta vala át.

Mert hát nincs is ennél a könyvnél felségesebb, olvasásra érdemesebb és elterjedtebb könyv az egész világon! Ma már a világ csaknem minden népének nyelvére: háromszáznál több nyelvre le van fordítva s csak esztendőnként mintegy hat millió példány jön a bibliából s annak egyes részeiből forgalomba az egész föld kerekségén.

„Tudakozzátok hát ti is az írásokat! — mondom a Jézus szavaival nektek, — mivelhogy azokban örökéletetek vagyon", s azok mind ő róla, a mi Idvezítőnkről és a mi Istenünknek és Atyánknak felséges dolgairól, csoda-szeretetéről tesznek tanubizonyságot. Magának az Istennek szent szava, igéje, beszéde szól hozzád vallásunk e szent könyvéből: hogyne hallanád, vagy olvasnád hát azt te is, édes atyámfia! kész szívvel és gyermeki alázatossággal!?

— Csakhogy persze, egészen más világot élünk most! — hallom az ellenvetést; ma már tudósabbnál tudósabb könyveket olvashatunk, s a világ legérdekesebb s csak tegnap történt eseményeiről ma már százféle újság útján értesülhetünk, s ekként vagy fölöslegessé, vagy pedig időnk kimértsége miatt teljes lehetetlenné válik ránk nézve a biblia olvasása! — Hát erre az ellenvetésre csaknem kedvem volna ugyanazt mondani, amit, a hagyomány szerint, egy arab fővezér mondott, a középkor elején, a világhírü alexandriai könyvtárra, mely több százezer kötetnyi s páratlan becsü könyvből állt, de amelyet a mohamedán-hitü fővezér mégis fölégettetett irgalmatlanul, — úgy okoskodván: hogy abban a sok százezer könyvben vagy csak az van — úgymond — ami

az én vallásom szent könyvében, a *Korán*-ban van: s akkor *fölösleges*; vagy ellenkezőleg, nem az van bennök, ami a Koránban van: nos hát akkor — *veszedelmes*... mindenképen tüzrevaló!...

Hogy a mi keresztyén hitünk szent könyvén, a biblián kívül minden más könyv, vagy írás teljesen fölösleges, vagy épen veszedelmes volna: ezt még sem mondom; nem szabad mondanom. De annyi bizonyos, hogy aránylag kevés könyvről lehet azt elmondani, hogy igazán érdemes az elolvasásra, vagy hogy méltán oda lehet helyezni a könyvek-könyve mellé. Mert bizonyára a közt a sok millió könyv között, mely idáig napvilágot látott, vannak nem kis számmal *fölösleges* könyvek is, amelyekben alig van egy okos, vagy épületes gondolat, hanem csak szó, szó és szó. Ezekre nézve nem tanácsolhatok jobbat, mint amit egyik jeles írónk (Kölcsey) mondott: „Mint az üres beszédü társalkodót, úgy kerüld a tartalmatlan könyvet“. — És vannak aztán *veszedelmes* könyvek is, melyeknek írói kenyér helyett követ adnak az olvasók kezébe, hogy azt kímélet nélkül rádobják mindenre, ami szent, vagy tiszteletreméltó. Vannak veszedelmes könyvek és iratok, melyek valóságos méreggel telvék: megmérgezik a szívet, a lelket, megvesztegetik a jó erkölcsöket és csaknem gyógyíthatatlan beteggé teszik a társadalmi- és hitéletet... Tüzre ezekkel a veszedelmes könyvekkel és iratokkal! Kár ezekkel akárcsak a kezet is beszennyezni, nemhogy a lelket!...

De vannak aztán elég szép számmal *jó és épületes könyvek* is, amelyekből igen sok becses ismeretet, hasznos tudnivalókat, okulást, vagy nemes élvezetet, sok életbölcseséget és vígasztalást meríthetünk. Ezeket hát bátran és szorgalmatosan olvasgasd, különösen így a kevesebb foglalkozást adó téli időszakban!... Csak egyet jegyezz meg mégis: hogy valamint a jóízü kenyeret semmi-

féle más táplálék nem pótolhatja: úgy az élet-kenyerét nyújtó szentkönyvvel — épülés dolgában — nem ér fel az egész világirodalom egyetlen könyve, egyetlen terméke sem.

Azért, mint Pál apostol kedves tanítványának, Timótheusnak, akként ajánlom én is neked, édes atyámfia! hogy „légy figyelmetes az olvasásban“, — különösen a legszentebb, legdrágább könyvnek az olvasásában, mely bizonyára a legmagasztosabb érzéssel tölti el szívedet s bőven táplálja lelkedet az örökéletre.

III.

A lelki munkának még egy harmadik neméről is meg kell, ha csak röviden is, emlékeznem az eddig mondottak után s azokkal mintegy szoros összefüggésben; mert hiszen a most említett kétféle lelki munkának voltaképeni célja ugyancsak nem lehet más, mint amiről most külön is akarok pár szót ejteni: t. i. a krisztusi érzület ápolása a keblekben.

Minden lelki munkának, prédikálásnak, intelemnek végcélja tulajdonképen csak az: hogy éljünk többé nem mi, hanem éljen mi bennünk a Krisztus!... Ám, valamint a legjobb szántóföld is csak szorgalmas és verejtékes munkánk után hozza meg a kívánt termést: azonképen a lelkiekben is csak úgy várhatunk kedvező gyümölcsözést, ha előbb az egész lelki élet mezején ép oly odaadással végezzük az úgynevezhető lelki szántás-vetésnek nemes munkáját... Tehát először is a legfőbb mezőn: az Úr szenteinek gyülekezetében, az Isten-házában; azután az anyaszentegyház veteményes kertjében, az iskolában, s végül — hogy más munkatért most ne említsek — különösen a családi élet körében, a tiszta erkölcs és vallásosság e melegágyában.

Azonban a biblia és a jó könyvek olvasása csak az egyik, bár igen fontos ága a családi körben végzendő lelki munkának. Mert a krisztusi érzület ápolására ezenkívül még több más mód és alkalom is kínálkozik. A biblia olvasását pl. igen célszerüen össze lehet s össze is kell mindenesetre kötni egy kis elmélkedéssel, de kivált az ú. n. házi áhitatossággal. — Már említettem, hogy a szívből jövő éneklés és imádkozás mennyire tisztítja, nemesíti a lelket. De meg a család feje, egyszersmind a család papja is kell hogy legyen, kinek figyelmét, gondját nem kerülheti ki övéinek nem csupán testi, de lelki baja, lelki, erkölcsi élete sem.

Most azért, hogy együtt az egész család s nyugodtan elbeszélgethetnek minden őket érdeklő dologról: most ime, hadd essék szó a család papja részéről, az egy szükséges dologról is! hadd intse övéit a jóra, hadd irtsa szívökből a gazt s plántálgassa bele a vallásosság drága magvait; hadd öntözgesse a templom és iskola által elhintett magokat! Hadd mondogassa nekik, mint az öreg János apostol: „Fiacskáim, csak szeressétek egymást!“ ... S legyen a családfő első és példaadó ebben a családi és atyafiságos szeretetben is! Legyen példaadó a hűségben, jóságban, a buzgó vallásosságban, a sorsunkat intéző isteni gondviselés iránti rendíthetetlen hitében és bizalmában! — S aztán ne zárja el szívét mások bajai, vagy szenvedései elől sem. Örüljön az örülőkkel, sírjon a sírókkal s gyakorolja és gyakoroltassa övéivel a szeretet és irgalmasság cselekedeteit a szegények, a szükölködők, a Krisztus kicsinyei irányában!

Óh, bizonnyal mondom, e lelki szántás-vetésnek áldott lészen majd az aratása! Mert valamit ember vetend, azt aratándja, — mondja az apostol. Aki vet a léleknek: a lélekből arat örökéletet; sőt már itt e földön is édes örömmel élvezheti

e lelki magvetésnek gyümölcseit, amelyek az apostol szavai szerint: „a szeretet, öröm, békeség, békeséges tűrés, kegyelmesség, jóság, hit, alázatosság, mértékletesség". (Gal. 5, 22.)

... De elég. Akinek vagyon füle a hallásra, hallja! s az eddig mondottakból is megérthette: hogy neki, mint Krisztus követőjének, nem csupán a testért, nem csupán a mindennapi kenyérért kell munkálkodnia; hanem munkálkodnia kell a lelki életnek ugyancsak szántást-vetést igénylő mezején is, s ama mennyei kenyérért is, mely nélkül a lélek éhesen marad és sem földön, sem mennyen boldog nem lehet. — Munkálkodjatok hát, — utolszor ismétlem, — nem az eledelért, mely elvész, hanem az eledelért, mely megmarad az örökéletre. Ámen.

XVI.

A kenyeret adó föld.

— Aratás után. —

Péld. 12, 10. „Aki míveli az ő földét, megelégedik eledellel".

Mintha valami nehéz kő esett volna le keblünkről: egészen megkönnyebbülve érezzük magunkat, hogy Isten segítségével bevégezve a mezei aratás fáradságos munkáját, immár örömmel és hálával kiálthatunk fel a zsoltáríróval: „A föld megadta az ő gyümölcsét: megáldott minket az Isten, a mi Istenünk!"... Ez a keblünkről leesett kő: a kenyér miatti gond és aggodalom nehéz köve volt; melynek nyomását mindaddig éreztük, míg csak az áldások atyja kezünkbe nem adta a földnek első és legnélkülözhetetlenebb gyümölcsét; mindaddig folyvást ott ült lelkünkön az az aggódó félelem és kicsinyhitüség: hogy hátha eltörik kezünkben a kenyérnek botja! hogy hátha az utolsó percben, midőn már sarlót is vetettünk a gabonába, az a mindenünkkel szabados Isten akkor veszi el a szó szoros értelmében kezeink közül az áldást! így szólván hozzánk is Mikeás prófétával: „Elveted magodat, de fel nem aratod".

De ime, hála legyen a jó Istennek! ez esztendőben is beteljesült amaz ősrégi ígérete: hogy mig a föld lészen, a vetés után az aratás el nem marad, s hogy: akik könyhullatással vetettek, nagy

örömmel aratnak. Nagy örömmel különösen ez Istenáldotta esztendőben, melyet megkoronázott az Úr jóvoltával: hogy az a föld, mely annyiszor volt már mostoha lakói iránt, egyszer már bővebben is osztogassa a maga gyümölcsét, — hogy ekképen a mi sokszor csüggedő szívünk is „*beteljék eledellel és örömmel*".

Igen, szeretteim! a bevégzett aratás mig egyrészt hálára indító tanúbizonysága a rólunk atyai szeretettel gondoskodó Isten kifogyhatatlan jóságának, másrészről újabb megpecsétlése amaz örök természeti és isteni törvénynek, melyet szent leckénk eme szavakkal fejez ki: „*Aki müveli az ő földét, megelégedik eledellel*".

Legyen azért ez órában elmélkedésünk tárgya: *az orcánk verejtékével mívelt és kenyeret adó föld.*

I.

„*Aki míveli az ő földét, megelégedik eledellel*", mondja a Példabeszédek könyve; vagy más szavakkal: a föld is csak mívelés, szorgalmatos munka árán termi meg számunkra az eledelt, a mindennapi kenyeret; mívelés nélkül pedig csak töviset és bogácskórót, de kenyeret semmiesetre nem terem a munkára rest embernek. Épen ezért az írás szavai szerint, már az első embernek is, kit Isten az Éden kertjébe helyezett, az volt az első s fő kötelessége, hogy azt a gyönyörűséges kertet „*mívelné és őrízné*". — A földmívelés tehát oly régi, mint maga az ember, kit a Teremtő az egész föld urává tett. Úrrá azonban csak úgy lehetett a földön, hogy előbb meghajtotta derekát előtte s orcájának verejtékével öntözte annak kemény rögét: hogy az porhanyóvá és így alkalmas melegágyává legyen a bele-

hintett magvaknak. De aztán ily módon, vagyis folytonos, fáradságos munkával, elvégre is birodalma alá hajtotta ezt az óriási földet az a parányi kis ember, — aki e szerint a világ teremtése óta szakadatlanul ott él és dolgozik az édes anyaföld kebelén, azt túrva, hasogatva ekéjével s hullatva rá véres verejtékének s nem egyszer keserű könyjeinek drága cseppjeit.

S mindezt miért? Azért, hogy az az Istentől megátkozott föld a szorgalmas munka nyomán a legnagyobb áldás forrásává váljék; hogy megteremje azt a kenyeret, mely az emberi élet fentartására nélkülözhetetlen; s melyet nem pótolhat sem a föld mélyéről kibányászott arany és ezüst, sem a tengerek drága gyöngye, sem semmi más termése és kincse a földnek; hogy megteremje azt a kenyeret, melyet még az üdvösség fejedelme, a Krisztus is méltónak tartott arra, hogy mindennapi imádságunkba foglaljuk... Ezért az istenadta kenyérért szorgalmatoskodik hát a szántóvető kora tavasztól késő őszig; s ezért kulcsolja imára kezét, azon időtől fogva, hogy azt a szántás munkáját végző eke szarváról levette, egészen addig, míg ugyanazzal a dologtévő és imára kulcsolt kézzel fáradságos munkája drága gyümölcsét, az új kenyeret a maga s övéi számára meg nem szegte.

S végzi a földmívelő e folyton tartó, nehéz munkáját örömmel; mert tudja, hogy az írás szavai szerint: „a szántóvető embernek munkálkodnia kell először és úgy kell munkájának hasznát elvenni“. Végzi dolgait az anyaföld kebelén s hordozza a nap terhét és hévségét abban a reményben, hogy orcájának verejtéki nem hullanak hiába; hogy beteljesül rajta szent leckénk szava: „Aki míveli az ő földét, megelégedik eledellel“.

S e reményben rendszerint nem is csalatkozik meg. Nem csalatkozott meg — legyen hála a jó Istennek! —

e most folyó esztendőben sem. Mert ime, aki nem volt rest annak idején szántani és vetni s rendesen megmívelni földjét: az most, fáradozása jutalmául, megelégedik eledellel; annak Isten jóvoltából meg lesz már, meg van már elégséges kenyere, testi tápláltatása. Mert megtermette, megadta ezt neki a föld kebele, mely gazdag „tárháza Istennek, melyből étele, testi ruhával, kevés munkával, kitelik mindennek“, — amint egyik dícséretünk mondja.

Ah, nem átok verte hát, ellenkezőleg, Istenáldotta föld ez, amelyen élünk mi! olyan, mint egy jó édes anya, ki híven táplálja magzatát; kinek anyai jósága övéi iránt soha el nem fogy, sőt meleg szeretettel öleli keblére minden gyermekét! . . .

Azonban, atyámfiai! midőn én a mindennapi testi kenyeret adó földről úgy emlékezem, mint a természeti áldások gazdag tárházáról s mint a rólunk szünetlenül gondoskodó jó édes anyáról: ugyanakkor lehetetlen, hogy föl ne merüljön gondolatimban egyszersmind ama lelki kenyér is, mit nem e föld ad, hanem amely mennyből szállt alá; — s lehetetlen, hogy meg ne emlékezzem arról a másik szerető édes anyáról is, mely már születésünkkor keblére fogadott s azóta tejnek italával s az ige mennyei kenyerével táplál és nevel és sírunkig gondja alatt tart. — E mennyei kenyér, mint mondanom se kell, a Krisztus és az ő örökéletet adó evangyélioma, — s e dajkáló anya: a Krisztus anyaszentegyháza, melynek kebelén születtünk, élünk s majdan meghalunk . . . Ne feledjük azért soha, szeretteim! a földi kenyér mellett ama mennyei kenyeret s földi hazánk mellett ama sírontúli égi hazát sem! s ha munkálkodtatok a testi eledelért, mely elvész: ne mulasszátok el munkálkodni azért az eledelért is, mely megmarad az örökéletre; melyet nem e föld, de

az embernek Fia ad néktek (Ján. 6, 27.) s megad, ha buzgón keresitek, ép oly bizonyosan, mint ahogy a föld, szorgalmas munkátok után, megadta immár az ő gyümölcsét.

II.

Jól tudjuk azonban, atyámfiai! hogy nem egyszer jönnek olyan esztendők is, amelyek mintegy megcáfolni látszanak amaz örök isteni törvényt, melyet a szent lecke e szavakkal fejez ki: „Aki míveli az ő földét, megelégedik eledellel“. Igen, jöhetnek ránk olyan esztendők is, melyek hasonlítanak az egyiptomi hét szük esztendőhöz; amikor a föld lakosai nemcsak könyhullatással vetnek, de könyhullatással is aratnak; amikor a szántóvető hiába látszik mívelni az ő földét: annyi gabona sem terem számára, mely a szó szoros értelmében elég lenne a mindennapi betévő falatra. — Ilyen mostoha esztendők előfordulhatnak, az igaz; mig másrészről, vétkeznénk az igazság ellen, ha tagadni mernők, hogy ezek az inséges esztendők mégis csak a ritka kivételek közé tartoznak; s ha szükön adja is olykor a föld munkánk után mindennapi kenyerünket, de arra csakugyan nem volt még eset, hogy az a minket tápláló édes anyaföld teljességgel bezárta volna áldásos kebelét; s nem hiszem, hogy volna a legkésőbb kort ért öregeink közt is olyan, ki el ne mondhatná a zsoltáríróval: „Gyermek voltam, meg is vénhedtem, de soha nem láttam, hogy az igaz elhagyatott volna és az ő kenyérkereső magva“. (37, 25.) — Igen, mert ha egyik helyen, egy vagy más természeti csapás következtében, a földmívelő orcájának verejtéki többé-kevésbbé hasztalanul hullának is, — mintegy szükséges figyelmeztetőül, hogy a jólétben s önerejében valamiképen el ne bizakodjék: — addig az ország más vidékein, vagy leg-

alább a széles föld egyik-másik tartományában, mégis csak megtermi földünk minden esztendőben azt a gabonamennyiséget, mely takarékos élés mellett épen elegendő a föld szülötteinek testi táplálására . . . Ha hát nem terem gabona a tejjel és mézzel folyó Kanaán-földén: annál bővebben megtermi azt, a messze Egyiptom tartományában az Isten-áldotta Gózsen földje, — ahova, mint tudjuk, a szent hajdankorban a megvénhedt Jákób pátriárka is 70-ed magával kibújdosott volt atyáinak szükség- és inség-látogatotta földjéről.

. . . És itt, ez ősrégi történet említésénél, lehetetlen, hogy eszembe ne jusson az a szomorú tapasztalat, melyszerint a mi édes magyar hazánk fiai közül is — fájdalom! — hovatovább mind többen kezdik követni a bibliai Jákób és fiai példáját: hogy egész családostól vándorbotot véve kezökbe, nem átallják elhagyni atyáik vérrel szerzett örökségét, ezt az egykor tejjel és mézzel folyó magyar Kanaánt: hogy ezer meg ezer viszontagság között kibujdossanak ama tengerentúli ismeretlen tartományokba, — ahol, hitök szerint, számukra is dús Gózsen-földje kinálkozik, mely csodálatos bőséggel termi meg nemcsak a kenyeret, de a csengő aranyat is, mit aztán tele marokkal osztogatnak két keze munkájáért az embernek . . . Ez a csábító színekkel festett Eldorádó, no meg az itthon megnehezedett élet vonzza, viszi, hajtja a mi jó magyar népünk egy részét is a mesés gazdagságúnak híresztelt újvilág, Amerika felé, — abban a csalfa reményben, hogy ott magának s családjának könnyebb, biztosabb megélhetést, jobb sorsot találand majd . . .

De vajjon — kérdjük fájó szívvel, — e lázas álmoktól s féktelen képzelődéstől hajtott véreink és honfitársaink gondolnak-e arra az ismeretes közmondásra, hogy: „nem mind arany, ami fénylik?“ . . . s hogy a biblia szava

Amerikában, vagy bárhol a világon, ép úgy igaz marad, mint minálunk, hogy t. i. orcánk verejtéke után terem kenyerünk mindenütt, az egész föld kerekségén! . . . S bizony, ha valahol, úgy éppen a messzi idegenben, a lázas gyorsasággal és óriási erőfeszítéssel dolgozó újvilág népei között kell ám Istenigazában helytállni a munka mezején, s hullatni éjjel és nappal, télen úgy mint nyáron a valósággal véres verejtéket! . . . Vajjon, kérdezzük teljes joggal, ily óriási munkával, ily roppant erőkifejtéssel nem lehetne-e ép úgy megélni, épúgy boldogulni idehaza is, ha ugyan nem jobban?!...

Ah, de úgy látszik, feledve már az a régi híres-nevezetes mondás, hogy: szép magyar hazánkon kívül nincsen élet, vagy ha van, hát nincsen olyan! . . . Ma már, fájdalom, ennek épen az ellenkezőjét hangoztatják sokan, midőn úgy vélekednek: mindenütt könnyebb megélni, csak itthon nehéz az élet! . . . Hát hiszen egy szóval se tagadjuk mi, hogy meg ne nehezedett volna felettünk az idők járása; csak annyit állítunk, hogy az idők járása ma már a világ összes népei felett szint' azon módon megnehezedett vala, mint mi felettünk !. . . És az is igaz, hogy ma már még az az ősrégi foglalkozás, a földmívelés is egészen kivetkőzött hajdani egyszerüségéből és sokkal nagyobb körültekintést és gondosságot követel, nálunk úgy, mint akárhol a világon.

Hogy e nehezebbé vált életviszonyok között minden népnek és nemzetnek fokozottabb erőkifejtésre, okszerű és kitartó gazdálkodásra és csüggedetlen hitre van szüksége: ez tagadhatatlan! . . . De azért teljességgel nem szükséges ám és nem is volna szabad azt mondani, hogy „Isten veled, hazám! bátrak hazája, Isten veled te völgy, ti zöld hegyek! Gyermek-reményim s bánatim tanyája, Isten veled, én messze elmegyek“...

— Ne menj, ne menj, én édes hazámfia! Maradj

csak itthon, maradj közöttünk „s tán szebb, de csalfább távolt ne keress!“... Lásd, a mi édes magyar hazánk földje, szorgalmasan és okosan negmívelve, ép úgy megtermi a kenyeret ma is, mint ezer éve, hogy őseinket a magyarok Istene felhozá Kárpát szent bércére. S ma is igaz még szent leckénk szava s ez az áldásokkal teljes esztendő is azt bizonyítja, hogy „aki míveli az ő földjét, az megelégedik eledellel“. — S lásd, a magyarhoni kenyér, ha talán kicsiny darabka jut is belőle olykor neked, mégis csak jobb, ízletesebb, táplálóbb, mint az a —talán sokkalta nagyobb darab, de könnyeiddel sokszorosan megsózott kenyér, melyet az az idegen föld nyújtana neked!... Az az idegen föld, amelyről ugyan te azt hiszed, hogy az Gózsen-földje s a szabadság házája lesz rád nézve: ámde csak akkor, midőn partjára kilépsz, akkor vennéd csak észre, várakozásodban rettenetesen megcsalódva: hogy az a föld rád nézve nem egyéb, mint „szolgálatnak háza“, — amilyenné lett később a bibliai Jákób népére nézve is az Egyiptom földje... Avagy nem olvastátok-e még azokat a vérrel és könnyel írott szívrázó sorokat, miket e hazából meggondotatlanul — mert lelketlen ámítók hazug csábszavaira hallgatva — kivándorolt s a messze idegenbe szakadt véreink reszkető keze írogat az itthon maradtakhoz: hogy csak az Istenért! ne higyjenek az aranyhegyeket ígérő csábító szavaknak, s ne tegyék ki magukat annak a leírhatatlan nyomorúságnak és sok-sok szenvedésnek, mely a kivándorlottak óriási többségére vár ott a tengerentúli jéghideg világrészben!...

De ha mindez vissza nem tartja a boldogulást keresőket: mit érezhetnek vajjon akkor, midőn búcsút vesznek édes szülőfalujoktól! attól a helytől, hol bölcsőjük ringott, hol atyáik, talán szeretett hitvesök, gyermekök porai nyugosznak, — hol a templom megszokott

harangja oly szívhez szólólag zengi: Bízzál és maradj! Isten gondot visel itthon is rólad!...

Hát ugyan, kérdem a költővel: „Nem állította meg (őket) a határnál valami?... Honszeretet, ha azt ki tudnók mondani!“... Nem zengett-e akkor fülökbe, nem nyilallott-e szívökbe a Szózat: „Hazádnak rendületlenül Légy híve óh magyar!“... Légy híve: „áldjon vagy verjen sors keze!“ Légy híve: ha szinte mostohábban ápolna is most, mint talán egykoron! Légy hív e földhöz, mely téged szült és nevelt és amelyen annyiszor apáid vére folyt: légy hív akkor is, ha szinte orcád verejtékével s könnyeiddel jobban kellene is öntöznöd, mint talán azt az idegen földet, — amely azonban neked hazát, — édes magyar hazát — soha, de soha nem adhat!... Mert szent igaz a költő szava: „Szívet cseréljen az, aki hazát cserél!“... Azért hát „Légy híve rendületlenül Hazádnak, óh magyar! Bölcsőd ez s majdan sírod is, Mely ápol s eltakar“.... De ne szűnj meg hinni, remélni mind a sírig: hogy „Még jönni kell, még jönni fog Egy jobb kor, mely után Buzgó imádság epedez Százezrek ajakán!“

... E remény, e hit, ez imádság s a forró honszeretet csillapítsa hát minden igaz magyar s jó keresztyén keblében a netalán forrongó vágyakat és elégedetlenkedő érzelmeket!... Tekintsünk hittel, bizalommal az égre, hol nem szunnyad és nem aluszik az Izráel őrízője, hanem rólunk mindnyájunkról továbbra is atyailag gondot visel. Megadta im, munkánk után, ez esztendőben is — még pedig reményünkön felül — mindennapi kenyerünket; s biztat szent ígérete: hogy aki híven munkálkodik bármilyen téren, az ezentúl is mindenkor megtalálja munkája bérét s itthon is „megelégedhetik eledellel“. — S ha szinte a jó Isten bölcsesége olykor-olykor kevesebbet juttatna is nekünk

a testi kenyérből; de ama mennyei kenyér, mely mennyből szállt alá, nem fogyatkozik meg akkor sem, — nem fogyatkozik meg soha, áldjon bár, vagy verjen sors keze! hanem ama mennyei kenyérrel, a mi idvességünk Istene bőven táplálja lelkünket, koporsónk bezártáig, ama boldogabb s örök életre. Ámen.

XVII.

Mit köszönhetünk a reformációnak?

— Reformáció ünnepén. —

Ján. 8, 31. 32. „Ha ti megmaradtok az én beszédemben, bizony én tanítványim lésztek. És megismeritek az igazságot és az igazság szabadosokká tészen titeket".

Ezen a jeles napon, a reformáció emlékünnepén, emlékezetünk szárnyain önkénytelenül visszaszállunk a négyszáz év előtti időkre, — amikor u. i. Zwingli Ulrik, Helvécia egyik félreeső falujában, megkezdte volt a reformáció nagy munkáját, — amikor Luther Márton csaknem ugyanazon időben Németországon tűzte ki a reformáció zászlóját, kiszegezve 1517. október 31-én a vittenbergi vártemplom ajtajára az ő emlékezetes 95 tételét. — S Luther mellett lehetetlen ott nem látnunk az ő hűséges, szelídlelkű munkatársát, a tudós Melanchtont is; a Zwingli neve pedig okvetlenül a másik svájci reformátort: a mi erős hitű, rendkívüli tudományú Kálvin Jánosunkat idézi fel emlékezetünkben, mint akinek s alapvető reformátori munkájának köszönhetjük azt, hogy ma büszkén vallhatjuk magunkat kálvinistáknak... S hogy egyszersmind magyar kálvinista egyházról is szólhatunk: ez viszont első sorban azoknak a szerény sorsú, de apostoli buzgóságban a most nevezettekhez hasonló magyar reformátoroknak az érdeme, akiknek neveit illő, hogy e multra visszatekintő

napon szintén emlékezetünkbe hozzuk, s hogy továbbra is hálás kegyelettel őrízzük — hogy többet ne említsünk — egy Kopácsi István és Siklósy Mihály, egy Sztáray Mihály és Szegedi Kiss István, egy Erdősi János, Dévai Bíró Mátyás és Méliusz Juhász Péter magyar reformátorok dicső emlékezetét!

Ezen most említett apostoli lelkületű, Isten lelkétől ihletett férfiaknak és társaiknak köszönhetjük, Isten kegyelme mellett azt, hogy létrejött a 16-ik század elején, ezelőtt mintegy 400 esztendővel, az úgynevezett reformáció, s hogy ma ennek az emlékezetére ünnepet szentelhetünk. Ezek a férfiak reformálták, vagyis tisztították meg a Krisztus által alapított keresztyén egyházat azoktól az emberi találmányoktól, azoktól a gyarló emberi bölcseség-szülte tévelygő tanoktól és pogányos szertartásoktól, s a hatalomra törekvő papság által teremtett azon pápás intézményektől, amelyekkel a Krisztusnak eleinte nagyon egyszerű, kristálytiszta és az igazság fundamentomán alapult egyháza és vallása lassanként mind jobban elárasztatott és elboríttatott.

Jól megértsük: ezek a reformátorok csak a reformálásnak, azaz az egyház megtisztításának a munkáját végezték; de gondolatukban sem volt új fundamentomra s új egyházat építeni. Ezek a reformátorok nemhogy eltávoztak volna a Krisztustól, de sőt újból felkeresték a már csaknem elfeledett, vagy teljesen mellőzött Krisztust, — jól tudván, hogy rajta kívül nincsen senkiben másban üdvösség! és jól tudván, mit mondott ő: hogy csak akkor, ha ti megmaradtok — úgymond — az én beszédemben, az örökkévaló evangyéliomban, csak akkor lesztek az én tanítványaim; és csakis az én beszédemből, mely örökéletnek beszéde, ismeritek meg az igazságot,

amely igazság aztán szabadokká és boldogokká tészen titeket!

Legyen azért e szent igék bővebb kifejtése a tárgya jelen elmélkedésünknek ma, a reformáció emlékünnepén. Lássuk: mit köszönhetünk mi a reformációnak?

I.

A reformációnak először is azt köszönhetjük, hogy az visszavitte a keresztyénséget az evangyéliomi alapra.

„Ha megmaradtok az én beszédemben“ — mondotta Jézus azoknak a zsidóknak, akik hittek vala neki — „bizony én tanítványim lésztek“. Amiből önként következik: hogy ha pedig nem szabjátok magatokat az én tanításomhoz, hanem megmaradtok a Mózes tudományában: akkor továbbra is a Mózes tanítványai lésztek... „Maradjatok én bennem!“ — mondotta Jézus a szőllővesszőről vett példázatában is tanítványainak — „és én is ti bennetek maradok“. (Ján. 15, 4.) Ami más szavakkal annyit tesz: maradjatok meg állandóan a tőlem tanult tudományban s annak parancsolatait kövessétek híven! mert csak úgy lésztek az én tanítványaim; és akkor én is veletek, mellettetek leszek minden napon.

Az a kérdés hát: vajjon azok, akik a Krisztus nevéről nevezték magukat, meg is maradtak-e a Krisztusban, a Krisztus örökkévaló beszéde, evangyélioma mellett mind végiglen?... Mindenki tudja, hogy nem! — A Krisztus után következett egy-két században, míg az üldöztetés, a megpróbáltatás ideje tartott, a Krisztus követői nem is kívántak egyebet tudni, mint csupán a megfeszített Krisztust. Énekök, imádságuk, miket rejtekhelyeiken, vagy láncaik között a börtönök fenekén zengedeztek, csak olyanforma lehetett, mint a mienk, refor-

mátus keresztyéneké ma: „Őrizz hamis tudománytól, Hogy mi ne tanuljunk mástól, És ne legyen több más senki, Hanem Krisztus, kiben kell bízni!“... De azt is jól tudja mindenki, hogy mihelyt az üldözések viharai megszüntek: a teljes biztosság, a növekedő jólét és kényelem, sőt világi hatalom birtokában, a Krisztusról nevezett keresztyének csakhamar elfeledkeztek arról, hogy a Krisztus országa nem e világból való, — s hogy csak úgy lésznek az ő igaz tanítványai, ha megmaradnak ő benne, ha megmaradnak az ő üdvözítő tudománya mellett, és azzal be is érik, azt emberi bölcselkedéssel meg nem elegyítik!...

Ott volt hát a hiba, hogy a milliókra szaporodott keresztyéneknek nem volt elég a Krisztus: nekik más tanítómesterekre és doktorokra is szükségök volt, — s hogy lassanként odáig jutott a dolog, hogy a Krisztus gyarló szolgáinak, a papoknak, no meg u. n. földi helytartójának, a római pápának a szava, beszéde, tudománya, parancsolata sokkalta becsesebbnek, igazabbnak, követésre méltóbbnak tünt fel a keresztyének előtt, mint magának a nagy Mesternek, az anyaszentegyház láthatatlan fejének, a Krisztusnak szentséges evangyélioma, — aki pedig megmondotta: „Hiába tisztelnek engem azzal, ha oly tudományokat tanítanak, melyek embereknek parancsolatai“. (Máté 15, 9.)

Utoljára pedig azt se tudták már, hogy mik is hát voltaképen a Krisztusnak parancsolatai, mik az Istennek ígéretei! Hisz az ezeket tartalmazó szentkönyvet egyáltalában nem olvasták, nem tanulmányozták, a bibliát jóformán el is felejtették; mert oly mélyen eltemették, hogy pld. Luthernek az erfurti zárdában csak hosszas keresgélés után sikerült felfedezni a nagy könyvgarmadában egy bibliát... S hogy aztán elkezdte Luther,

elkezdték a többi reformátorok a szentírást napról-napra olvasgatni és mind jobban elmélyedtek benne: hát egyre nagyobb csodálkozással látták, hogy hiszen a biblia vallása és a római egyház vallása között ég s föld a külömbség!... Vissza tehát a szentíráshoz! — szólt Luther, szólt Zwingli, szólt mindenik reformátor. Vissza ahhoz az egyedüli alaphoz, melyen kívül mást senki nem vethet! Vissza a Krisztushoz s az ő örökkévaló evangyéliomához! Ne akarjunk mi bölcsebbek lenni a Krisztusnál; ne akarjunk többet tudni az Isten által kinyilatkoztatott vallásnál! Legyen ezentúl a teljes szentírás és ne a gyarló emberi hagyomány, a mi hitünk és cselekedetünk egyedüli zsínórmértéke!... Mert csak, ha megmaradunk a Krisztus evangyéliomában, az Isten örök igéje mellett: csak akkor leszünk igaz tanítványai a Krisztusnak, akkor leszünk valódi keresztyének!

...Azt kérdem most már: helyesen gondolkoztak és cselekedtek-e áldott emlékü reformátoraink? Elpártoltak-e ők a Krisztustól, vagy inkább visszatértek hozzá, mint üdvösségök egyedüli kútfejéhez? Jól cselekedtek-e, hogy a legszentebb könyvet, előkeresve a lomtárból, a népek közkincsévé tették, mindenféle nyelvre lefordították, mindenfelé elterjesztették s ekként az Isten igéjének fénylő világát a véka alól kivonva, a gyertyatartóra helyezték, hogy fényljék mindeneknek, kik az anyaszentegyházban világosság után epednek?...

Óh ti dicső nagy férfiak! legyetek áldottak világraszóló apostoli munkátokért: hogy visszavittétek a Krisztustól eltávozott keresztyénséget az igazi fundamentomra, az örök evangyéliom alapjára! hogy megmentettétek és drága örökül hagytátok számunkra Istennek igéjét, a szent bibliát!...

Atyámfiai! becsüljétek meg e drága könyvet és ol-

vassátok buzgón. Míg e könyvbe letett igazságokat, a Krisztus tiszta tudományát híven valljátok és teljes szívetek szerint meg is tartjátok: addig bizonyára igaz tanítványai lésztek a Krisztusnak s méltók mind a keresztyéni, mind a református nevezetre!

II.

A reformációnak köszönhetjük másodszor azt is, hogy az megismertette a hívő lelkekkel az igazságot.

„Ha megmaradtok az én beszédemben“ — mondá Krisztus a benne hinni kezdő zsidóknak, — „akkor megismeritek az igazságot“. A Mózes és a prófétàk írásaiból azt teljesen meg nem ismerhetitek; hanem csak abból a mennyből aláhozott tudományból, az én beszédemből, melyből, igenis, megtanulhatjátok, hogy: a megigazulás nem a törvény cselekedeteiből, hanem egyedül hitből és hit által vagyon.

„Mit cselekedjem, hogy idvezüljek?“ Erre a kérdésre kereste oly mohón a feleletet Luther is az erfurti zárdában talált bibliában; s egész a lelkéig hatottak azok a szavak, mikre a biblia buzgó olvasása közben a római levélben (1, 17.) akadt, hogy „az igaz ember hitből él“. S mikor aztán üdvössége felől megint kétségeskedni kezdett s túlságos lelkiismeretességgel végig csinálta mindazokat a lelkigyakorlatokat, amelyeknek árán a római egyház lelkének üdvösséget ígért, — mikor megcselekedte többek között még azt is, hogy Rómába zarándokolva, az ú. n. Pilátus-lépcső fokain térden csúszva mászott fel, — de igazság után szomjúhozó lelkét mindezek a külsőleges, gépies cselekedetek ki nem elégítették, sőt, mint fel van jegyezve róla, maga is elrémült, hogy ilyen lelketlen és babonás dolgokra adhatta fejét:

— akkor úgy tetszett neki — mondja ő, — mintha mennydörgésszerű hangon újra az evangyéliom amaz igéit hallaná lelke legmélyén: az igaz ember hitből él!

Mert korántsem kell elhinni azt, amit a reformáció ellenségei felhoznak: hogy a reformáció csak egy-két nyughatatlan vérű, hírnévre vágyó, vagy a családi élet örömei után esengő szerzetesnek a munkája volna. Nem! A reformáció az üdvösségökért aggódó lelkeknek a müve; a reformáció az igazságot éhező és szomjúhozó lelkek elutasíthatatlan szüksége volt!... Mert csaknem minden mélyebben gondolkodó és vallásos lelkü ember felháborodva kérdezte már önmagától: vajjon hát igazság volna-e az, hogy a bünök bocsánata, a megigazulás csupán külső cselekedetek árán, vagy épen jó pénzért is megvásárolható! Igazság volna-e az, hogy földi ember, még ha szinte papi vagy pápai köntösben jár is, birhatna olyan hatalommal, hogy a bünbocsátó kegyelmet úgy osztogathassa, mint teszem azokat a bünbocsátó cédulákat! Igazság-e az, hogy Krisztus egyházában nem maga a Krisztus, hanem az ő földi helytartója uralkodik? igazság-e az, hogy ne Krisztus legyen a közbenjáró Isten és ember között, hanem a római egyház ú. n. szentjei? hogy Isten templomában ne az Isten igéje legyen a fő, hanem a papság gépies, lélek és igazság nélkül való szertartása, — nem a buzgó éneklés és imádság, hanem a szemkápráztató pompa?!

Nem, ez nem igazság! — kiáltottak fel minden jó és kegyes lelkek, elsősorban pedig a reformátorok, — akik aztán annál lázasabban kezdtek kutatni, vizsgálódni az örök igazságok kincsesbányájában, a bibliában, hogy megismerjék végre a teljes igazságot, s azt minden hozzátapadt salaktól megtisztítsák.

Mi tehát a tiszta igazság?... Az, hogy „megigazulunk ingyen, Isten kegyelméből, a

Jézus Krisztusban lett váltság által" (Róm. 3, 24.); hogy üdvösségünk nem cselekedetből, hanem hitből, nem érdemből, vagy emberek kegyelméből, hanem egyedül Isten kegyelméből vagyon ... Ez a hit által való megigazulás tana; mit az evangyéliom kincses házából a reformáció hozott napvilágra s mely azóta egyik sarkalatos hitelve lett az evangyéliom szerint megtisztított protestáns s közelebbről evangyéliomi református egyházunknak.

Ezt a fő igazságot szorítsátok hát kebletekre, atyámfiai! és aztán legyetek erősen meggyőződve arról, hogy nem az igazul meg Isten előtt, aki a jeruzsálemihez hasonló nagyszerű templomban, fénytől csillogó oltár előtt térdepelve imígy imádkozik: „Isten! hálákat adok neked, hogy nem vagyok olyan, mint egyéb emberek"; (Luk. 18, 11.) „böjtölök kétszer egy héten", imádkozom minden órában, meggyónok, búcsúkra járok, alamizsnát nyújtok minden Istenadta alkalommal, szóval buzgón teljesítem az egyház minden rendelését.. mi fogyatkozás volna hát bennem!?.. hanem az érezheti szívében az ő Istene idvezítésének kívánt örömét: aki bármilyen egyszerű templomban vagy imaházban imádja Istenét, vagy akár szegényes otthonában, titkon, ajtaját behajtva és magánosan sóhajtva, vagy szent bibliáját olvasva buzgólkodik is, de hittel teljes és töredelmes szívvel buzgólkodik, énekel vagy imádkozik, ekképen: „Szívem megalázván, te hozzád megyek, Elődbe Istenem! háládást viszek, És szent fiad által néked könyörgök: Isten, légy irgalmas nekem, szegény bünösnek!"

III.

A reformációnak egyik nagy áldása még: hogy a szabadság drága kincsével ajándékozta meg az emberiséget.

„A megismert igazság szabadosokká tészen titeket“ — mondotta Jézus az ő tudományát bevett zsidóknak. Igen; megszabadította őket a bűn szolgaságától. Mert míg a törvény alatt voltak, olyanok valának csak, mint a rabszolgák: félelemmel és rettegéssel tekintettek fel a haragvó és bosszúálló Jehovára. De most, hogy Krisztus által megismerték az igazságot, hogy t. i. „semmi kárhoztatásuk nincs azoknak, kik a Jézus Krisztusban vannak“ (Róm. 8, 1.), most „az élet lelkének törvénye a Jézus Krisztusban megszabadította őket a bűnnek és halálnak törvényétől“ és vették a fiúságnak lelkét, hogy többé nem félelemmel, hanem gyermeki hívő bizalommal kiálthattak fel: Abba! azaz szerelmes Atyánk!

Ilyesféle rabszolgaság bilincseiből szabadította ki a reformáció is az igazságra és szabadságra törekvő lelkeket. Mert a római egyház, helyesebben mondva: a római pápa, érezve úgyszólván az egész világ feletti uralmát, örökösen csak parancsolni, zsarnokoskodni tudott; míg a keresztyének millióinak engedelmeskedni kellett szó nélkül, feltétlenül. A római egyház, azaz a pápa azt mondotta nagy kevélyen: az igazság, az üdvösség egyedül én nálam s egyedül én általam van: aki ezt nem hiszi, az nem idvezülhet! Aki pedig az egyház tanításában kételkedni, vagy az igazság után önmaga kutatni, vizsgálódni mer s amit igaznak, jónak gondol, azt nyiltan ki is mondja: az olyan egyenesen vakmerő, lázadó rabszolga: átok és pallos a fejére!...

Ám a reformátorok nem ijedtek meg a pápai átoktól, sem semmiféle fenyegetéstől. Az emberiség nem maradhat örökké sem gyámság, sem zsarnoki hatalom alatt, — mondották a reformátorok. A keresztyén embernek, kit a Krisztus felszabadított a szolgálat igája alól,

joga van ahhoz, hogy saját személyével szabadon rendelkezhessék; hogy saját szemével lásson, saját eszével ítéljen s ne higyjen el mindent, de mindent vakon; hanem vizsgálódjék szabadon a könyvek-könyvében úgy, mint a a vallásra és egyházra tartozó dolgok körül!... Mikor Luther a wormsi birodalmi gyülésen azt mondotta: „Nem tanácsos az embernek lelkiismerete s meggyőződése ellen cselekednie. Itt állok, nem tehetek másként, Isten engem úgy segítsen!" — ezzel a bátor kijelentésével valósággal milliók és milliók lelkéről törte le azokat a rabbilincseket, melyekbe a tekintély-hit vallása, a római egyház verte és tartotta fogva századokon keresztül a keresztyének gondolkozását, hitét és lelkiismeretét.

Egyszóval, atyámfiai! a reformáció ajándékozta meg a keresztyénséget azzal a drága kincscsel, aminek a neve: szabad vizsgálódás, lelkiismereti szabadság. S hogy ezzel s általában a reformáció elterjedésével micsoda áldás áradt ki az egész világra: elég csupán egy tekintetet vetni az emberiségnek a reformáció óta, vagyis négyszáz év alatt tett óriási haladására!... Ime, a reformáció nem csupán az egyes ember vallásos hitét és erkölcsiségét szülte újjá, hanem reformálta, átalakította egyszersmind a népek és nemzetek egész szellemi, erkölcsi és társadalmi életét is. Igen, mert a valláserkölcsi megújhodáson és a lelkiismeretbeli szabadságon kívül — a polgári szabadság is, valamint az általános felvilágosodás és közművelődés, a tudomány, irodalom és művészet felvirágzása, nem különben az ipar, kereskedelem és közgazdaság terén való folytonos előhaladás, szóval az anyagi és erkölcsi jólét is — mind-mind a reformáció gyümölcse.

És ami ránk, protestánsokra nézve felette örvendetes: maguk a más hiten levők is kénytelenek beismerni, hogy azok az országok, melyekben a reformáció mély gyökeret vert, úgyszólván minden tekintetben felette

állanak azoknak az országoknak, melyek többé-kevésbbé idegenkednek még a reformációtól, az evangyéliomi protestáns vallástól. Sőt mi több: ugyanazon ország, vagy ugyanazon tartomány vagy város protestáns és nem protestáns hitü lakossága között is egészen feltünő és szemmellátható ez a különbség; — amennyiben tagadhatatlan: hogy a protestáns vallásúak, általánosságban véve, rendszerint jóravalóbbak, értelmesebbek; babonától, előítélettől, elfogultságtól mentesebbek; függetlenebb gondolkozásúak; nyiltszívüebbek; egyenesebb, határozottabb és bátrabb jellemüek; a haladás, mívelődés iránt fogékonyabbak; hazájukért, vallásukért, a szabadságért, a nevelés és tanítás ügyéért, általában minden szép és nemes eszméért lelkesültebbek és áldozatkészebbek, mint a nem protestáns vallásúak.

És végül az sem szorul bizonyítgatásra, hogy ami minket magyarokat illet: hogy, Istennek hála! még él a magyar nemzet a hazán s hogy alkotmányos, szabad és független országban élhetünk: azt jórészben ugyancsak a reformáció vallásának köszönhetjük.

* * *

Ime hát, atyámfiai! ily sokat köszönhetünk mi, a megtisztított egyház hívei, a reformációnak. — Legyünk azért háládatosok is! és emlékezzünk ma, a reformáció ünnepén, de egyébkor is mindig, meleg kegyelettel nagynevü reformátorainkra; valamint azokra a dicső férfiakra is, kik a reformáció terjesztésében, a reformáció által kivívott lelkiismereti és polgári szabadság szent ügyének védelmében annyit küzdöttek, annyi vért ontottak!... És legyünk háládatosak abban a tekintetben is: hogy ragaszkodjunk törhetetlen hüséggel, áldozatkész forró szeretettel evangyéliomi egyházunkhoz, boldog emlékü apáink mártir-hitéhez! Álljunk meg abban továbbra

is, mint a Sion hegye, rendületlenül! Maradjunk meg a Krisztusnak üdvösségre vezérlő beszédében, a szent evangyéliomban!... És igyekezzünk abból mindinkább megismerni és szívünkbe gyökeresen beplántálni azokat az igazságokat, amelyek tartoznak a hitre, keresztyén erkölcsi szabadságunkra, testi-lelki békeségünkre, földi és mennyei boldogságunkra! Hogy így legyünk a reformáció által visszaszerzett drága kincseknek méltó örökösei s a Krisztusnak igaz tanítványai mindvégiglen. Ámen.

FÜGGELÉK.

SZERTARTÁSI BESZÉDEK ÉS IMÁK.

I.

Kereszteléskor.

„Engedjétek, hogy jöjjenek én hozzám a kis gyermekek, és meg ne tiltsátok őket; mert ilyeneké az Istennek országa“. (Márk 10, 14.) A mi Urunk Jézus Krisztus e szeretetteljes felhívásának engedve, hoztátok fel ti is, keresztyén testvéreim! az Úr oltára elé ez ártatlan kisdedet: hogy mielőtt az élet rögös pályáján tovább haladna, a szeretet fejedelmének áldó és védő karjaira bízzátok, s hogy ekképen már élte hajnalán eljegyeztessék a Krisztus anyaszentegyházának s az Isten országának... Kihez is vinnétek máshoz, mint a gyermekek melegkeblü barátjához, Jézushoz, kinek ölelő karjai mindenkor tárva vannak a föld halandó gyermekei számára! s miért tiltanátok el attól a szent szertartástól, melyet maga az Úr Jézus Krisztus szerzett, midőn meghagyta volt tanítványainak: „Elmenvén, tanítsatok minden népeket, megkeresztelvén őket Atyának, Fiúnak és Szentléleknek nevében“.

Légy azért szeretettel üdvözölve tőlem, te Istennek küldötte, szülei szívek szeretetének záloga, te újszülött kisded! légy üdvözölve itt, e szent helyen, mely az Úrnak háza és a mennyországnak kapuja. Én, mint az Úrnak szolgája, örömmel részesítlek téged a keresztség sákramentomában s kész szívvel fogadlak keresztyén anya-

szentegyházunk tagjai közé addig is, míg jó szüleid szerető gondoskodása s Isten segedelme mellett fölnevekedvén, mindazokat az igazságokat megtanulhatod, amelyeket minden keresztyénnek tudni, hinni és cselekedni kell, avégre, hogy Krisztusnak valódi követője s mindvégig boldog lehessen.

Mindenekelőtt pedig jertek, szeretteim! ajánljuk e kisdedet a mennyei Atya jóvoltába s kérjük Isten áldó kegyelmét ez újszülött egész életére: jertek és imádkozzunk ekképen:

Isten, jó Atyánk! buzgó szívvel imádunk Tégedet, kinek hatalmad hoz elő e világon minden változást; ki végéremehetetlen bölcseséged szerint ez új teremtést is lételre szólítád s általa a legédesebb örömmel és boldogsággal ajándékoztad meg a szülői szíveket. Legyen áldott ezért, Uram! a te felséges neved és atyai jóvoltod!... Viszont alázattal könyörgünk szent Felséged előtt: vedd továbbra is gondviselésed védő szárnyai alá e kisdedet! tartsd meg az ő életét, melyet kegyelmedből adtál; növeld tagjaiban az erőt s gyújtsd fel majd szívében az evangyéliomi hit fénylő világát! hogy az élet göröngyös ösvényein tántorodás nélkül járhasson, s lehessen mindvégig örömére szüleinek, buzgó tagja anyaszentegyházadnak és részese a földi, egykor pedig a mennyei boldogságnak, szent Fiadért, a Jézusért. Ámen.

II.

Egyházkeléskor.

Édes atyámfia az Úrban!

Midőn itt az Úrnak oltára előtt megállva, a háladásnak szent áldozatjával kívánsz járulni a te szabadító Istened elébe: bizonyára a megkönnyebbülés, vagy épen a szívbeli megindulás érzetével emlékezel vissza azokra a nehéz, küzdelemteljes órákra és napokra, amelyek oly végtelen nagy próbára tevék minden testi és lelki erődet s amelyek oly sokszor ajkaidra adhatták a veszélyben forgott apostolnak ama szavait: „Uram, tarts meg, mert elveszünk!“... Valóban, a veszedelmek, a fájdalmak egész serege környékezett téged, édes atyámfia! s ha valamikor, úgy bizonyára a gyermekszülés kínos és remegéssel teljes pillanataiban, méltán szólhattál volna a szorongatott Dáviddal te is ekképen: „Csak egy lépés a köze az én életemnek és a halálnak“... De ime, a jó Istennek meghálálhatatlan kegyelme megsegített, megtartott téged a te kínszenvedéseid, a téged körülvett nagy veszedelmek közepette! nemcsak, hanem a te hosszas megpróbáltatásodat, siralmaidat hirtelen örömre fordította, midőn megengedé, hogy a te méhednek gyümölcsét, hitvesi szerelmetek (ez újabb) zálogát, végre édesanyai kebledre szoríthattad... Ime, Isten jóvoltából te élsz s gyermeked is él! Mily öröm ez neked, mily nagy jóság és kegyelem Istentől!...

Valóban, ha mindezt komolyan gondolóra veszed, édes atyámfia! lehetetlen, hogy szíved érzései meg ne induljanak; sőt inkább a megkönnyebbülés, a hála és igaz keresztyén buzgóság hangján kiáltasz fel a zsoltáríróval: „Mivel fizessek az Úrnak minden én hozzám való jótéteményiért? A szabadulásért való hálaadásnak poharát vészem és az Úrnak nevét hívom segítségül“ életemnek minden rendiben! — Jer azért, édes atyámfia! áldozzál az Úrnak, szent hálára gyúladt szíved forró áldozatjával s imádkozzál velem együtt ekképen:

Magasztallak és áldlak Tégedet, óh én Istenem, szerető édes Atyám! hogy meghallgattad az én könyörgésemnek szavát, midőn körülvettek vala engemet csaknem a halálnak kötelei. Óh, légy áldott, hogy az én szorongattatásomnak idején a te mindenható erőddel mellettem állottál! a kínok terhes keresztje alatt leroskadni nem engedtél; sőt a nagy veszedelemből engemet kegyelmesen megszabadítván, egy ép és egészséges gyermekkel örvendeztetéd meg édesanyai szívemet!... Nagy a te erőd, véghetetlen a te jóságod, kifogyhatatlan a te szereteted, óh én Istenem! Miként háláljam meg neked az életet, melyet megtartottál; az erőt, egészséget, melylyel újból megajándékoztál? Miként háláljam meg a te édesatyai gondviselésedet, melylyel beteg-ágyamban takargattál, ápoltál és sok nekem ártható bajok ellen úgy megoltalmaztál, hogy immár megerősödött testtel és lélekkel léphet-

tem át szent házad küszöbét?!... „Kisebb vagyok én, Uram! minden te jótéteményidnél, melyeket cselekedtél a te erőtelen szolgáló leányoddal!“ Legyen neked örökkévaló hála, dícséret és magasztalás!

Mennyei édes Atyám! légy továbbra is, kérlek, az én őríző pásztorom és kegyes gondviselőm! Tartsd meg az én töredékeny életemet s adj nekem erőt, soha el nem fogyó türelmet, hogy újszülött kisdedemet föl is nevelhessem a te dicsőségedre, anyaszentegyházad javára, szülei szívem örömére! — Tartsd meg az én szeretett hitvesemet is, akit támogatásomra és boldogításomra adtál: hogy vele szoros egyességben, csüggedetlen kitartással tehessem mindvégig hitvesi és anyai tisztemet! Reád bízom magamat, óh édes Atyám! mindenestől fogva. Te vezesd az én lépteimet, hogy a jó útról soha le ne tántorodjanak a bűn kárhozatos ösvényére; hogy a netalán rám jöhető csapások és szenvedések keresztje alatt soha ne ingadozzanak lábaim; sőt te benned vetett erős hittel, tántoríthatatlan bizodalommal haladhassak a földi élet kísértetekkel és nyomorúságokkal teljes mezején; mignem a nemes harcot megharcolva, futásomat elvégezve, eljuthatok a te dicsőségedbe, a te szent fiad által megigért és elkészített mennyei hajlékokba, a Jézusért. Ámen.

* * *

A minden áldásoknak Istene áldja meg, édes atyámfia! a te bejöveteledet és kimeneteledet; s adjon neked erőt és kegyelmet, hogy a te méhednek gyümölcsét, újszülött magzatodat (többi gyermekeiddel együtt) az Istennek félelmében, anyaszentegyházunk javára, szülei szíved örömére szerencsésen fölnevelhessed! hitvesi és anyai tisztedet s mindennemű kötelességedet igaz keresztyén buzgósággal teljesíthessed! hogy végezetre elnyerhesse lelked a hív munkásoknak ígért mennyei jutalmat, ott fent az egekben. Ámen.

III.

Konfirmáláskor.

A mi segedelmünk e mi mostani foglalkozásunkra jöjjön az Úrtól, aki teremtett, megtart és igazgat mindeneket; kitől száll alá minden jó adomány és tökéletes ajándék onnan felül az egekből! — Uram! áldások kútfeje, mennyei édes Atyánk! hozzád könyörgünk ez ünnepélyes órában az erő és kegyelem lelkéért s esedezve kérünk: töltsd ki azt ránk kettős mértékben! Töltsd ki különösen keresztyén anyaszentegyházad ezen zsenge növendékeire, kik gyengeségök érzetében szent félelemmel állottak meg színed előtt: hogy számot adjanak és ünnepélyes vallást tegyenek evangyéliomi keresztyén hitökről, és a te szent fiad tudományának buzgó követésére magokat szent esküvéssel lekötelezzék . . . Óh, ihlesd meg remegő ajkaikat s szenteld meg szívök minden érzését, lelkök minden gondolatját : hogy nagyságos dolgaidat és evangyéliomod igéit bátorsággal szólják, és lelkesült kebellel ismerjék el, hogy egyedül csak

benned és szent fiad tudományában van élet, boldogság és örök üdvösség! ... Hogy ekképen az ő szent fogadástételök nyerjen kedvességet te előtted; nekünk pedig, szülőknek, gyámoknak és tanítóknak, kik őket ez ideig nevelő karjainkon hordoztuk és a te útaidra tanítottuk, — hadd szerezzen nekünk ez ünnepélyes óra, fáradozásunk jutalmául, kibeszélhetetlen lelki örömöket; hogy e boldogító érzések közt adhassuk őket át neked, atyai gondviselésed szárnyai alá, s nyugodt szívvel mondhassuk: Imhol vannak, Uram! a gyermekek, kiket reánk bíztál. Szeretettel és hűséggel gondoztuk, neveltük őket, s egy is azok közül gondatlanságunk miatt el nem veszett! Mostan azért reád bízzuk, neked ajánljuk őket, óh mennyei Atyánk! vedd őket kegyelmedbe, gondviselésedbe, s légy nekik segedelmök és őriző pásztoruk, életökben és halálukban, szent fiadért, a Jézusért. Ámen.

* * *

Istenfélő keresztyén hívek, különösen ti, ker. növendékek, kedves gyermekeim! Isten jóvoltából elérkezett immár az ünnepélyes óra, melyben gyülekezetünk felserdült növendékei, akik a keresztség sákramentoma által a Krisztus anyaszentegyházának mind ez ideig csupán eljegyezve valának, — ezennel véglegesen és valósággal felvétetnek a Krisztusban hívők társaságába. Elérkezett az ünnepélyes óra, melyben a szülők és kereszt-

szülők helyett, most már maguk a gyermekkorból kilépő növendék ifjak és leányok tesznek fogadást, még pedig esküvel erősített fogadást arra, hogy abban a közönséges keresztyén anyaszentegyházban, melynek kebelén születtek és neveltettek, nevezetesen pedig az evangyéliom szerint reformált egyház kötelékében, ezentúl is mind halálukig megmaradnak ... S teszik ez ünnepélyes fogadást és igéretet kifejlett értelemmel és szívök indításából öntudatosan; mivelhogy immár megtanulták és maguk is hívő lélekkel vallják: hogy a Jézus Krisztus evangyélioma, a keresztyén vallás, Istennek legtökéletesebb kijelentése s minden vallások közt a legboldogítóbb, mert Istennek hatalma az, minden hívőnek üdvösségére. S hogy épen a mi evangyéliom szerint reformált egyházunknak esküsznek ezen alkalommal tántoríthatlan hűséget: teszik ezt azért, mivel maguk is úgy vannak immár lelkökben meggyőződve, hogy ez evangyéliomi egyház a legvilágosabban mutatja az üdvösség útját s a legkönnyebben elvezet Istennek lélekben és igazságban való imádására.

Boldogok vagytok ti, kedves gyermekeim! hogy Isten kegyelméből megérhettétek éltetek e nevezetes napját és nem hulltatok le korán az élet fájáról, mint egykorú társaitok közül sokan immár elhullának ... Boldogok vagytok ti, kedves szülék! kiknek megengedé a jó Isten, hogy kedves gyermeketeket — bár sok gonddal és búval — az ő segedelme mellett csak ily nagyra is felnövelhettétek. Örömkönyü ragyog ma szemetekben és mély háláérzet kél szívetekben Isten iránt: hogy immár a keresztyén hit és reménység karjain, szárnyra kelni látjátok szíveteknek oly forró szeretettel melengetett és ápolt kedves magzatát! ... De boldogok vagyunk mi is mindnyájan, hogy tanui lehetünk annak a megindító jelenetnek: midőn e kicsiny sereg egy szívvel-lélekkel

tesz vallást evangyéliomi hitéről s szent lelkesedéssel esküszik fel a Krisztus zászlója alá.

Legyetek örömmel, testvéri szeretettel üdvözölve általunk, keresztyén növendékek, kedves gyermekeink! éltetek e nagyfontosságú és reátok nézve örökké felejthetetlen órájában! A kegyelem Istene segítsen benneteket, hogy kész szívvel és szájjal szóljatok keresztyén hitünk főbb igazságairól! S cselekedje ő szent Felsége, hogy amely hitigazságokról ma szájjal vallást tesztek: azokban Isten szent lelke által valósággal, szívetekben is megerősíttessetek, azaz konfirmáltassatok, — és ekképen az Istennek s evangyéliomi egyházunknak szerelmétől sem élet, sem halál el ne szakaszthasson benneteket!

... Lássuk azért mindenekelőtt a ti hiteteket; vagyis előbb adjatok számot itt, a keresztyén gyülekezet előtt is arról, hogy korotokhoz képest mennyire tudjátok s értitek szent vallásunk főbb igazságait. Feleljetek a hozzátok intézendő kérdésekre elfogódás nélkül és értelmesen!

(Kikérdezés.)

... Ime, istenfélő keresztyén hívek! röviden előadva, ezek azok a főbb vallásérkölcsi igazságok, melyekben gyülekezetünk ezen növendékei oktatást nyertek, s amelyekben való jártasságukról, a nekik adatott erő és kegyelem mértéke szerint, az imént kielégítő bizonyságot is adtak. — S ezzel elérkezett a pillanat, hogy ezen növendék ifjaink és leányaink (számszerint . . .), itt e gyülekezet és Isten szent színe előtt, az ő hitökről ünnepélyes vallást tegyenek s a mi hitünk fejedelme, az Úr Jézus Krisztus zászlója alá feleskűdjenek. — Jertek azért, kedves növendékek! sorakozzatok e zászló alá: sorakozzatok itt, Urunk e szent asztalánál.

(A növendékek kilépnek és az úrasztala köré sorakoznak.)

... Azt kérdem azért tőletek, kedves gyermekeim!

1. Hiszitek-e, valljátok-e, hogy mindezek, amelyeket most elmondottatok, a Jézus igaz tudományát, a legszentebb és üdvösségünkre legszükségesebb igazságokat foglalják magukban? Hiszitek-e, valljátok-e?

Felelet: Hisszük és valljuk.

2. Igéritek-e, fogadjátok-e, hogy a keresztyén vallás igazságaiban továbbra is, naponként gyarapodni igyekeztek; evégből a szentírást olvasni, a közönséges istenitiszteletben minél gyakrabban résztvenni s Isten igéjét hallgatni: szent kötelességeteknek ismeritek? Igéritek-e, fogadjátok-e?

Felelet: Igérjük és fogadjuk.

3. Igéritek-e, fogadjátok-e, hogy egész életetekben az Isten törvénye és a Jézus példája szerint élni igyekeztek; hogy Istent félitek, embertársaitokat szeretitek, s magatokat minden bűntől tisztán tartani és minden jóban gyakorolni fogjátok? Igéritek-e, fogadjátok-e?

Felelet: Igérjük és fogadjuk.

4. Igéritek-e, fogadjátok-e, hogy az evangyéliom szerint reformált egyházban és annak hitében, egész életetekben állhatatosan megmaradtok; attól szerencse, vagy szerencsétlenség el nem tántorítand benneteket, hanem abban kívántok mind élni, mind halni? Igéritek-e, fogadjátok-e?

Felelet: Igérjük és fogadjuk.

— Hívjátok immár, kedves gyermekeim! buzgó énekléstekben, segítségül a Szentlélek Istent, — elénekelvén a 37-ik dícséret 3-ik versét: „Óh mi édes vígasztalónk! Légy kegyes megoltalmazónk!“ ...

(Az éneklés után:)

... A nagykegyelmü szent Úristen hallgassa meg és teljesítse buzgó kérésteket! Erősítse szíveteket, erősítse lelketeket: hogy ígéreteitekhez és fogadásaitokhoz mind halálotokig hívek maradjatok! ... A világosságok amaz Atyja, akitől száll alá minden jó adomány és tökéletes ajándék onnan felül az egekből — legyen mindenkor vezéretek! növelje a ti hiteteket, öregbítse reménységteket, és áldjon meg lelki-testi áldásainak bőségével egyen-egyen mindnyájatokat!

(Következik páronkénti megáldása a gyermekeknek, a kéznek főretételével s egy-egy szentírásbeli hely elmondásával; halk orgonakiséret mellett.)

... Ezek után én, mint az én uramnak, a Jézus Krisztusnak hivatalos szolgája, egész gyülekezetünk nevében elegendőnek nyilvánítom vallásos ismereteiteknek bizonyságát, — elfogadom ünnepélyes vallástételteket s esküvel pecsételt szent fogadástokat, — és ezennel evangyéliomi református hitfelekezetünk véglegesen bevett tagjainak nyilvánítalak titeket, — s egyszersmind szabadságot adok néktek arra, hogy immár a keresztyén vallásnak másik sákramentomában, az Úrvacsorájában is részesülhessetek.

... Nem bocsáthatlak el azonban, kedves gyermekeim! benneteket anélkül, hogy néhány szóból álló figyelmeztetést ne intézzek hozzátok, e mindnyájunkra, de különösen rátok nézve oly megható és örökre emlékezetes pillanatban ... Ime, kedves gyermekeim! a mai nappal egy új pálya nyílik meg előttetek; amennyiben kibontakozva mintegy a család és az iskola meleg szárnyai alól: ezentúl önállóbban, szabadabban járhattok s kell is járnotok az élet göröngyös útain s a nagyvilág sikamlós mezején ... Ám ne felejtsétek, hogy ez önálló-

ságtok és szabadságotok bizonyos veszélyekkel, kísértetekkel jár, amelyek ottan-ottan erős próbára teszik majd vallásos hiteteket. „Vigyázzatok azért és imádkozzatok, hogy kísértetbe ne essetek!“ Édes Idvezítőnk eme szavait véssétek e nevezetes órában kitörülhetetlenül a ti szívetekbe, kedves gyermekeim! . . . S ha aztán az élet útjain egyszer-másszor találkozni fogtok olyan emberekkel, akik balgatagul így szólanak majd hozzátok: Ugyan miért ragaszkodtok annyira ahhoz a valláshoz, templomhoz, kegyes élethez? . . . és el akarják veletek hitetni, hogy okosabban cselekednétek, hogy szerencsésebbek és boldogabbak lennétek akkor, ha ti is velök egy úton, vagyis hát a sivár hitetlenség, az Istennel, vallással semmit nem gondolók s csak a világ hiábavalóságait bálványozók útján haladnátok: — vigyázzatok, ifjú ker. társaim! hogy esztelen hitegetéseiknek, kísértéseiknek martalékul ne essetek, hanem mint a nagy apostol, Pál mondja: „Erősek és rendületlenek legyetek és buzgók az Úr dolgaiban mindenkor; tudván, hogy a ti fáradozástok nem hiábavaló az Úrban“; tudván, hogy a kegyességnek, az istenes életnek mindenkor megvan a maga jutalma; ellenben „nincsen semmi békeségök az istenteleneknek“, — azoknak „vígasságuk rövid dolog és örömük csak egy szempillantásig való!“

És ismét, ha majd találkozni fogtok, — s pedig bizonyosan fogtok találkozni — olyan emberekkel, akik nem ugyan a hitetlenségre, hanem vakbuzgóságukban egy más felekezet hitére szeretnének titeket csábítani; akik hamisan úgy okoskodnak: hogy a mi evangyéliom szerint reformált vallásunk nem az igazi keresztyén vallás, hanem csak a 16. századbeli reformátorok találmánya: — vigyázzatok s az ilyen kísértő, csábító beszédeknek erő-

sen ellene álljatok! és tegyetek bátran vallást e térítgető atyafiak előtt is — mint most Isten és e gyülekezet szine előtt vallást tettetek — a ti igaz, evangyéliomi hitetekről!... Mondjátok nekik: hogy a mi evangyéliomi református vallásunk magán a tiszta evangyéliomon, magának a Jézus Krisztusnak és apostolainak tanításán alapul, — s korántsem új hit ez, hanem csak a Krisztus igaz tudományának a felújítása; annálfogva ép oly egyszerü és tiszta, ép oly boldogító és idvezítő a mi hitünk, mint az első keresztyén gyülekezeteké vala! Mondjátok nekik: hogy a mi evangyéliomi egyházunk, valamint más országokban, úgy édes magyar hazánkban is, csakúgy, mint az első keresztyének anyaszentegyháza, ezer meg ezer hívő keresztyénnek vérehullásával szentelődött fel... s mióta csak létrejött, — tehát maholnap négyszáz esztendeje, — azóta mindig a tiszta és igaz vallásosságnak, mindig a lelkiismereti szabadságnak, a józan felvilágosodásnak és haladásnak volt zászlóvivője!... Mi ettől az evangyéliomi egyháztól, melyet lánglelkü apáink oly hőn szerettek: hogy érette a hosszas üldöztetés viharai között vagyont, vért, sőt életet is örömest áldozának: mi ettől a mártyr-egyháztól hütelenül elszakadni, elpártolni nem tudunk, nem akarunk és nem fogunk soha!... ahhoz mi magunk is, mint ők, mindhalálig tántoríthatatlanul hívek leszünk!...

Ámde, kedves gyermekeim! ha a világ hitetlensége, ha a türelmetlen emberek vakbuzgósága nem tenné is próbára a ti hiteteket: a kísértés azért el nem maradhat tőletek, mert hiszen önmagatokban, saját testi indulataitok és kívánságaitokban ott lappang folytonosan az a veszedelmes kisértő, hogy benneteket valamiképen a bün ösvényére csábítson... Vigyázzatok azért — ismét mondom — és imádkozzatok, hogy kisér-

tetbe ne essetek! Vigyázzatok: hogy könnyelmüen, vagy épen szándékosan a tiszta erkölcs útjáról le ne térjetek s a legtöbbször csak végromlással, boldogtalansággal fizető bünnek a hálójába ne kerüljetek! Söt imádkozzatok: hogy minden őrizésnek felette megőrizzétek a ti szíveteket, és a nagy apostol példája szerint, abban gyakoroljátok magatokat, hogy botránkozás nélkül való lelkiismerettel legyetek mind Isten, mind ember előtt!

Hogy pedig a szent és kegyes életben, valamint szent valläsunk üdvözítő igazságaiban annál inkább gyarapodhassatok: legyen az Isten igéje, a szent biblia a ti legmeghittebb barátotok, s legyen e szent hely, az Úrnak háza legkedvesebb menedékhelyetek éltetek minden napjaiban, akármely sorsban és helyzetben legyetek is!... Az élet bizony hova-tovább súlyosabb terheket rak majdan vállaitokra; a gyermekkor gondnélkülisége oda van örökre! s lassan-lassan tapasztalni fogjátok, hogy igazán boldogok csak addig voltatok, míg jó szüleitek őrködő szeme és gondja kísért benneteket. Kérjétek Istent, hogy azok az őrködő szemek vigyázhassanak még rátok igen sokáig!... Ám, hogyha Isten rendelése szerint el kell egykoron maradnotok jó szüleitektől; ha egyszer teljesen egyedül, saját erőtökre támaszkodva kell haladnotok az élet útain s ti gyenge erőtöket ottan-ottan roskadozni érzitek: — folyamodjatok akkor, mint erős árbochoz, evangyéliomi szent vallásunkhoz! mely erősségül, bátorításul, vigasztalásul lészen a ti lelketeknek s a rendületlen hit ama szavait adja ajkaitokra: „Az Isten a mi oltalmunk és erősségünk! ez okáért nem félünk, ha a föld megindulna is és ha szintén a hegyek a tenger közepébe bémerülnének is!“

Ezeket akartam még szívetekre kötni, kedves növendékek! S most már nincsen egyéb hátra, mint hogy az Úrnak nevében még egyszer megáldjalak és elbocsássalak benneteket. — De minthogy minden áldás onnan felül száll alá az egekből: jertek, keresztyén gyülekezet! ajánljuk e kicsiny sereget a mennyei Atya kegyelmébe, oltalmába s könyörögjünk érettök ilyeténképen.

(Ima. Miatyánk.)

... Elbocsátlak immár benneteket, keresztyén növendékek! a jó Istennek minden testi és lelki áldását kérve reátok. Legyen a nagykegyelmü szent Úristen ti veletek, éltetek minden napjaiban! Vezéreljen atyailag az élet viszontagságos útain! s tegyen boldogokká még a nyomorúságok között is, melyeket rátok bocsátani jónak látand!... Tartson meg titeket mindvégig a hitben, a reménységben és a szeretetben! Hogy ama nemes harcot megharcolván, a hitet megtartván, végezetre elvehessétek az igazság koronáját, melyet megád néktek, hüségtek jutalmául, az Úr, amaz igaz bíró! — Te is, óh Istennek népe, keresztyén gyülekezet! menj és járj az életnek útain békeséggel és a hitnek világával!... „Áldjon meg tégedet az Úr és őrizzen meg tégedet! Világosítsa meg az Úr az ő orcáját te rajtad és könyörüljön te rajtad! Fordítsa az Úr az ő orcáját te reád és adjon neked békeséget!“ a síron túl pedig örök idvességet, kegyelméből, a Jézusért. Ámen.

IV.

Áttérőhöz intézett hiterősítő beszéd.

Keresztyén gyülekezet! Testvéreim az Úrban!

Néhány percig kérem még figyelmeteket, — felhíva mindnyájatokat, hogy legyetek tanúi azon már ritkaságánál fogva is ünnepélyes cselekménynek, melyet ezennel végrehajtandók vagyunk: — midőn ezen előttünk álló ifjú atyánkfia, ki eddig az ideig a testvér római katholikus egyház kötelékében volt, — most itt, az Úrnak szent házában, Isten és e gyülekezet színe előtt kinyilatkoztatni kívánja: hogy vonzatva a mi evangyéliom szerint reformált vallásunk ősi, apostoli egyszerűségétől s meg lévén győződve annak hamisítatlan, igaz és üdvözítő volta felől: komoly és elhatározott szándéka ez evangyéliomi reformált anyaszentegyház kebelébe s közelebbről e mi gyülekezetünk tagjai közé felvétetni; — igéretet téve egyszersmind arra is, hogy ennekutána e mi ref. egyházunknak szíve teljességéből egyik hü és buzgó tagja lenni igyekezik. — Mely hitvallás és igéret kinyilatkoztatása után viszont én is, mint e gyülekezetnek pásztora, kész szívvel fogadom és veszem fel ez ifjú atyánkfiát gyülekezetünk kebelébe és mindannyian buzgó lélekkel ajánljuk ez új hitrokonunkat jó Istenünk jóvoltába.

Légy azért szíves örömmel köszöntve általam, szeretett testvérem az Úrban! életednek e nevezetes fordúló pontján; midőn érett megfontolás után, senkitől e lépésre

nem kényszerítve, egyedül szíved hajlamát, lelked meggyőződését követve, kívánsz belépni a tiszta evangyéliomi alapon álló református anyaszentegyház kebelébe... Mindnyájan örömöt érezünk azon, ha találkoznak egyesek, akik egyszerü bár, de a Krisztus és az apostolok tanításain alapuló egyházunknak hitelveit a magukévá téve, — velünk közösségre lépni, velünk egy hiten, egy akolban lenni, egy templomba járni, velünk együtt buzgólkodni s egy szeretetben és reményben élni kívánkoznak. De azért senkit az ő hitétől, egyházától erőnek erejével eltéríteni vagy világi előnyök igérgetésével hozzánk csábítani: nem elvünk, sem szokásunk; s nem is volt és nem is leszen soha. — Mert a mi anyaszentegyházunk zászlóján ama történeti nevezetességü, magasztos protestáns jelszó ragyog: lelkiismereti szabadság! Azaz: kövesse kiki szabadon a vallás dolgában is s legfőképen ebben, az ő meggyőződését; mert nem tanácsos az embernek lelkiismerete ellen cselekedni!... Csak annyit kötünk ki, hogy arról a fundamentomról, mely egyszer vettetett, le ne térjen. Mert nincsen senkiben másban üdvösség, mint az Úr Jézus Kisztusban! s csakis az ő benne s az ő hamisítatlan tudományában való őszinte hit az, mely boldogít a síron innen és üdvözít a síron túl. — Hogy pedig melyik legyen az az igazi, hamisítatlan és idvezítő tudomány, amelyet egyedül követnünk kell: honnan tudnók ezt máshonnan, mint a református keresztyénnek legdrágább könyvéből, a bibliából, mely egyetlen tiszta forrása a hitnek s földi és mennyei boldogságunknak.

Mindezekről azonban nem szükség most előtted, édes atyámfia! bővebben szólani e helyen, — alkalmam lévén már előzetesen közelebbről megismertetni téged mindazon hitelveinkkel és nézeteinkkel, melyek bennünket, reformátusokat, a valláserkölcsi és egyházi élet terén

vezérelnek és lelkesítnek. — Csak arra kérlek és figyelmeztetlek azért, hogy igyekezzél ennek utána is szent vallásunk főbb igazságait mindinkább megismerni; e végből Isten igéjét szorgalmasan hallgatni és tanulni, Isten házát minden alkalommal buzgón látogatni; szent vallásunknak egyszerűségében is felséges sákramentomával, az úrvacsorájával mennél gyakrabban élni, s Istent, a mi jó Atyánkat, nem külsőségekben, hanem lélekben és igazságban imádni, félni és tisztelni; egész életedben pedig igyekezzél református keresztyénhez illő, munkás, józan és evangyéliomi buzgóságtól áthatott életet élni! — Az Úr adjon neked minderre erőt és kegyelmet!

Most tehát mindenekelőtt felhívlak: nyilatkoztasd ki itt a gyülekezet színe előtt is, hogy elhatározott szándékod ennek kebelébe fölvétetni. Vagyis azt kérdem tőled:

1. Kész vagy-e a mi evangyéliom szerint reformált egyházunk hitvallását elfogadni és azt meggyőződésed szerint követni? Felelet: Igen.

2. Ígéred-e, hogy a mi reformált egyházunknak teljes erőd szerint hü és buzgó tagja lenni igyekezel és ebben mindvégig állhatatosan megmaradni kívánsz? Felelet: Igen.

. . . A nagykegyelmü szent Úr Isten erősítsen meg téged hitedben és igéretedben! Az Úr kegyelme és áldása legyen te veled, hogy amit fogadtál, azt meg is tarthasd és ekképen evangyéliomi reformált egyházunknak mindvégig hü és buzgó tagja lehess! — Én is már téged a reformált egyház s közelebb e mi gyülekezetünk tagjai közé a gyülekezet nevében ezennel felveszlek, s mint ilyennek szabadságot adok néked az úri szent vacsorában való részesülésre és a téged megillető jogok gyakorlására. — Te pedig légy hív mind halálig, hogy megadassék neked az élet koronája! Ámen.

És most nyújtsd jobbodat nekem, ünnepélyes igéreted és fogadásod megpecsétlésére... S e kézfogással egyszersmind fogadd az egész gyülekezetnek, mint mától fogva új hitrokonidnak, szíves köszöntését: Isten hozott téged közibénk! s tegyen boldoggá mindvégig közöttünk!... És fogadd egyszersmind e rád nézve nevezetes nap emlékeül ezt a kis bibliát, az újszövetség könyvét, mely azt az örökkévaló evangyéliomot foglalja magában, melyet mi eredeti tisztaságában vallunk s mely Istennek ereje minden hívőnek üdvösségére. Olvasgasd ezt buzgón s kövesd tanításait híven, hogy boldog lehess mind itt a földön, mind majd az örökkévalóságban!

Most pedig jertek, kik itt jelen vagytok, ajánljuk ez új hitrokonunkat a jó Istennek jóvoltába, ekképen könyörögvén:

Ima. Mi Atyánk!

* * *

És most, szeretett testvérem és mától fogva hívem és kedves hitrokonunk! és te is, óh Istennek népe, keresztyén gyülekezet! áldjon meg téged, áldjon meg titeket az Úr és őrizzen meg! világosítsa meg az Úr az ő orcáját stb. (Ároni áldás.)

V.

Esketési beszédek.

1.

Keresztyén házasulók! Szeretteim az Úrban!

Itt állotok tehát az Úrnak oltára s e gyülekezet színe előtt: hogy ünnepélyesen vallást tegyetek egymás iránti érzelmeitekről és esküvéssel is fogadjátok, hogy ti ezentúl jó- és balsorsban hűséges társai, segítői, vígasztalói lesztek egymásnak. — Igen, mert ti is mélyen érzitek az Írás ama szavainak igazságát: „Nem jó az embernek egyedül lenni!“ s hogy: „jobban van dolga a kettőnek, hogynem az egynek!“... Ime, a jó Isten megadta nektek immár azt a boldogságot, hogy kölcsönösen feltalálván egymásban, kit szívetek kedvel és szeret: nem kell ezentúl egyedül és céltalanul bolyongnotok az élet útain, — hanem kézt kézbe téve, egymással örömöt, bánatot megosztva, — most már könnyebben haladhattok közös életpályátok hol virágos, hol meg tövises és göröngyös ösvényein!

Ne feledjétek azonban, ker. házasulók! hogy Isten áldása csak úgy lesz a ti házassági szövetségteken, ha ti magatok is mind a sírig hívek maradtok ahhoz a szent fogadáshoz, melyet e rátok nézve oly ünnepélyes alkalommal, itt az Úrnak oltára előtt, egymásnak tenni fogtok. Ime, ti azt fogadjátok, sőt arra esküsztök most: hogy egymást szeretitek... Óh szeressétek is egymást

híven, teljes szívetekből, teljes lelketekből, minden erőtökből! Mert csak a kölcsönös, odaadó, meleg szeretetben van igazi boldogság. Ilyen szeretet dobogtassa azért egymás iránt a ti szíveteket! ... És aztán őrízzétek is féltékenyen s ápoljátok folytonosan a legnagyobb gonddal szívetek e szent érzelmét, az igaz szeretetet, kebletekben! ... Ha ti, az Írás szavai szerint, nemcsak szóval, de cselekedettel is szeretitek egymást; ha mindig csak azon igyekeztek, hogy egymásnak mennél több — kisebb-nagyobb — örömöt szerezzetek; ha az előforduló bajok és kedvetlenségek miatt nem gerjed mindjárt haragra szívetek; sőt egymás gyengeségeit, gyarlóságból elkövetett hibáit is szeretetteljesen elfedezni iparkodtok: — akkor, csakis akkor lesztek ti hívek a most leteendő házassági esküitökhöz s csak akkor várhatjátok családi éltetekre a jó Istennek minden áldását!

Jól megértsétek továbbá, hogy ezen alkalommal arra is fogadást tesztek: hogy ti soha, semmiféle körülmények között, sem egészségben, sem betegségben, sem boldog, sem boldogtalan állapotban, hűtelenül el nem hagyjátok egymást. — Hiszen, ha valamikor, bizonyára a nyomorúságok idején van legnagyobb szüksége az embernek egy szerető hitvesre, egy hü élettársra, ki mindig mellette legyen s letörölje szeméről a fájdalom-sajtolta könnyeket. „Nem boldogtalan az, ki mondhatja másnak: milyen nagyon szenved!“ — mondja a költő. Óh, de hova kell nagyobb boldogtalanság annál, mikor még az is, ki esküvel fogadott hűséget, — még az is elhagyja az embert s elhagyja épen akkor, mikor támogatására, vígasztaló szavaira a legnagyobb szükség lett volna?! ... Azért hát, szeretteim! akik hiszen épen azért léptek egymással házassági szövetségre, hogy az élet sokféle terheit, egymással megosztva, annál könnyebben elhordozhassátok: — ti legyetek egymáshoz

mind a sírig hívek és kitartók! s csak az egy halál — az is csak minél későbbre — válasszon el titeket egymástól!

Ne feledjétek harmadszor: hogy esküitökben ezek a szavak is bennfoglaltatnak: „Teljes életemben hűséges gondviselője, — hűséges segítőtársa leszek". — Ezzel hát arra is kötelezitek magatokat, hogy ti egymásért, családi tűzhelyetek jóléte és boldogságáért dolgozni, szorgalmatoskodni, futni-fáradni, küzdeni soha, de soha meg nem szüntök... Ne féljetek! mert ha egyrészt talán fárasztó és nehéz, de másrészt édes és gyönyörűséges lesz rátok nézve e hitvesi kötelesség teljesítése; — hisz' ki ne hullatná örömmel orcájának verejtékét szíve feléért, élete hű párjáért, akit szeret és akitől viszont- szerettetik?!

Csakhogy végezetre: ne feledkezzetek meg Arról sem, akitől száll alá minden testi és lelki áldás s akinek szent nevében fogadtok most egymásnak, egy egész életre szeretetet és hűséget. — Isten, a mi szerető édes Atyánk kezében van sorsunk, életünk, mindenünk. Ő őrködött felettetek eddig is, — gyermek- és ifjúkorotok verőfényes napjaiban. Ő intézte úgy lépéseiteket, hogy az élet útján egymással találkozzatok és egymásban szívetek felét, szép reményeitek valósulását feltalálhassátok... Bízzatok azért továbbra is ő benne! Ő lesz nektek ezentúl is leghívebb gondviselőtök: becsületes munkáitokban segítőtök, bajaitokban támaszotok, szenvedéseitekben vigasztalótok!... Ámde jól megjegyezzétek: hogy Isten csak úgy lesz néktek szerető mennyei Atyátok, ha viszont ti is hű és engedelmes gyermekei lesztek néki; ha mindenkor és mindenben ő tőle függőtök és az ő akarata s a Krisztus törvénye szerint jártok éltetek minden napjaiban, — szüntelen szemeitek előtt tartván az Írásnak ama szavait: „Az Istent féljed és az ő parancsolatait megtartsad, mert ez az embernek fődolga!"

2.

Szeretett ifjú pár!

Az Isten házában, az Úr oltára előtt állotok: hogy szíveteknek igaz szerelem-szőtte frigyét szent esküvel pecsételjétek, s e szövetségetekre velünk együtt áldást kérjetek Attól, akitől száll alá minden jó adomány és tökéletes ajándék. S aztán az Ő áldásával fejeteken s a jó szülők, kedves testvérek búcsú-csókjaival ajkaitokon s mindnyájunk üdvkívánataitól kísérve, elindultok életpályátok amaz új ösvényén, mely illatos rózsákkal behintve, a házasélet gyönyörü paradicsomkertjébe vezet... Boldogok ti, kik feltalálva egymásban szívetek felét, a viszonzott szerelem mindennél édesebb boldogságát, s dúsan megrakodva a viruló ifjúság s az életszerencse minden adományával, — a legszebb remények közt köszönthetitek e napot, amelyen egymásnak egy egész életre hüséget esküsztök, és a legszerencsésebb kilátások között léphettek ki abba az új világba, amelytől egy egész élet üdve és boldogsága függ!

Boldogok vagytok, igen! s ezért nem adhattok elég hálát a jó Istennek, ki annyira szeretett titeket, hogy ifjú korotok legszebb álmát ily hamar és ily teljes mértékben valósulni engedte.

De mi sors vár rátok vajjon a jövendőben? Vajjon boldogok lesztek-e ezentúl is mindig, házaséltetek minden napjaiban? ... Ez az a kérdés, amelyre ti határtalan örömötök mámorában nem is gondoltok talán, — de amely kérdésre azok a jó lelkek, kiknek óvó, védő szárnyai alól a mai nappal kirepültök, annál aggódóbb, de egyszersmind reménykedő szívvel keresik, találgatják a feleletet.

Ám jövendőnk titkát jótékony Isten-kéz takarta el vágyó szemünk elől. Mi azt a sürü fátyolt egy pillanatra

is fel nem lebbenthetjük. Mi csak kérhetünk, mi csak imádkozhatunk: add Uram Isten! hogy e szép és boldog ifjú pár a jövendőben is mindig ily boldog legyen!... Ez a buzgó imádság lebeg, különösen ma és ez órában azoknak a jó szülőknek ajkán, kik téged, kedves vőlegény! gyermekkorod óta oly odaadó szeretettel, oly féltő gonddal, óva még a fúvó széltől is, mind a mai napig szülei gondviselésök szárnyai alatt takargattak, s most, hogy meg kell válniok tőled, szemök fényétől, összekulcsolt kezekkel és könnyes szemekkel tekintenek fel az égre: jó Isten, add, hogy kedves jó fiunk mindvégig boldog legyen! ... S mit tehetnének egyebet s többet te éretted is, kedves menyasszony! azok a drága jó szülék, kik téged, mint viruló családfájok többi kedves virágait, gyöngéd szívök egész melegével, őrködő gondjuk egész odaadásával ápoltak és dajkálgattak s mindent megtettek éretted s jövendő boldogságod érdekében ... S most, hogy elbocsátanak ölelő karjaik közül s abból a nyájas családi fészekből, hol többi galambjaikkal összeölelkezve eddig oly boldog valál: most immár ők sem tehetnek mást, mint hogy mindennapi imádságukba foglalva téged, esdekelve könyörögnek: Jó Istenünk! tedd boldoggá, tedd szerencséssé forrón szeretett (e második) gyermekünket (is), annak a kedves ifjúnak karján, kire a te bölcs rendelésed szerint jó reménységgel bízzuk őt, szülei szívünknek ez egyik drága kincsét!

— Kísérjen azért titeket, szeretett ifjú pár! az előttetek megnyilt ismeretlen ösvényen, jó szüleitek örömkönyje s buzgó imádsága mellett, a kifogyhatatlan kegyelmü Istennek áldása, aki eddig is szerető kézzel igazgatta életútatokat, s egymáshoz vezérelte, a szeretet rózsaláncával füzte össze szíveteket, s rátok éltetek e legszebb napját felderítette! ... De ne feledjétek, hogy

aki annyira szeretett és szeret titeket: *Istent*, a ti legjobb Atyátokat, nektek is *viszont szeretnetek kell!* Szeretnetek és félnetek, mert ő a szerzője boldogságotoknak s ő minden jónak kútfeje: — az erő, egészség, békesség, megelégedés áldása, mind-mind az ő kezében van!

Ám azért jövendő boldogságtok hajlékát, az ő segítségével, mégis csak *nektek* kell felépítenetek! Vigyázzatok azért, hogy milyen fundamentomra s milyen anyagból építetek! . . . Ha azt hiszitek, hogy az ifjúság szépsége, szerencsés társadalmi állás, kedvező anyagi helyzet, talán kincs, gazdagság, hírnév és dicsőség: — hogy *ezek* a földi élet s épen a páros-élet boldogságának legbiztosabb fundamentomai: nos hát akkor — bizony mondom — csalódni fogtok! — Ilyen bizonytalan, ingatag alapra hát ne építsetek!... Hanem építsetek olyan fundamentomra, mely erős, mint a halál, kemény, mint a koporsó, melyet eső és árvíz meg nem mozdít . . . *építsetek a szeretet fundamentomára!* . . . *Szeressétek egymást* azzal a szeretettel, mely minden kincsnél drágább és tartósabb, mert az apostol szavai szerint: *soha el nem fogy.* Szeressétek egymást azzal a szeretettel, melynek egy paránya édesebb a föld minden javainál és dicsőségénél; azzal a szeretettel, melyről régen megmondták és nagy igazán: hogy az mindent pótol, ám azt ki nem pótolhatja semmi.

De ha csak önmagatokat szeretitek: kívánhattok-e akkor *másoktól* szeretetet, igaz becsülést, avagy csak hideg tiszteletet is? Pedig ne feledjétek: nektek — társadalmi állástoknál fogva — erre is súlyt kell helyeznetek. Szeressétek hát azokat is, akikkel életútatokon talán naponként, vagy ottan-ottan találkozni fogtok. Mentül boldogabbak lesztek, annál melegebben kell hogy dobogjon nemesen érző szívetek azok iránt, akik bol-

dogtalanok; vagy akik tőletek várják bajaikban a segítést, a tanácsot, a vígaszt sorssújtotta helyzetökben.

És ha talán magatoknak is szükségetek lenne majd egy segítő kézre, egy vígasztaló igére, — mert hiszen kicsoda volna ment a sors különféle próbáitól? — ne feledjétek akkor, hogy a mi legjobb, legszeretőbb barátunk és lelki orvosunk, a Krisztus, mindig mellettünk áll! s ha mi letörülni igyekeztünk a mások könyjeit, letörli ő is a mieinket! S ha minden nemes törekvésünk mellett is fájó sebet ütne szívünkön az élet és a világ: Ő nála mindenkor kész a gyógyító balzsam és a bátorító szó: Bízzatok, ne féljetek! a ti szomorúságtok nemsokára örömre fordul!

. . . Csak ezeket akartam szívetekre kötni, kedves ifjú pár, szeretteim az Úrban! . . . S most szívem teljességéből kívánom nektek, jó szülőitekkel, kedves testvéreitekkel s minden jóakaróitokkal együtt: — hogy amilyen szép éltetek ez örömnapja: oly zavartalanul, a legteljesebb megelégedésben és boldogságban folyjanak mindvégig páros éltetek további napjai és esztendei!

VI.

Rövid halotti beszédek.

1.

Családapa felett.

Szomorú halotti gyülekezet!

E gyászos koporsó körül megállva, fájdalom nyilallik át szívünkön, hogy az élet és halál szabados Urának parancsszavára: „térjetek a földbe, embereknek fiai!“ — ismét kidőlt soraink közül egyik keresztyén vándortársunk: egy, földi pályáját hűségesen futott, de annak terhei alatt végre összeroskadt s a sír álmára hanyatlott családfő, egy jó édes apa! ... Fájlaljuk, hogy ismét kevesebben lettünk egygyel; hogy szomorú példában kell látnunk újra: hogy sem a jóság, sem a kegyesség, sem buzgó imádságunk, sem semmiféle emberi erő és tudomány meg nem tarthat, vissza nem adhat ez életnek s kedveseinknek minket, mihelyt egyszer megzendül felettünk is az enyészetre hívó szó: „Legyetek porrá, kik porból lettetek!“

Igen, szomorú halotti gyülekezet! közös sorsunkat, a mulandóságot hirdeti s juttatja fájdalmasan eszünkbe mindenik koporsó, — s így ez is, mely most előttünk áll, s melyet az özvegységre maradt élettárs, a szerető gyermekek, testvérek, rokonok hulló könnyei öntöznek ... Óh, de mennyivel nagyobb, mennyivel szívettépőbb a ti fájdal-

matok, gyászra hivatott felek! ... Mi e koporsó lakójában egy embert, egy hív munkásságú, keresztyéni tisztét nemesen betöltött embert s egyik keresztyén vándortársunkat vesztettük el; aki ugyanazon sorsnak volt részese, mint mi, aki épúgy futott, küzdött, verejtékezett, mint mi; de aki végre épúgy martalékául esett a mulandóság törvényének, mint minden földi anyától született ember s mint ahogy majd mi is, mindannyian ... Ellenben ti a boldogultban kiváltképen a szerető hitvest, a gondos édesatyát, a hü testvért s rokont siratjátok, — azt, aki a vérség, rokonság kedves kötelékeivel volt szívetekhez füzve; aki csak érettetek élt, érettetek hullatá a mindennapi kenyérkeresésben orcájának verejtékét, s aki a rólatok való gondoskodás nehéz munkájában emésztette fel 66 évre terjedt életét ... Méltán nagy azért a ti fájdalmatok s méltán hullanak könnyeitek: hogy az, ki érettetek annyit tett, annyit áldozott s akit ti is szívetek teljességével szerettetek — immár nincs többé, immár örökre elköltözik közületek!

De halljátok meg, s halljuk meg mi is mindannyian, amit vígasztalásunkra a vallás angyala ekképen szól: „Ne bánkódjatok, mint azok, kiknek reménységök nincsen“ — t. i. egy jövő élet felől! Hisz „a halottak boldogok: megnyugosznak fáradságaiktól s az ő cselekedeteiknek jutalma követi őket“ ... Ez a fáradt vándor is csak pihenni tért, mert felette igen megfáradott; de nem marad örökké a sírban, nem aluszik el örökre: egy szebb, egy boldogabb hazában újra feltaláljuk őt!

— Ne sírj azért, ne sírj, te bánatos özvegy! Jó férjed csak pihen, csak aluszik ... de nem halt meg, nem aluszik el örökké! S ha ő elpihent is: virrasztani fog feletted leghüségesebb őriző pásztorod: az özvegyek mennyben lakozó édes Atyja!

... Ne sírjatok, ne keseregjetek ti sem, apátlan gyermekek! jó atyátok csendes álmát ne zavarjátok. Azok, az érettetek oly sokat dolgozott s titeket oly szeretettel ölelt atyai karok, lehanyatlottak ugyan s pihennek immár csendesen; de ne féljetek: az Úrnak hatalmas karja nem lankad meg soha, — veletek marad ezentúl is és oltalmába vesz benneteket! Hagyjátok azért az Úrra a ti útaitokat és bízzatok ő benne mindenkoron!

... Testvérek, rokonok! ne bánkódjatok! ... hisz csak rövid időre távozott a boldogult körötökből; nemsokára ismét találkoztok vele egy jobb hazában, hol Jézus, a mi fejünk, az ő megváltottaival együtt örök dicsőségben él!

E keresztyén hit és reménység oszlassa azért mindnyájunk fájdalmát, szomorú halotti gyülekezet! kik még ez élet sivatag pusztaságában utazunk s fájó szívvel látjuk sorainkból kidőlni e boldogult társunkat. Mondjunk megindult kebellel áldást e keresztyén testvérünk porba visszatérő hamvaira! S aztán töröljük le könnyeinket s felvéve ismét vándor-botunkat: zarándokoljunk megint tovább! ... mindig csak a jók és igazak útján s amaz isteni kalauznak, a Krisztusnak nyomdokaiban! Hogy egykoron mi is eljuthassunk Ő hozzá, a mennyei Kanaánba, — hol Istenünkkel, Krisztusunkkal s előttünk elköltözött kedveseinkkel elválhatatlanul együtt-lakozhatunk mindörökkön-örökké!

Most pedig jertek és imádkozzunk!

2.

Családapa vagy anya felett.

— Télben. —

„Ez idő téli fertálya Halálunkat prédikálja . . . Úgy tetszik, halva fekszik a természet, Mivel tündöklő fénye elenyészett“. Úgy tetszik, mintha köz-édesanyánk, a föld is ravatalon feküdnék . . . mint ahogy — fájdalom! — halva, élettelenül fekszik immár itt e koporsóban, a gyászos szemfedő alatt, e nagy bánatba borúlt család egyik támasza: a gyermekeit oly szerető gonddal ápolt és nevelt édesapa (anya), a hosszas pályafutásában immár összeroskadt hü élettárs.

És mi eljöttünk, hogy nyugvóra tért társunk iránt lerójuk a kegyelet és keresztyén testvéri szeretet adóját, — s hogy az ő koporsójánál magunkba szállva, az élet és halál nehéz kérdései felett gondolkodjunk.

. . . Miért fosztja meg — kérdjük, a kihalt természetre tekintve, — miért fosztja meg az a jóságos Teremtő, szépségétől, gazdagságától, termő-erejétől az anyaföldet? fagy- és jégpáncél és hótakaró alá temetve ismét annak áldásos kebelét . . . És miért hervasztja le — kérdezzük szomorodott szívvel, e sötét ravatalt szemlélve, — miért hervasztja le az a végzéseiben megfoghatatlan Isten a maga képére teremtett ember arcáról a viruló rózsákat? miért veszi ki a tagokból az életerőt? miért fagyasztja meg az erekben a vért, — „azt a kis patakot, mely a szívet hajtja s mely ha már kiapadt, ki nem pótolhatja óceánja vérnek?!“ . . .

Miért? . . . Kérdések kérdése! melyre évezredek óta hiába keresi a por gyermeke a teljesen kielégítő feleletet! . . . Csak annyit tudok, mert azt — mint egyik

dícséretünk oly szépen mondja: „Mert azt nyilván tapasztalom, Hogy egy végetlen hatalom, Mindezeket jól intézte el: Ámbár legbölcsebb céljait, És csudálatos útjait, Szemeim előtt rejtette el“. (92, 2.)

Ime, szomorú halotti gyülekezet! mindössze ennyi az csak, mit feltett kérdésünkre vallásunk könyvéből feleletül kaphatunk ... Ám, hogyha e szerint nem tudhatjuk is, hogy miért? ... avagy nem elég megnyugvásunkra szolgálhat-e az nekünk, rövid látású halandóknak: ha legalább annyit bizonnyal tudunk, hogy kinek a szavára s kinek bölcs akaratából történik minden, de minden változás itt a földön, a természet nagy világában úgy, mint a mi halandó életünkben?! ... Igen! az az útaiban végéremehetetlen Gondviselés zárta be immár a föld tápláló kebelét s terített szemfedőt most a természetre. És ugyancsak ez az isteni kéz zárta le örök álomra e boldogult társunk szemeit is s borított gyászos szemfedőt kihült tetemei fölé ... Igen! egy magasabb, „egy végetlen hatalom“ intézkedéséből, bölcs akaratából történt az, hogy e koporsóban nyugvó keresztyén testvérünk — miután Isten jóvoltából itt a földön sok esztendőt látott s e hosszú idő alatt annyi sok örömöt, de talán még sokkal több keserűséget kóstolt s miután átélte itt az emberi élet kies tavaszát, munkás nyarát és hervatag őszét: — Isten rendeléséből történt, — mondom — hogy mindezek után elérkezett ime e halandó társunk, az enyészet, a halál komor teléhez is: hogy most már a kiállott sok-sok fáradalmak s testet-lelket emésztő szenvedései után, megnyugodjék végre csendesen a koporsó nyugtot adó kebelén, s örök enyhületet találjon odalent a sírban, hol nem fáj neki többé semmi, épenséggel semmi!

Mit mondhatnánk hát egyebet e gyászkoporsó felett, — bár a kicsorduló könnyeket egészen visszatartani

nem bírjuk is, — mit szólhatnánk egyebet, mint amit ugyancsak egyik dícséretünk mond: „Jól van! mivel ez is annak tetszése, Kinek javunkra céloz végezése“ . . . Igen, Ő tőle, az élet és halál felett szabadosan uralkodó, de egyszersmind bölcsen és szeretettel igazgató Istentől jött rátok e csapás, megszomorodott kedvesek! . . . nyugodjatok meg az ő szent és kifürkészhetetlen akaratán! . . . És mint vallásos keblü keresztyének, találjatok vígasztalást abban a hitben, hogy miként a természetben minden télre új tavasz jő: úgy mi is, mint Krisztus megváltottai, hitünk szerint nem leszünk végkép semmivé a halál telében, de sőt teljes bizodalommal várhatunk olyan tavaszt, mely minket, por gyermekeit is, új életre virraszt . . . és új életre virrasztja előttünk elköltözött szeretteinket is, hogy velük együtt örökké tartó boldogságban örvendezhessünk egy szebb és boldogabb hazában.

E hittel és reménynyel vegyünk hát búcsút ezen megfáradott keresztyén vándortársunktól . . . Most pedig jertek és imádkozzunk.

3.

Hosszasan szenvedett középidejű édes anya felett.

Fájdalomtól elszorult szívvel, könnyező szemekkel állottuk körül e koporsót, mely egy családnak boldogító angyalát, annyi kesergő, neveletlen árvának édes anyját zárja rideg kebelébe!... Hiába, hiába volt hát a reménység: hogy a szenvedések ágyán oly régóta gyötrődő szegény jó asszony végre mégis csak fölépül!... hogy a tavasz éltető szellője majd csak elhozza a várva-várt gyógyulást! Hiába volt a szeretetteljes ápolás s a buzgó imádság! hiába a boldogult sóhaja: „Ne vigy el en-

gemet Uram! az én életemnek felén!... Mindez hasztalan volt!... számára már nem volt gyógyító balzsam Gileádban, s a kikelet enyhe szellője reá nézve az enyészet, a halál hideg szelévé változott.

Óh pedig mint szerette volna megtoldani még, hacsak néhány évvel is, életének esztendeit! Hiszen az idvezült nő még csak 43 évet töltött itt Isten kegyelméből, tehát életének csak delén vala még! Az élet pedig szép, kívánatos, ha szinte sok nyomorúsággal teljes is... Mint kívánt volna még élni! nem is annyira magáért az életért, mint szeretteiért: az ő jó hitveséért, de különösen azokért az általa annyira szeretett s oh fájdalom! még gondozásra, nevelésre váró gyermekekért, akiket szíve vérével táplált s akik bizonyosan meg fogják majd sinyleni az édes jó anyát, ha nem dajkálhatja, szeretete melegével nem takargathatja többé őket!

Hiába, hiába! az élet és halál szabados Ura szólt, s neki mennie kellett e hívó szóra: — itt kellett hagynia jó férjét, kedves gyermekeit gyászra, keserűségre, gyámoltalanságra; itt kellett hagynia testvért, rokont, embert s világot... hogy immár megpihenjen végre kimondhatatlan sok szenvedéseitől, oda lent a síri hantok alatt, hol nem fogja többé érezni a fájdalom töviseit!...

Hiszen igaz: neki nem —nem fáj többé semmi! Az Írás is azt mondja, hogy a halottak boldogok, mert megnyugosznak az élet fáradalmaitól! Erről a hosszas szenvedésre hívott keresztyén társunkról is lehullottak immár a kínok láncai: nem sír, nem szenved többé s jajgatásával nem hasogatja tovább övéinek szívét!... ő boldog örökre!

Ám annál boldogtalanabbak vagytok ti, hátramaradt kedvesei, árvaságra jutott siránkozó gyermekei! Ki fog titeket gondozni, ki fog titeket oly híven szeretni,

mint ő gondozott, mint ő szeretett?... E kérdésetekre nehéz, majdnem lehetetlen kielégítő feleletet adnunk. Óh mert mi, vagy ki pótolhatná a szerető jó házastársat! mi és ki pótolhatná különösen a gyermekeit önfeláldozással gondozó édes anyát!... Semmi és senki!...

És mégis... vallásunk szentkönyve, amelynek minden sebre van gyógyító balzsama, — Istennek ez igéje mégis azzal a vígasztalással biztat: „Hagyd el a te árváidat: én eltartom és a te özvegyeid én bennem vessék reménységöket!“ (Jer. 49, 11.) mondja ar Úr, az özvegyek és árvák őrizője. -- És az Istennek igéje sok más helyen is arra tanít: hogyha szinte itt e földön minden, de minden elhagyna is minket; ha mindent, de mindent elvesztenénk is, a mi jó, kedves és drága ránk nézve e siralomvölgyében: — van mégis valaki, aki a benne bízókat soha, de soha el nem hagyja; s van mégis valami, ami elfogyhatatlan és mindörökké megmarad nekünk: — velünk van és velünk marad az Isten és az ő kegyelme! megmarad az Istenbe vetett hit és bizodalom! és megmarad a jövő élet reménye, a hívek számára a Krisztus által elkészített mennyei paradicsom! — Ezért fohászkodik a zsoltáríró, még fájdalma és zokogása közepette is, ekképen: „Elfogyatkozott az én testem és szívem“ — de azért „az én szívemnek kősziklája és az én örökségem te vagy, óh Isten, mind örökké!“ (73. zsolt. 26.)

Legyen azért, gyászban kesergő felek! a ti bánatba borult szíveteknek is vígasztalója, reménysége és támasza — legyen a szeretetnek, a jóságnak, a kegyelemnek Istene!... Ő bizonyára a keserűből is édest tud kihozni! Ő, ha egyik kezével megvérzi is szívünk: a másik kezével már kötözgeti is sebünket. Bármit mérjen is ránk: Ő mindeneket bölcs célokból s lelkünk javára

cselekeszik!... Ti is most sírtok és jajgattok... s hogy is ne keseregnétek, midőn e földön a legjobbat, legdrágábbat veszítitek el!... de azért bízzatok és reméljetek is és kétségbe most se essetek! „Mert örökké el nem hágy az Úr; mert ha bánattal illet: ismét kegyelmes lészen!"... mondja Jerémiás próféta. Most sírtok és jajgattok — mondom én is a Krisztus szavaival — de egyszersmind bízzatok is: a ti keserűségtek majd örömre fordul!

... Igen, igen, nagy veszteségre hívott férj! meg ne rendülj hitedben most se, midőn Isten sújtoló keze oly súlyosan nehezedett rád! Töröld le inkább könnyeidet: hogy a hosszas sírás meg ne lankaszsza szívednek, lelkednek minden erejét... És aztán végy újabb erőt és bizodalmat, jól tudván, hogy ezentúl kétszeres teher és kétszeres gond nyomja majd vállaidat és szívedet. De azért ne félj és ne csüggedezz: Isten nem kísért feljebb, mint elszenvedhetjük!... Mondjad azért megbátorodva: „Én lelkem, mire csüggedsz el, Mit kesergesz ennyire? Bízzál Istenben: nem hágy el!"... oh ne is hagyjon el tégedet soha!...

Kedves árvái a boldogultnak! Fáj szívünk, ha rátok nézünk, ha rátok, elhagyatottságtokra gondolunk... Hát még a ti szívetek hogyne fájna, mikor — kit annyira szerettetek s ki titeket oly forrón szeretett: — jó édes anyátok nincs többé!... De azért ne féljetek s felettébb ne keseregjetek! Hiszen ő, a jó lélek, onnan felülről is őrködő szemmel fog kísérni benneteket... csak ti se felejtsétek soha, nem egyszer hangoztatott anyai intéseit!.... És gondja lesz rátok annak a leghívebb Gondviselőnek is, kinek szemei nem szunnyadnak soha, kinek gondja közül a legkisebb sincs kifelejtve s legkevésbbé a gyámol nélkül maradt árva gyermekek.

Testvérek... rokonok... ismerősök, részvevők! Az Úr kegyelme maradjon rajtatok!

— Most pedig jertek és az élet keservei között keressünk enyhülést a buzgó imádságban.

4.

Hajlottkorú családanya felett.

Ez a koporsó, amely felett bánatos érzésekkel és részvevő szívvel megállottunk, egy szerető hitestársnak és jó családanyának immár kihült tetemeit fedezi el örökre szemeink elől. Egy olyan keresztyén asszony atyánkfiának porrészeit, ki jóllehet nem érhette is el az emberi életidőnek Istentől kimért végső határát, — nem, még a 90-ik Zsoltárban jelzett 70, avagy 80 esztendőt sem, — mivelhogy az életnek reá nehezedett terhe s a fájdalmak éles nyilai korábban leverék az ő meggyöngült életerőit, semmint gondolta volna: — de aki mindazonáltal már most is elmondhatta az öreg Simeonnal: Uram! bocsásd el szolgádat békével!... és aki már most is nyugodtan vehette ajkaira a nagy apostolnak, Pálnak emez ismeretes szép szavait: „Ama nemes harcot én megharcoltam, futásomat elvégeztem, a hitet megtartottam. Végezetre eltétetett nékem az igazság koronája, melyet megád nékem az Úr ama napon — az ítélet napján — amaz igaz bíró! (2. Tim. 4, 7—8.)

Igen, szomorú halotti gyülekezet! e koporsóban nyugvó keresztyén társunk elmondhatta: hogy immár megharcolta az élet nemes harcát!... Mert bár a nő élete rendszerint a csend és béke hajlékában, a családi tüzhely szük körében folyik is le: de azért korántsincs az munka és gond, fáradság és küzdelem, szóval

bizonyos harc nélkül... Mert hogy ha kétségkívül terhes a férfira kimondott amaz Isten-ítélet, hogy: orcád verejtékével egyed a te kenyeredet!... bizonyára nem kevésbbé terhes, sőt talán még súlyosabb feladatot ró a különben is gyengébbnek alkotott nő-nemre az a másik isteni parancs: „Fájdalommal szüljed magzatodat!“...

Óh mert hova kell rettenetesebb harc, mint amit az a gyenge, erőtelen teremtés, a nő van hivatva megharcolni a rája kimondott ez isteni törvény betöltésével? És aztán hova kell szívósabb életerő, angyalibb türelem, mint az anyai tiszt hűséges teljesítéséhez!... És avagy nem érdemlik-e meg bámulatunkat és mélységes tiszteletünket — mint meg-megannyi hősök — azok a nemes lelkek, azok a szülő édesanyák, kik nem elég, hogy valóságos élethalál-harcot vívnak szívök magzatáért, mikor az megszületik, — de azontúl is úgyszólván szívök vérével táplálják kisdedöket, hogy megtartsák azt az életnek!... S aztán, oh ki tudná megmondani: mennyi, de mennyi gond és aggodalom, mily sok könnyhullatás és sóhajtás közt dajkálgatják napról-napra, óráról-órára és évről-évre az Isten által az ő anyai gondjaikra bízott gyermekeiket!...

Aki, miként e boldogult nő is, ezt a nehéz, felelősségteljes anyai tisztet hűségesen betöltötte; aki a gyermekeiről való gondoskodás magasztos, de fárasztó munkájában oly végtelenül türelmes s oly fáradhatatlan volt mindig; aki gyermekeit még azon időn túl is, hogy őket szárnyaikra bocsáthatta, folyvást aggódó figyelemmel és szeretettel kísérte; sőt akinek aztán — bizonyára e nagy szeretet jutalmául — megadta Isten azt az örömöt is, hogy kedves unokák és dédunokák vidám mosolyában és kedveskedésében gyönyörködhetett: — az ily családanya, nemde, egész önérzettel és nagy lelki nyugodtsággal

vehette ajkaira ezen szavakat: „Ama nemes harcot én megharcoltam!“

Igen, idvezült halott! te megharcoltad immár híven, a földi életnek nagy és nemes harcát!... de épen ezért nyugodtan is mehettél szembe ama kérlelhetetlen ellenséggel, a halállal is, hogy azzal is megvívd — most már a legeslegutolsó — harcot, e mulandó világ harcmezején!... S most már, mindezek után, elmondhatjuk rólad azt is, hogy: földi pályafutásodat im teljesen elvégezted!

Igen, elvégezted azt a pályafutást, mely habár korábban végződik is, mint te s a tieid gondolták — mégis Isten kegyelméből 66 évre terjedett! Elvégezted azt a pályafutást, melynek javarészét, csaknem egy félszázadon keresztül, együtt futottad meg ifjúkorod hü társával, most már bús özvegységre maradt szerető pároddal! Elvégezted azt a pályafutást, mely ha nem vezetett, aminthogy nem is vezethetett örökké csak virágos mezőkön, hanem most sivatag pusztaságban, majd meg göröngyös ösvényeken, — de azért e pályafutás fáradalmai és küzdelmei között kicsinyhitüleg le nem roskadtál, soha el nem csüggedtél: ellenkezőleg, keresztyén hitedet, Istenben való bizodalmadat minden körülmények közt megtartottad; jó sorsban úgy, mint balszerencsédben Istent áldottad, — valamint gyermekeidet, unokáidat is és egész házad népét mindig Isten félelmére tanítottad és intetted, s a Krisztus életpéldájának követésére nemcsak szóval, de saját példaadásoddal is folyvást serkentgetted!

Aki ily nemesen, keresztyénileg futotta meg földi pályáját: az ilyennek bizonyára ajkaira illenek végül az apostolnak eme szavai is: „Végezetre eltétetett nékem az igazság koronája, melyet megád nékem az Úr, ama napon“.

Igen, idvezült halott! nemesen futott pályád jutalmát — a hervadatlan koronát — megadja neked az Úr, amaz igaz bíró az ítélet napján és az örökéletben! Megadjuk mi is, különösen itthagyott szeretteid, a téged méltán megillető jutalmat, a hálás elismerés és szeretet meleg könnyeiben és a hív emlékezetben!

Vedd azért utolsó Istenhozzádunkat! Isten nyugtassa poraidat!.... Fogadd a most már magára maradt hű társnak, szeretett hitvesednek utolsó kézszorítását: Édes jó párom! Isten veled!... nem örökre, csak a viszontlátásig... talán nemsokára!... Fogadd hálás gyermekeid, menyeid, vőd, unokáid, dédunokáid hulló könnyeit, áldó sóhajait: Kedves anyánk, kedves jó nagyszüle! fáj szívünk, hogy elmégy közülünk; de jó szívedet, nemes lelkedet nem feledjük el soha!... És itt vannak — eljöttek a távolból — szerető testvéreid is. Elhozták ide búcsú-könnyeiket s együtt zokognak minden jó rokoniddal koporsód felett: Jó testvér! szerető rokon! kísérjen Isten áldása sírodba!... hű kedvesünk! nyugodjál békével!

... Igen, neki nem kell már egyéb, csak béke és nyugalom s ezt — hisszük — feltalálta immár Istennél!... Ti pedig, szomorodott felek! keressetek s találjatok megnyugvást szent vallásunkban, — jertek és keressünk vígasztalást mindannyian a buzgó imádságban.

VII.

Szász Károly püspök emlékezete.

1. Kor. 15, 10. „Többet munkálkodtam, mint azok mindnyájan".

Mintha még most is magam előtt látnám tiszteletet parancsoló, méltósággal teljes alakját!... Mintha még most is felém irányulna komoly tekintete: az az égszinkék szempár, amely most szelíden, mosolyogva néz, mint a nyári felhőtelen égbolt, majd meg hirtelen elborul és villámokat lövel, mint vihar idején ugyancsak az ég mennyezete!... S mintha még most is hallanám érccsengésü, messzire elható erőteljes hangját, amint tárgyától föllelkesülve, úgy folyt ajkairól a szó, mint egy hatalmas, ellenállhatatlan áradat, — majd ismét a megilletődés és felmagasztosultság pillanatában, oly lágyan, ihletteljesen és elbüvölőn, mint valamely bájos hangszer varázslatos zenéje!...

Ilyen vala — külső mivoltát tekintve — dunamelléki egyházkerületünk volt püspöke, református anyaszentegyházunk s édes magyar hazánk egyik elsőrendü, halhatatlan emlékü oszlop-embere: Szász Károly.

De hiszen, közületek is sokak előtt ismeretes volt ő és bizonyára mindörökre felejthetetlen marad ez a nagy nevü férfiú, aki ezelőtt több mint 15 esztendővel e mi gyülekezetünk körében mint főpásztor személyesen megjelenvén, itt e falak között is hallatá ékesen szóló apos-

toli beszédét, — s mi szinről-szinre láthattuk őt s buzgó áhitattal, lélekzet-visszafojtva hallgattuk ajkairól az építő, tanító, feddő és vigasztaló igéket... Bizonyára emlékeztek még arra a nem épen magas, de erőtől duzzadó, tekintélyes termetre, — de kivált arra a mindeneket lebilincselő, hatalmas szónoklatra, mely behatott a velők megoszlásáig!... Mintha csak az első apostolok valamelyike tért volna be e falak közé! — úgy tetszett akkor nekünk...

Ám, apostol volt ő is: mint a Krisztus apostola jött hozzánk, aki — mint hajdan a nagy apostol, Pál — csaknem emberi erőt felülhaladó utazásokat tett avégből, hogy a gondjaira bízott gyülekezetek mindegyikét személyesen meglátogassa és megvizsgálja, hogy, amint kell: ékesen és jó rendben vannak-e azokban mindenek.

Óh milyen lángoló hitbuzgóság, mily kimeríthetetlen testi és lelkő erő kellett ahhoz, hogy ezen rendkívül nehéz főpásztori tisztét e nagy egyházkerület mindenik gyülekezetében kivétel nélkül elvégezhesse!... Oly apostoli munka volt ez, minőt rajta kívül az egész magyar református Sionban soha és senki fel nem mutathatott!...

Azért, már csak ebből a szempontból is, méltán elmondhatta volna a nagy apostollal: „Többet munkálkodtam, hogy nem mint mindnyájan azok“, kik hasonló szolgálat betöltésére valának hivatva Isten anyaszentegyházában!... Pedig ez a munka, bár igen fontos, de mégis csak egyik részét tette az ő fáradhatatlan, pihenést nem ismerő tevékenységének. Ki tudná mind elmondani, hogy mit tett, hogy mily szívós kitartással, éjet-napot egygyétéve kellett dolgoznia: hogy elvégezhesse mindazt a munkát, mely reá nézett — úgy is mint a legelső magyar református egyház lelkipásztorára, úgy is mint a 430 ezer lelket számláló dunamelléki egyházkerület főpásztorára és úgy is, mint az egyházi és világi irodalom egyik elsőrangú munkására!...

Nem csoda hát, hogy ily óriási munka terhe alatt elvégre is összeroskadott! hogy karjai, melyek ez egyházkerület kormányrúdját két évtizeden keresztül oly erősen tartották, utoljára is lehanyatlottak; hogy kihullt kezéből a munka szerszáma, az írótoll s hogy ő neki, ki kora ifjúságától kezdve élete alkonyáig pihenést úgyszólván nem ismert, — most már, vagyis ezelőtt épen két évvel, akarva, nem akarva a jól megérdemelt nyugalomba kellett vonulnia!... Ekként lelépve a munkásság szinteréről, — letéve papi és püspöki hivatalát, — az utóbbi néhány év ránézve nem volt már egyéb, mint lassú haldoklás. Az egykor testben-lélekben oly erős férfiú, fájdalom! lassanlassan valóságos rommá lőn, amelynek csak egy gyenge őszi fuvallat kellett, hogy mindenestől összeomoljon!... Ime, eljött az ősz s ennek szelétől érintve a roskatag porsátor immár teljesen romba dőlt s az élet harcát oly nemesen megharcolt lélek örök nyugalomra talált Istennél!

Jertek, keresztyén hívek! szenteljük ez órát az elhunyt főpásztor emlékezetének... Istennek egyik kiválasztott nagy embere volt ő: méltó, hogy érette Istennek, ki őt nekünk, anyaszentegyházunknak adta, szívből hálát mondjunk s méltó, hogy páratlan tevékenységével szerzett érdemeit e gyász ünneplésünkkel megtiszteljük s egyszersmind, hogy e munkás és magasztos életpályából magunknak némi tanulságot is merítsünk.

* * *

Ama kiváló jelességű férfiú, — Szász Károly, — akinek emlékezetét ez órában felújítani kívánjuk, — Isten kegyelme által arra hivattatott, hogy a Krisztus anyaszentegyházának egyik vezére, kormányzója, vagyis püspöke legyen. — Magasztos elhivatás! de sok talentomú szolga legyen az, ki e hivatás nagyfontosságú kötelességeinek teljes mértékben meg is tudjon felelni! . . .

A közönséges példabeszéd szerint: aki püspökséget kiván, jó dolgot kiván. Ámde Pál apostol, akinek Timótheushoz irt egyik leveléből hibásan szokták idézni ezt a mondást, — voltaképen szóról-szóra ezeket mondja: „Ha valaki püspökséget kíván, jó munkát kíván". (1. Tim. 3. 1.) Tehát jó munkát, vagyis igen szép, de egyszersmind igen nagy munkát, roppant felelősséggel járó munkát veszen magára az, aki püspöki szolgálatra vállalkozik!

Annyi ezer és százezer léleknek bölcs vezére lenni a hit és üdvösség dolgában! felügyelni annyi nyájra, nem egyre, nem tízre, hanem több százra, hogy azok rendben, békességben legyenek, hogy semmiféle veszedelem azokat ne érje; felügyelni magukra a pásztorokra is, hogy híven legeltetik-e a gondjaikra bízott nyájat! Vigyázni egyházunk veteményes kertjeire, alsó-felső iskoláira, hogy a gyermekek és ifjak százezrei szívébe a vallásosság és erkölcs magvai elhintessenek és gondosan ápoltassanak; bölcs útmutatást adni az egyházi élettel kapcsolatos ezerféle ügyes-bajos dologban; helyt állani mint vezérnek a tanácskozás termében és azonkívül; elsőnek lenni a vele egyenlő pásztorok között a hitbuzgóságban, bölcsességben, tudományban és a kegyes életben; s végül — hogy többet ne említsek — megfelelni Krisztus Urunk azon rendelésének, hogy „aki közületek első akar lenni, legyen mindeneknek szolgája": — ime, ily roppant sok és felelősséggel teljes munkát kell teljesítenie annak, akit evangyéliomi egyházunkban a hívek közbizalma és szeretete a püspöki székbe emel! . . .

És idvezült főpásztorunk, a neki adatott fényes talentomok birtokában és Isten segítő kegyelme mellett, kész és képes volt mindezen kötelességek pontos és lelkiismeretes betöltésére, — hüségesen hordozván csaknem húsz éven keresztül a püspöki szolgálatnak, e nagy mun-

kának terhét, mint a Jézus Krisztus jó vitéze. Sőt készsége és képessége oly magas fokú vala, hogy — mint már említém — még olyanra is vállalkozott, amire ő előtte hazai református egyházunknak egyetlen püspöke sem mert: kész és képes volt a Pál apostol példája nyomán, tömérdek viszontagság között, sorra fölkeresni és egyenként meglátogatni a főpásztori gondja alatt álló összes gyülekezeteket.

Mert hát a püspök — így szól egyházi törvényünk egyik szakasza — „a püspök minden évben — ha a körülmények és viszonyok engedik — köteles legalább egy egyházmegyében létező gyülekezeteket s azoknak iskoláit meglátogatni“. . . . Ha a körülmények és viszonyok engedik: igen! De hát ma már, a pátriárkális idők elmultával, a püspöki hivatal teendői is oly mérhetetlenül felszaporodtak, hogy azok miatt majdnem a lehetetlenséggel határos: évenként hetekig tartó püspöki látogatásokat végezni az egyes gyülekezetekben. És ami ennél is nehezítőbb körülmény: a mi püspökeink rendszerint előhaladott életkorban lépvén e magas polczra, — jó lélekkel kivánni sem lehet tőlük akkora testi és lelki törődéssel járó munkát, ami a legerőteljesebb szervezetet is próbára teszi.

És ime látjátok, a mi boldog emlékezetű főpásztorunk még erre a lehetetlennek látszó feladatra is vállalkozott! Nem riadt vissza az útjába gördülő számtalan nehézségektől; nem gondolt sem egészsége, sem az időjárás hirtelen változásaival: — neki élete sem volt drága, csakhogy ő is — mint példányképe, a nagy apostol — elvégezhesse örömmel azt a szolgálatot s annak a szolgálatnak még legnehezebb teendőjét is, — melyet vett az ő főpásztorától, az Úr Jézus Krisztustól!

És amire vállalkozott, Isten segedelme mellett azt

el is végezte teljesen. Mert kilenc év alatt (1885—1893.) tényleg meglátogatta és megvizsgálta a kormányzása alatt levő mind a nyolcz egyházmegyét, jobban mondva: azok összes gyülekezeteit, — tehát azt a 300-nál is több anya- és leányegyházat, melyek az ő főpásztori gondviselésére valának bízva. — És mind eme gyülekezetekben kiterjesztette figyelmét az egyházi és valláserkölcsi élet minden mozzanatára. Mindenikben felemelte főpásztori szavát: hirdetve a Krisztus boldogító evangyéliomát; buzdítva hithüségre, lelkesítve egyház- és hazaszeretetre, s ott, ahol szükség volt rá, feddőzve és dorgálva is, — mert egy percig sem habozott kímélet nélkül feltárni és a Krisztuséhoz hasonló szigorral, de egyszersmind szeretettel is feddeni és ostorozni a gyülekezetekben talált erkölcsi vagy vallásbeli fogyatkozásokat, valamint azokat a közönségesen ismert titkos és nyilvános bünöket, amelyek egyházunk s hazánk életfáját egy idő óta oly megdöbbentően pusztítják.

Milyen magasztos, milyen mélyreható, de egyuttal minő szellemi felsőbbséget feltételező s mily törhetetlen testi és lelki erőt igénylő apostoli munka volt ez! . . . Valóban teljes elismerésünkre méltó, mert igazán páratlan a maga nemében a magyarhoni reformált anyaszentegyház történetében! — S ezért, nemde, méltán ajkaira illenek e bámulatos tetterejü főpásztornak ezek a vezérigénkül vett apostoli szavak: „Többet munkálkodtam — a Krisztus anyaszentegyházában — mint azok mindnyájan!" — vagyis, mint a Krisztus szolgái közül nagyon sokan!

* * *

Szász Károly azonban nemcsak mint püspök szerzett magának maradandó érdemeket, hanem úgyis mint az egyházi és világi irodalom fáradhatatlán munkása:

mint ritka termékenységű író, költő és tudós is. — Hajdan, nem is oly rég, protestáns egyházunkban „Tiszteletes-tudós“ volt a címe általában minden lelkipásztornak. Tudósnak, sok különféle tudományban jártasnak kell lennie manapság is az evangyéliom hirdetőjének, hogy, mint az apostol mondja (1. Tim. 3, 2.) „a tanításra alkalmatos“ lehessen. Tudósnak, jártasnak kell lennie mindenekelőtt a vallás tudományában, melynek igazságait neki kell legjobban ismerni és gyülekezetében tanítani. De a vallástudományon, vagy mondjuk: a biblia ismeretén kívül ma már a tudomány egyéb ágaiban is tájékozottnak kell lenni valamennyire minden lelkipásztornak; már csak azért is, hogy mint hajdan Pál apostol, ha a szükség úgy hozza magával, sikerrel vetekedhessék és megállhassa helyét a Krisztus evangyéliomát tudományos fegyverekkel támadó ellenségekkel szemben is.

Szász Károlyról, ha valakiről, méltán elmondhatjuk, hogy a „tiszteletes-tudós“ czímet fokozott mértékben kiérdemelte. Az ő bámulatos éles elméje, valamint sok másféle tudományt, úgy különösen a vallás tudományát is kellő alapossággal ismerte, búvárolta, sőt mívelte. Vallásunk szentkönyvében, a bibliában oly otthonos volt, mint akár egy jó iskolás gyermek a zsoltáros könyvben. „Kis bibliá“-ja egykor minden elemi iskolában ismeretes volt; „Arany bibliá“-ja a míveltek körében terjeszti az Isten-félelmet. Míg a teljes szentírásnak a mai fejlettebb nyelv szerint való új fordítása, részben ugyancsak az ő érdeme lesz, mint akinek e nagy munkában oly kiváló része volt.

Ebből, az általa oly sokat tanulmányozott könyvből, az örökélet e forrásából merítette ő azokat a mély és felséges igazságokat, amelyeket közkézen forgó imádságos és prédikációs könyveiben részletesen kifejtve és költői szépséggel előadva találunk s buzgósággal és tanulsággal

olvashatunk. Áhítatosságra szánt könyveiben százezerek kerestek és találtak már lelköknek épülést, vigasztalást; míg templomi s halotti beszédei és imái oly magvasak és oly szépek, hogy példányképül és gyönyörűségére szolgálnak minden lelkésznek, minden gyülekezetnek.

Szász Károly tehát — csak ezekből is kitünik — igazi tudós és ihletteljes keblü író volt a szorosan vett egyházi és valláserkölcsi élet körében is. Pedig ez még az ő írói munkásságának úgyszólván elenyésző részét képezi. Amennyiben, mint a világi tudományok és ismeretek mívelője és terjesztője, mint páratlan termékenységű világi író és költő, még sokkal több és kitünőbbnél-kitünőbb művel gazdagította hazai irodalmunkat s hatott áldásosan nemzetünk legszélesebb köreire. Magas szárnyalású költeményei országszerte ismeretesek. Birva, sőt beszélve a mívelt nemzetek nyelvét: az angolt, franciát, németet és olaszt, — e míveltségben előhaladt nemzetek remek szépségü költői termékeit roppant fáradsággal közkincsévé tette a mi magyar nemzetünknek is, kiváló szakértelemmel sorra lefordítván azokat édes hazai nyelvünkre.

„Dolgozott — mondja egyik életírója (Vasárnapi Ujság) — mindig és mindenütt . . . Életrajza alig egyéb, mint a munka, a folytonos munka eredményének felsorolása . . . Ahol dolgozni kellett, ott volt mindenütt s alig van az irodalomnak olyan ága, melyben hatással ne dolgozott volna“. — „Szinte rejtély — mondja tovább az életíró, — hogy terhes hivatali elfoglaltsága mellett is hogy birt irodalmilag annyit dolgozni, amennyi 3—4 tetterős embernek is elegendő foglalatosságot adott volna“. — Ezek szerint hát elmondhatjuk róla mi is, az apostoli igének némi változtatásával, hogy „Tiszteletes-tudós“ Szász Károlyunk az egyházi és világi tudományos irodalom, nemkülönben a költészet terén

is többet munkálkodott, mint számos más tudós-, író- és költő-társa.

* * *

Mindezekből megérthettétek atyámfiai, hogy az a férfiú, kinek elhunyta felett egyház és haza oly általános gyászt öltött, valóban a legjobbak, a legjelesebbek és legnagyobbak közül való vala. — Azonban hiányos volna a kép, melyet különben is elég vázlatosan és gyarló kézzel rajzoltam meg idáig, ha boldogult főpásztorunk életéből még néhány részletes vonást fel nem tüntetnék.

A bérces kis haza, Erdély adta őt nekünk, mint már annyi jeles hazánkfiát. A történelmi nevezetességű Nagy-Enyed volt születési helye, hol 1829-ben (junius 15-én) látta meg először a napot; és így Isten jóvoltából 76 évnél tovább gyönyörködhetett Isten szép világában. Előkelő állású szülei jó nevelésben részesítették s a tudományos pályára szánták. Értelme csakhamar kifejlett; jelessége korán mutatkozott. A magyar szabadságharc őt is elszólította az iskola falai közül... s elmondhatta később, hogy nemcsak tollal, hanem karddal is szolgálta hazáját. A forradalom lezajlása után, 1851-ben, a papi tudományokból megvizsgáltatván, Apostol Pál tiszáninneni superintendens segédlelkészszé szentelte őt fel. A papi pálya helyett azonban — engedve a nagykőrösi kollégium meghívásának — a tanári pályára lépett s e tanári minőségében, utóbb Kecskeméten is — mindössze három évet töltött. 1854-ben, — tehát mintegy félszázaddal ezelőtt — lett először rendes pappá egyik erdélyrészi gyülekezetben, Kézdivásárhelyen.

Majd hírneve folyvást növekedvén, 1857-ben Kunszentmiklósra, mostani püspökünk székhelyére kapott meghívást, hol nemsokára esperessé is megválasztatott. 1863-ban e helyről is távozván, a szabadszállási gyülekezetnek lett lelkipásztora. Mint ilyent választották őt meg

pár évvel később országgyűlési képviselőnek; minek következtében pályája egészen új irányt vett s további működése az egyháziról hovatovább a világi térre terelődött. 1867-ben miniszteri osztálytanácsossá neveztetvén ki, lelkészi hivataláról lemondott, anélkül azonban, hogy papi jellegét feladta, vagy a lelkészi szolgálatok teljesítésétől végkép visszavonult volna. Megint pár évre rá mint királyi tanfelügyelő, az ország közoktatásügyének tett szolgálatot. Majd mind magasabb állásba jutott s szélesebb lett a hatásköre, különösen azóta, hogy 1876-ban a vallásügyi miniszteriumban miniszteri tanácsossá léptették elő.

Ezen állásban érte az a kitüntetés, hogy a nagynevü Török Pál elhunytával megüresedett püspöki székbe, 1884-ben, őt emelte az egyházkerület gyülekezeteinek bizalma. Ez időtől kezdve fényes tehetségeit, csodálkozást keltő munkaképességét kiváltképen egyházkerületünknek s anyaszentegyházunknak szentelé. Résztvett az egyetemes konvent, az országos zsinat minden tanácskozásában és munkáiban. Ott volt minden egyházias irányú, tudományos, irodalmi, vagy jótékonysági egyesületben s csaknem mindegyikben vezérül tekintették őt, vagy legalább is szavának, ítéletének mindegyikben nagy fontosságot tulajdonítottak. Hogy közelebbről egyházkerületünk ügyeinek intézésében mily döntő szerepe volt; hogy nagy erélyével, bölcsességével, fáradságot nem ismerő munkásságával dunamelléki egyházkerületünkre mily áldásos volt az ő csaknem húsz évig tartott püspöki hivataloskodása: — erről hosszasan lehetne szólani.

De már is tulságos soká vettem igénybe figyelmeteket; holott pedig lehetetlen, hogy egy-két szóval ne jellemezzem őt úgy is, mint e m b e r t, mint c s a l á d f ő t, úgy is, mint k e r e s z t y é n l e l k i p á s z t o r t.

* * *

M i n t e m b e r: Szász Károly sem volt ment minden emberi gyarlóságtól. Természetesen, hisz ember vala ő is s még egy Krisztus sem mondotta magát jónak, holott pedig tökéletes volt minden tekintetben. Heves természete hamar indulatba hozta nem egyszer s ilyenkor a tulságig szigorú volt; de csakis egy pillanatra: azután haragja menten lecsillapúlt s ő ismét az a jóságos, szerető lelkü ember volt, mint rendesen lenni szokott. Ember lévén, nem lehetett el szenvedések, még pedig sokszor nagy szenvedések nélkül sem, mint amelyek a költő szavai szerint, a földi lét boldogságának szükséges alkatrészei. De a fájdalomtól megtisztult szíve csak annál fogékonyabb volt az élet minden nemes örömei és szépségei iránt; könnyen hevülő, költői természet volt s magas röptü lelke az eszményi világot kereste folyvást, — anélkül azonban, hogy elveszítette volna érzékét a komoly valóság iránt; sőt inkább amihez kezdett, azt végre is tudta hajtani rendesen. Mert szorgalma olyan volt, mint a méhé, akarata, mint a vas, kitartása, munkaképessége bámulatos, — s jellemének főalapvonása épen a lankadást nem ismerő, folytonos munkásság, — annyira, hogy valamint az a híres római császár, Titus, elvesztettnek mondotta a napot, melyen valami jót nem cselekedhetett: azonképen Szász Károly talán sohasem vesztett el egyetlenegy napot is azáltal, hogy azon valamit ne tett, ne munkálkodott volna.

Szerető szívének melegét különösen c s a l á d j a tagjai s hozzá közelebb álló barátai érezték legközvetlenebbül. Szíve ugyan szeretettel volt telve minden ember iránt; de azokat, kik a vérség, rokonság kötelékeivel voltak szívéhez fűzve, valósággal tuláradóan szerette. Édes anyját: a két püspök anyját — mert rajta kívül Domokos testvére (Erdélyben) szintén püspök volt — e szép lelkü matrónát még öreg korában is rajongó szeretettel

vette körül. Ép úgy hozzá méltó müvelt lelkü hitvesét is, kivel számos éven át igen boldogan élt, s kinek szerető gondoskodásával két fiat és négy leányt nevelt föl, kiket hasonlóképen az önfeláldozásig szeretett s kik ma már mindannyian a társadalom legkiválóbb tagjai közé tartoznak. Családi élete példás, bensőségteljes és derült volt; és épen ennek a békés és boldog családi otthonának köszönhette életének nemcsak legnagyobb boldogságát, de páratlan munkásságának úgyszólván minden sikerét.

És mit szóljak róla, mint keresztyénről és lelkipásztorról?... Ily emelkedett lélekben csakis valódi, komoly vallásosság, igazi krisztusi érzület lakozhatott. Mint lelkipásztor akkor is első lett volna a hozzá hasonlók között, ha azok és a gyülekezetek bizalma esetleg nem tette volna is őt fővé közöttük. Már maga az, hogy az ország fővárosa hívta őt meg lelkészéül, az ő kiválósága mellett bizonyít. És ékesenszólását ugyan ki ne ismerné! Aki egyszer őt a templomban, vagy a koporsók fölött szónokolni hallotta: azt a benyomást, azt a hatást, melyet az ő büverejü beszéde lelkére gyakorolt — tudom, nem is felejtette el soha!

* * *

De nem folytatom tovább jelemzését; sem élete pályájának bővebb rajzolását. Csak befejezésül legyen szabad még egyszerüen rámutatnom a tanulságra, melyet ez a változatos, munkásságban és sikerekben oly gazdag életpálya önkénytelenül nyújt nekünk... Legyen ő példakép előttünk: hogy folytonos, hív munkássággal, ércz-akarattal és Isten segítsége mellett, mire lehet képes az ember! hogy Isten mennyire megdícsőiti sokszor a maga erejét a gyarló ember erőtlenségében!... Szász Károly önérzettel mondhatta el: Többet munkál

kodtam, mint sokan mások! — de egyszersmind alázattal ismerte be ugyancsak az apostollal: „De Isten kegyelme által vagyok, ami vagyok!“

...Szász Károly püspök jó és hív szolgája volt az Úrnak: munkálkodott, míg nappal vala — Krisztus Urunk parancsolatja szerint. Most már eljött ránézve az éjszaka, melyen megpihenhet a fárasztó munkától örökre!... Pár nap mulva egy hónapja lesz már, hogy (1905 október hó 15-én) szemeire ráborult a halál éjjelének sötétsége s a hív sáfár elment, jutalmát — ama fonnyadhatatlan koronát — elvenni a pásztorok fejedelme kezéből... Ámde neve, emlékezete áldott lesz közöttünk mindvégig! nagy és nemes lelke pedig tündökölni fog tovább az örökkévalóság hazájában!... Mert akik — miként ő is — „sokakat az igazságra visznek, miként a csillagok örökkön-örökké fénylenek!“ Ámen.

TARTALOM.

Függelék: Szertartási beszédek és imák.

